

STUDIES OVER DE
SOCIAAL-ECONOMISCHE GESCHIEDENIS
VAN LIMBURG

JAARBOEK VAN HET SOCIAAL HISTORISCH CENTRUM
VOOR LIMBURG

Dit Jaarboek wordt gratis aangeboden aan de begunstigers en contribuanten van het Sociaal Historisch Centrum voor Limburg.
Voor abonnementen wende men zich tot de boekhandel of tot de uitgever.

Inzendingen voor de redactie zenden aan het adres: Boschstraat 73, Maastricht.

**Studies over
de sociaal-economische geschiedenis
van Limburg**

ONDER REDACTIE VAN DR. REMIGIUS DIETEREN O.F.M.
EN DRS. J. F. R. PHILIPS

Gedrukt bij Drukkerij van der Marck & Zonen, Roermond

INHOUD

Woord vooraf	blz. VII
Prof. Dr H. van der Wee, De methodologie van de nieuwe stadsgeschiedenis	I
Prof. Dr A. M. van der Woude, Geschiedenis in veelvoud	15
Ir C. E. P. M. Raedts, Ir Cornelis Lely en zijn betekenis voor de Nederlandse mijnbouwpolitiek in Limburg	29
Drs J. F. R. Philips, Literatuuroverzicht. Geschiedenis van jeugdbeweging en jongeren in Limburg ± 1900-1950	83
M. I. M. A. Wijnen, Inventaris van het archief van de Katholieke Jonge Middenstandsvereniging in Limburg en haar opvolgers 1946-1973	105
Jaarverslag 1975 van het Sociaal Historisch Centrum voor Limburg	149
Bestuur Sociaal Historisch Centrum	177
Begunstigers en contribuanten	179

WOORD VOORAF

Op 6 september 1975 had ter gelegenheid van de Culturele Dag Limburg een bijeenkomst plaats gewijd aan het onderwerp: „Het belang van regionaal-historisch onderzoek voor de algemene geschiedschrijving”, waarop twee belangwekkende inleidingen werden gehouden door Prof. Dr H. van der Wee (Leuven) en Prof. Dr A. M. van der Woude (Wageningen). Wij prijzen ons gelukkig de tekst van deze inleidingen in dit Jaarboek te mogen publiceren.

Dit jaar zal het 75 jaar geleden zijn, dat de wet op de staatsexploitatie van de steenkolenmijnen in Nederland werd afgekondigd. De indiening van deze wet had plaats onder Minister Ir C. Lely, die een open oog had voor de nationale belangen van een eigen Nederlandse mijnbouw en daarvan ook in latere jaren blijk gaf. Onze oud-voorzitter, Ir C. E. P. M. Raedts, heeft aan de betekenis van deze figuur een uitgebreid artikel gewijd, dat wederom een boeiende episode behandelt uit de geschiedenis van onze mijnindustrie.

Het literatuuroverzicht handelt over één bepaald onderwerp, de geschiedenis van jeugdbeweging en jongeren in het tijdvak, waarin deze groepen hun emancipatieproces begonnen. Door het bijebrengen van deze documentatie zal wellicht aan dit onderwerp binnenkort wat meer aandacht worden besteed. Over één aspect hiervan handelt de hier gepubliceerde archiefinventaris, waarin het archief is beschreven van de Katholieke Jonge Middenstandsvereniging en haar opvolgers. Een speciaal woord van dank is hier op zijn plaats aan de bruikleengevers van dit archief, de vroegere voorzitters de heren M. Debats en M. te Baerts en de Stichting Serviceburo voor Jeugd en Jongeren in Limburg, die met de deponering van dit archief waardevol bronnenmateriaal voor bestudering beschikbaar stelden, hetgeen uit deze inventaris moge blijken.

Het jaarverslag met de gebruikelijke bijlagen vormen wederom het slot van deze aflevering die een gevarieerde bijdrage hoopt te brengen ter verrijking van onze kennis van het sociale en economische verleden van Limburg.

De Redactie.

DE METHODOLOGIE VAN DE NIEUWE STADSGESCHIEDENIS*

door

PROF. DR H. VAN DER WEE

(Universiteit Leuven)

De methodologie van de stadsgeschiedenis in een bondig en helder overzicht samenvatten is beslist geen gemakkelijke opgave. Het onderwerp is zo ongemeen rijk en oeverloos, het omspannt zoveel boeiende, zelfs fascinerende aspecten, dat een beperkende keuze onvermijdelijk is. Slechts twee kernvraagstukken met betrekking tot de stadsgeschiedenis zullen hier worden behandeld, zodat onze lezing in twee grote delen uiteenvalt: 1e de epistemologische achtergrond waartegen de huidige ontwikkeling van de Franse en vooral Angelsaksische stadsgeschiedschrijving moet worden gezien; 2e de methodologische problemen die de nieuwe oriëntaties in de stadsgeschiedenis meebrengen, in het bijzonder met betrekking tot de specificering van de werkhypothesen en met betrekking tot de kwantificering van het informatiemateriaal.

Laten wij eerst de schijnwerpers richten op de fundamentele epistemologische vragen die de recente ontwikkeling in de stadsgeschiedschrijving bij de historicus oproept. Het is U allen bekend dat onder de impuls van de Franse historische school der 'Annales' de studie van de regio of van de stad een uitgesproken multidisciplinair karakter heeft aangenomen: prachtige recente voorbeelden daarvan zijn de werken van P. Goubert over Beauvais¹, van P. Deyon over

* Licht-gewijzigde tekst van een lezing, te Maastricht op 6 september 1975 in het kader van de 'Culturele Dag 1975', ingericht door de Culturele Raad Limburg in samenwerking met het Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap en het Sociaal Historisch Centrum, en gewijd aan het thema 'Het Belang van Regionaal Historisch Onderzoek voor de Algemene Geschiedschrijving'. Wij houden eraan al diegenen te danken die tijdens de discussie suggestieve opmerkingen naar voren brachten.

¹ P. Goubert, *Beauvais et le Beauvaisis de 1600 à 1730*. Parijs 1960.

Amiens² en van B. Bennassar over Valladolid.³ In deze werken worden vooral de verstrengeling en interactie van sociaal-economische, demografische, culturele en institutionele factoren onderzocht. De Angelsaksische historiografie ging in de laatste decennia nog verder: onder de invloed van de Amerikaanse sociologie is de stadsgeschiedenis er meer en meer geïntegreerd in de studie van het urbanisatieprobleem: zoals in Frankrijk is deze studie ook sterk multidisciplinair opgevat, maar bovendien richt ze zich op het formuleren van ontwikkelingsmodellen, die het fenomeen 'stad' helpen verklaren in de context van een bepaalde stad, van een bepaalde geurbaniseerde regio of van de tegenstelling stad-platteland. Mooie voorbeelden hiervan zijn Asa Brigg's *Victorian Cities*⁴ en Moser en Scott's *British Towns: a statistical study of their social and economic differences*.⁵

In 1962 werd rond een kern van economische historici in Engeland een interdisciplinaire *Urban History Group* opgericht, die niet alleen jaarlijks seminaries organiseert maar bovendien een semestriële *Urban History Newsletter* uitgeeft met interessante informatie over het lopende onderzoek.⁶ Terzelfdertijd mogen wij ook niet nalaten de 'Commission Internationale pour l'histoire des villes' te vermelden, die in 1965 naar aanleiding van het Historisch Congres van Wenen werd opgericht onder de impuls van de Professoren Hermann Aubin en Hektor Amman. Deze commissie, die aanvankelijk vooral de Westeuropese stadsontwikkeling bestudeerde, werd tijdens de laatste jaren uitgebreid met specialisten over de stadsontwikkeling in het Midden-Oosten, Japan, Latijns-Amerika en Afrika. Ze heeft tijdens het recente historisch congres van San Francisco in augustus 1975 een interessant rapport ter discussie aangeboden onder de titel 'Structures sociales et morphologies urbaines dans le développement historique des villes (XII-XVIII siècles)', opgesteld door Professor Ph. Wolff.

² P. Deyon, *Amiens, capitale provinciale; étude sur la société urbaine au 17e siècle*. Parijs 1967.

³ B. Bennassar, *Valladolid au siècle d'or, une ville de Castille et sa campagne au XVIe siècle*. Parijs 1967.

H. van der Wee, *The Growth of the Antwerp Market and the European Economy (fourteenth-sixteenth centuries)*. Leuven-Den Haag 1963, 3 dln.

⁴ A. Brigg (ed.), *Victorian Cities*, 1968.

⁵ C. A. Moser en W. Scott, *British Towns: a statistical study of their social and economic differences*, Londen 1961.

⁶ Deze *Urban History Newsletter* wordt sedert 1963 uitgegeven door het Department of Economic History in the University of Leicester.

De problemen van dokumentatie en meer in het bijzonder de relaties tussen de stedelijke morfologie en de sociaal-economische, religieuze en politieke variabelen worden in dit rapport uitvoerig behandeld.⁷

Globaal gezien kan de ontwikkeling in de Franse en vooral Angelsaksische wereld worden gekenmerkt als een geleidelijke overgang van een louter beschrijvende naar een meer explicatief-gerichte stads-geschiedschrijving. Daarbij kan worden vastgesteld dat in het vlak van de heuristiek de onderzoekers in toenemende mate beroep doen op uitgegeven informatiemateriaal, zoals pers, statistieken, monografieën en dergelijke, dat de demografische en sociaal-economische bronnen vaak de voorrang krijgen op de politieke, religieuze en institutionele bronnen, en dat de kwantitatieve gegevens vaak een bevoorrechte positie gaan innemen.

Welke epistemologische rechtvaardiging gaat achter deze wezenlijke verandering in de interessesfeer van de stadshistorici schuil? Bondig geformuleerd: het groeiend bewustzijn dat de werkelijkheid van de stadsontwikkeling, naast haar *einmalig* karakter, ook een zekere coherentie, een samenhang vertoont, die voor verklaring vatbaar is.

De traditionele stadsgeschiedschrijving was bijzonder geboeid door het pittoreske, het anekdotische, het evenementiële detail dat in het stedelijk verleden voorkwam en was terzelfdertijd geïnteresseerd in het specifieke, institutionele kader waarbinnen deze evenementen zich in een bepaalde stad afspeelden. Het bleef echter allemaal bij een descriptieve evocatie van wat er werkelijk gebeurd was, met grote accenten op licht en schaduw: vaak prachtige, kleurrijke schilderijen van glorierijke momenten, of sombere, indrukwekkende tafereelen van verval. De historische werkelijkheid is echter niet alleen samengesteld uit een reeks *einmalige* evenementen, maar is bovendien gestructureerd. De evenementen liggen voor een deel ingebed in systemen of structuren, ze staan niet helemaal los van elkaar, maar vertonen een zekere onderlinge samenhang. De historische werkelijkheid bezit inderdaad een diachronische en synchronische coherentie. Doorheen de tijd groeit het ene evenement ten dele uit het andere:

⁷ Ph. Wolff, *Structures sociales et morphologies urbaines dans le développement historiques des villes (XII-XVIIIe siècles)*: Rapport de la commission internationale d'histoire des villes (XIVth International Congress of Historical Sciences, San Francisco, August 22-29, 1975). San Francisco 1975, 90 p.

er is b.v. een verband tussen het salaris dat ik vandaag ontvang, en de uitgaven die ik mij de volgende maand zal veroorloven. Op hetzelfde ogenblik hangen verschillende evenementen eveneens onderling in meer of mindere mate samen: tussen de waarde-oordelen, die mijn handelen en denken vandaag de dag bepalen, de vrienden- en relatiekringen, die ik heden frequenteer, de krant die ik lees en het inkomen dat ik geniet, bestaat een zeker verband.

Men zou de historische werkelijkheid wellicht goed kunnen omschrijven als een combinatie van drie grote krachtlijnen, nl. noodzaak, vrijheid en toeval. In ieder historisch fenomeen zit een sterke noodzaak verscholen, d.w.z. het is partieel gedetermineerd, het wordt door een gedeeltelijke wetmatigheid beheerst. Terzelfder tijd is ook de invloed van de menselijke vrijheid merkbaar in iedere historische ontwikkeling of in ieder gebeuren: juist langs deze weg dringt de creativiteit van de menselijke persoonlijkheid of van de sociale groep binnen in de geschiedenis. Tenslotte kunnen toevallige omstandigheden uit het verleden niet worden weggedacht: de wirwar van wetmatigheden, van individuele en collectieve beslissingen en gedragingen geeft meestal geen aanleiding tot de introductie van *noodzakelijke* voorwaarden, maar genereert enkel *voldoende* voorwaarden tot realisatie van een bepaald historisch fenomeen, m.a.w. het *concrete* ontwikkelingspad, dat het historisch fenomeen zal volgen, bezit een probabilistisch karakter, heeft een stochastische dimensie. De richting van het pad is wel ongeveer bekend, maar welke kronkelwegen juist worden ingeslagen heeft ook met toeval iets te maken.

De geschiedschrijving heeft als essentiële taak deze complexe mengeling van noodzaak, vrijheid en toeval te ontwarren. Het *einmalige*, d.i. het creatieve en het toevallige in het historisch verloop of in de historische structuur op een bepaald ogenblik, blijven daarom belangrijke aspecten van het onderzoek. *L'expérience vécue*, m.a.w. de concrete historische realiteit zoals ze uit het bronnenmateriaal kan gereconstrueerd worden en zoals ze door de tijdgenoten werd beleefd en aangevoeld, blijft een essentieel element van de historische wetenschap: en dit niet alleen gezien vanuit het standpunt van de eruditie maar ook vanuit het standpunt van de interpretatie. Niet minder essentieel is echter het opzoeken en ontdekken van het gedeelte 'wetmatigheid' dat in iedere historische werkelijkheid is terug te vinden. Pas in dit vlak krijgt de geschiedschrijving haar eigenlijke wetenschappelijke dimensie omdat hier pas de synthese wordt tot stand

gebracht tussen de eruditie en de verklaring, tussen de concrete werkelijkheid en de theorie. De geschiedschrijving wordt tijdens deze fase pas volwaardig wetenschap omdat ze zich van het particuliere naar het algemene begeeft, van het concrete naar het abstracte om vanuit deze abstracties te komen tot concepten en theorieën, m.a.w. tot het formuleren van wetten die de historische werkelijkheid helpen verklaren.

Een dergelijk verklaringsmodel bevat onvermijdelijk diverse beperkingen. Het model is meestal chronologisch op een bepaalde periode toegespitst, geografisch op een bepaalde regio, stad of dorp afgestemd, thematisch gesteund op een bepaalde sector van de beschaving of op een bepaald segment van de samenleving. Bovendien kiest de historicus niet alleen zijn onderwerp, maar ook ten dele zijn bronnen, zijn uitgangspunt. Al deze subjectieve elementen verliezen echter aan betekenis, wanneer men bedenkt dat de coherentie van de historische werkelijkheid duizenden gezichten heeft: ieder ingenomen standpunt legt een stukje uit het complexe geheel van de diepere structuren en wetmatigheden bloot, zodat ieder standpunt, hoe subjectief het ook moge zijn, ons een stap dichterbij brengt bij de eigenlijke, objectieve verklaring, d.i. de *globale* verklaring van de historische werkelijkheid. In die zin is iedere explicatieve interpretatie een *voorlopig* resultaat, een kleine of grote schakel in de lange, moeizame tocht naar het volledige inzicht in de diachronische en synchronische cohesie van het verleden.⁸ Voor wat de diachronische samenhang betreft zal het er vooral op aan komen een inzicht te verwerven in de manier waarop de in het oog springende evenementen zich combineren met de economische en politieke conjunctuurschommelingen, met de veel langzamere institutionele en culturele structuurverschuivingen en met de haast immobiele geografische en klimatologische situaties. Voor wat de synchronische samenhang betreft, zal de aandacht in hoofdzaak uitgaan naar de verruiming van de multidisciplinaire kennis: hoe kan het verband worden achterhaald tussen de mentale structuren, het sociaal-economisch handelen en de politieke besluitvorming op een bepaald moment in het verleden?

Het is meer dan hoog tijd om deze enkele epistemologische bespiegelingen te toetsen aan het probleem van de historiografie. Bekijkt men de recente ontwikkeling in de Europese stadsgeschiedenis, dan kun-

⁸ P. Janssens, *De historische methodologie tegenover de menswetenschappen*. (Eclctica no 15). Brussel, Economische Hogeschool St-Aloysius, 1974, 71 p.

nen twee nieuwe interessesferen onmiddellijk in verband worden gebracht met de verruimingstrend in het vlak van de verklarende interpretatie. In de eerste plaats is er de vraag naar het 'waarom' in het ontstaan en het verdere groeipad van een bepaalde stad. De stad wordt niet meer zoals vroeger beschouwd als een kader dat gegeven is, dat als een exogene factor buiten de verklaring blijft. Integendeel, de centrale vraagstelling wordt: waarom ontstond op deze plaats een stad en waarom heeft deze eerste kern zulke enorme expansie-dynamiek gegenereerd? De evenementen en structuren worden nu hulpmiddelen om de centrale probleemstelling te beantwoorden. Daarbij kunnen concepten en theorieën uit de verschillende deel-disciplines van de menswetenschappen worden ingeschakeld. Men kan economische verklaringsvariabelen invoeren en b.v. nagaan in hoeverre de *location theory* van toepassing is; men kan b.v. ook een kosten-baten analyse maken betreffende de verschillen in kosten en tijd om goederen vanuit het Duitse hinterland te doen transiteren over Antwerpen, Rotterdam en Hamburg en nagaan in hoeverre deze verschillen de ontwikkeling van deze havens heeft beïnvloed. Men kan naast economische ook demografische, religieuze, militaire en politieke verklaringsvariabelen opsporen en onderzoeken hoe de complexiteit van de verbanden op een meer precieze manier kan worden ontward. In het hoger vermelde rapport van Ph. Wolff b.v. wordt gans in het bijzonder onderzocht in hoeverre de morfologie van de steden (d.i. het uitwendige stadsbeeld) historisch bepaald werd door economische factoren, zoals de beroepsstratificatie, door religieuze factoren, zoals de parochie-organisatie, door politieke factoren, zoals de toekenning van administratieve functies in het centrale of regionale vlak, tenslotte door de interne dynamiek van de stadsontwikkeling sinds de 12e eeuw.

Naast het onderzoek naar de verklaringselementen in het concrete ontwikkelingsproces van een welbepaalde stad kan een tweede, meer algemene probleemstelling worden geformuleerd, nl. in hoeverre is de stadsontwikkeling als historisch gebeuren tot een typologie terug te brengen en, indien deze typologie als werkhypothese is geconstrueerd, in hoeverre is het urbanisatiefenomeen van de onderzochte stad of stedengroep in een dergelijk ontwikkelingspatroon in te schuiven? Het opstellen van een typologie, die naast catalogerend ook verklarend wil zijn, zal in ruime mate op comparatief onderzoek steunen en vanzelfsprekend vertrekken van een multidisciplinair

standpunt.⁹ Aan de hand van waargenomen verschillen en gelijknissen en met behulp van abstracties en logische gedachtenconstructies kunnen onder dergelijke voorwaarden ongetwijfeld heel wat nieuwe boeiende inzichten in de verklaring van de stadsgeschiedenis worden verkregen. Om deze verklarende dimensie stevig te waarborgen is het evenwel nodig in het tweede deel van onze voordracht bijzondere aandacht te schenken aan enkele methodologische problemen, hieraan verbonden.

In de eerste plaats moet worden beklemtoond dat een verklarende stadsgeschiedenis vooraf-goed-gespecificeerde werkhypothesen veronderstelt. Het is inderdaad van cruciaal belang te starten met een duidelijk afgelijnde probleemstelling. Hiertoe is inductie vanuit een zekere achtergrond van historische eruditie en vertrouwdheid met het plaatselijk bronnenmateriaal onontbeerlijk. Deze bagage maakt het juist mogelijk op verantwoorde wijze op zoek te gaan naar een preciese probleemstelling. Vanuit deze kennis moet worden gepoogd enkele concepten of abstracties nauwkeurig te formuleren op een meer of minder algemeen niveau, b.v. inkomen, uitgaven, rijkdom, armoede, mentaliteit, nataliteit, nuptialiteit, criminaliteit, alfabetisatie, religieuze beleving, mentale structuur, politieke besluitvorming in het lokaal, regionaal of nationaal vlak, sociale verhoudingen, familiale verhoudingen enz. Zoals in het eerste deel reeds aangeduid, kunnen moderne concepten uit de verschillende deeldisciplines van de menswetenschappen enorme diensten bewijzen om tot het formuleren van preciese abstracties met betrekking tot de historische werkelijkheid te geraken. Hoe meer men in de tijd teruggaat echter, hoe delicateser het wordt om dergelijke moderne concepten te gebruiken: zij abstraheren de huidige werkelijkheid en zijn enkel daarvan een spiegel. De historicus daarentegen moet de historische werkelijkheid weergeven, zodat de begrippen, die hij formuleert, uit de observatie van de historische werkelijkheid moeten worden opgebouwd en deze concrete realiteit moeten abstraheren. Moderne begrippen kunnen enkel dienen als hulpmiddel om de historische abstracties te vergemakkelijken, zij moeten gezien worden als een introductie tot de conceptuële geestesoefening met betrekking tot het historisch onderzoek. Het zou inderdaad onverantwoord zijn be-

⁹ Cfr. *Research in Economic and Social History. A Social Science Research Council Review*, Londen 1971, blz. 47-53.

grippen uit de moderne menswetenschappen zonder meer, zonder enige kritische evaluatie over te hevelen, door te spelen naar de historische realiteit. Voorts heeft de stadshistoricus meestal belangstelling voor het ontwikkelingspatroon van een bepaalde stad: de abstracties, die hij maakt, moeten daarom geen ruim algemeen karakter vertonen, maar kunnen eventueel vrij dicht bij de concrete realiteit van de bestudeerde stad blijven aansluiten.

Heeft de historicus enkele verantwoorde abstracties geformuleerd, dan gaat hij op zoek naar verbanden, naar relaties tussen de bekomen veralgemeningen. Ook tijdens deze tweede fase in de probleemstelling, is nauwkeurige specificering van essentieel belang. De concepten worden thans de variabelen in een precies-opgestelde relatie-theorie. Eén bepaalde variabele wordt de variabele, die moet verklaard worden, en wordt aldus afhankelijk gesteld van de invloed van andere veralgemeningen of variabelen. De veralgemeningen, waarvan de te verklaren variabele afhankelijk wordt gesteld, kunnen dan de verklarende of onafhankelijke variabelen worden genoemd.

Om de specificering van het gestelde verband tussen de onderzochte variabelen te bevorderen is het vaak aangewezen een beroep te doen op de beschikbare theorieën uit de moderne menswetenschappen. Dezelfde behoedzaamheid, zoals die werd aanbevolen met betrekking tot het gebruik van moderne concepten, is evenwel geboden. Theorieën leggen steeds logische verbanden tussen een reeks abstracties. Moderne theorieën kunnen aldus bijzonder nuttig zijn als eerste aanzet voor het opsporen van een historische samenhang, maar de relevantie van deze theorieën voor de situaties uit het verleden, hun historische betrouwbaarheid moet steeds voorafgaandelijk door een grondige evaluatie worden nagegaan. In feite moet aan de hand van specifieke historische concepten een specifiek historisch verband, een specifieke historische theorie worden opgebouwd, die als een eerste verklaringsmodel, als een voorlopige, explicatieve werkhypothese kan worden vooropgezet.

Voorts wensen wij op te merken dat de relatie, die wordt gesteld, een relatie kan zijn binnen de grenzen van een bepaalde thematiek, m.a.w. een verband tussen variabelen van dezelfde deeldiscipline uit de menswetenschappen: b.v. het verband tussen twee economische variabelen, zoals het inkomen en de uitgaven, tussen twee de-

mografische variabelen, zoals de nuptialiteit en de migratie. De historicus kan ook een onderlinge samenhang vooropstellen tussen variabelen, die afkomstig zijn uit verschillende deeltakken van de menswetenschappen, b.v. het verband tussen variabelen behorend tot twee disciplines, zoals de relatie tussen de ontwikkeling van de graanprijzen en het verloop van de mentaliteit, of een ingewikkelder, werkelijk multidisciplinair verband tussen het looninkomen van bepaalde groepen, hun nataliteit-mortaliteit, de graad van politieke besluitvorming in het locale vlak, de mentale horizon van deze groepen en hun sociale actie. In het laatste geval is het duidelijk de bedoeling van de onderzoeker om dieper door te dringen tot de complexiteit van de historische werkelijkheid. Een dergelijk multidisciplinair standpunt krijgt de laatste jaren, zoals hoger gezegd, steeds meer aandacht in Franse en vooral Angelsaksische kringen van stadshistorici. Als belangrijkste variabelen, waartussen een samenhang wordt gezocht, zijn vooral te noemen: woningpolitiek, ontwikkeling van voorsteden en agglomeraties, onderwijs, godsdienstpraktijk, handel en nijverheid, bevolkingsstratificatie, communicatie, arbeidsmarkt en sociale relaties, criminaliteit, overheidsdiensten en eigendomsontwikkeling. Migratie, het acculturatieprobleem van immigranten en andere minderheidsgroepen, de mentale structuur van de elite en de genesis van spanningen en conflictsituaties komen ook zeer veel aan de orde in de recente stadsgeschiedenis.

Het opstellen van een goed-gespecificeerde werkhypothese aan de hand van moderne en historische concepten en theorieën is zeker niet de eindfase van de ondernomen studie. In feite begint pas het onderzoek voorgoed wanneer dat verklaringsmodel als een voorlopige hypothese is gespecificeerd en geformuleerd. Tijdens deze tweede fase moet het model met behulp van archivalisch bronnenmateriaal, met behulp van uitgegeven statistieken of van andere indirecte informatie worden geverifieerd. Als gevolg van de nauwkeurige specificering van de probleemstelling weet de onderzoeker nu haarfijn welke gegevens hij juist voor zijn confrontatie tussen theorie en werkelijkheid nodig heeft: hij kan de nodige, concrete gegevens nu, met al de wetenschap van historische kritiek die hem eigen is, systematisch verzamelen. Wanneer het model met de concrete historische gegevens is geconfronteerd en door deze toetsing niet wordt tegengesproken, kan het als een voorlopige conclusie tot verklaring van de onderzochte realiteit worden weerhouden.

De toetsing kan geschieden met behulp van kwalitatieve of met be-

hulp van kwantitatieve informatie. Wordt uitsluitend of gedeeltelijk beroep gedaan op kwalitatief-gespecificeerde variabelen, dan moet de toetsing geschieden op basis van redenering en vergelijking: er moet dan precies worden nagegaan of er geen contradicties zijn waar te nemen tussen wat in het abstracte vlak is vooropgesteld en datgene dat als concrete, historische informatie werd opgezocht en gevonden. De huidige trend in het historisch onderzoek, ook op het gebied van de stadsgeschiedenis, is echter ongetwijfeld in de richting van meer kwantificering. Deze laat niet alleen preciesere formulering van de werkhypothesen toe, maar vereenvoudigt in zekere zin ook het toetsingsproces. Kwantitatieve werkhypothesen zijn gemakkelijker te formaliseren en bovendien zijn er talrijke statistische technieken voorhanden om een aldus-geformaliseerde werkhypothese, te verifiëren aan de hand van verzameld historisch cijfermateriaal.

In verband met de kwantificering van het toetsingsproces is het nuttig vooraf aandacht te schenken aan het belangrijk probleem hoe kwantitatieve informatie uit het verleden kan worden bekomen. In de eerste plaats moeten de historische bronnen worden vermeld die als zodanig kwantitatieve gegevens bevatten, soms zelfs met statistische bedoelingen werden opgesteld. Dergelijke bronnen komen reeds in de Middeleeuwen voor: de regionale of lokale haardtellingen zijn er de mooiste voorbeelden van. De groei van de merkantilistische gedachte, vanaf de ontwikkeling van de steden en duidelijker nog sinds de opkomst van de nationale staten creëerde grote geldbehoeften bij de overheid. Met de bedoeling de inning van de overheidsinkomsten zo doelmatig mogelijk te organiseren, werden tellingen gehouden, die vaak een ganse reeks kwantitatieve gegevens als zodanig bevatten. Let wel, de bedoeling van dergelijke tellingen was meestal fiscaal en de teleenheid was meestal het moeilijk-definieerbare concept 'haard', maar een schat van kwantitatieve informatie ligt hier op systematische wijze verzameld. Vanaf de 18e eeuw ontstond, onder invloed van de Verlichting, langzaam de eigenlijke statistiek. De bedoeling wordt thans in de eerste plaats het bekomen en verstrekken van kwantitatieve informatie, zodat de overheid een efficiënter beleid kan voeren, de wetenschap over een beter onderzoeksinstrument kan beschikken en de gemeenschap haar middelen verfijnt tot het verhogen van de welvaart. De teleenheid wordt nu meer en meer het individu, zodat de nauwkeurigheid toeneemt. Frederik de Grote liet reeds door Johan Süssmilch historische tabellen opstellen, die niet alleen demografische, maar ook economische over-

zichten bevatten. In de Oostenrijkse Nederlanden werden tussen 1759 en 1791 jaarlijkse douanestatistieken opgesteld, aan de hand van rapporten, die de ontvangers van de verschillende douanekantoren met betrekking tot de invoer-, uitvoer- en doorvoeraangiften naar Brussel doorstuurden. In 1764 organiseerde de regering zelfs een grote nijverheidstelling in datzelfde gebied, met de hoop een beter industrieel overheidsbeleid hieruit te kunnen afleiden.

Vanaf de Franse Revolutie werden de systematische tellingen steeds talrijker. De toenemende centralisatie tijdens het Franse Bewind bevorderde de uniformisering en precisering van de gegevens. Tussen 1800 en 1805 werd bovendien een moedige poging ondernomen om algemene, departementale statistieken op te stellen, de bekende *mémoires*, door de departementale prefecten verzorgd. De meesten van deze *mémoires* werden voor wat de Belgische provinciën betreft, in druk uitgegeven. In het spoor van het Franse voorbeeld werd in 1814 in Den Haag een 'Centraal Bureau voor de Statistiek' opgericht, terwijl de befaamde Belgische statisticus Quetelet in 1841 te Brussel een 'Centrale Commissie voor de Statistiek' oprichtte en een 'Bulletin de la Commission Centrale de Statistique' stichtte. De era van de nationale volkstellingen, op geregelde tijdstippen georganiseerd, brak nu aan.

Naast de burgerlijke overheid hielden ook de geestelijke autoriteiten, vooral sinds het concilie van Trente, enquêtes met een min of meer statistisch karakter. De rapporten, die het resultaat waren van de dekanale visitaties in de afhankelijke parochies en die naar de bisschop werden opgezonden, bevatten systematische gegevens betreffende de godsdienstpraktijk in de betrokken regio.

Vele andere archiefbronnen bevatten op indirecte wijze kwantitatieve informatie of kunnen voor kwantitatieve bewerking in aanmerking worden genomen, zij het dat zij cardinale gegevens opleveren of dat zij zich beperken tot het produceren van ordinale grootheden. De parochieregisters bevatten een schat van demografische gegevens, die kwantitatief kunnen verwerkt worden. De gerechts- en vonnisboeken een analoge schat aan gegevens met betrekking tot het kwantificeren van de criminaliteit, van de moraliteit op allerlei gebieden en in allerlei bevolkingsgroepen. De schepenregisters, notarisarchieven en dergelijke maken het mogelijk de grond- en rentenverhandelingen, de eigendomsspeculaties en zovele andere interessante dingen te analyseren. Samen met de boedelbeschrijvingen en testamenten laten zij voorts de kwantificering toe van rijkdom en armoede, van

mentaliteit en gewoonten. De rekeningen van de centrale, stedelijke, kerkelijke en andere administraties maken het mogelijk de evolutie van prijzen, lonen en grondrente te leren kennen en het investeringspatroon en de fiscale druk te achterhalen; de rekwesten tot adelsverheffing kwantificeren een aspect van de sociale mobiliteit, enz. Bewijst de hiervermelde opsomming duidelijk, dat de kwantificering van het historisch bronnenmateriaal nog enorme toepassingsmogelijkheden verbergt, terzelfdertijd moet als laatste punt van deze bespreking worden beklemtoond dat de opname en statistische verwerking ervan met omzichtigheid en kritische zin moeten worden benaderd.¹⁰ Vanzelfsprekend moet ieder kwantitatief gegeven uit het verleden, zoals ieder ander historisch gegeven onderworpen worden aan de normale regels van de geloofwaardigheids- en bevoegdheidskritiek. De onderzoeker moet nagaan in hoeverre de auteur de informatie waarheidsgetrouw kon weergeven en dat ook werkelijk wilde. Voorts moet o.m. worden gecontroleerd of de cijfers voldoende homogeen zijn naar tijd, plaats en aard om op verantwoorde wijze in een zelfde categorie of rubriek te worden opgenomen. Voor vergelijkingen doorheen de tijd b.v. wordt tegen deze stelregel vaak gezondigd: de auteur in jaar x groepeerde in de rubriek arbeiders enkel diegenen die als hoofd van een gezin een looninkomen verdienden; een later auteur in jaar y groepeerde onder dezelfde rubriek niet alleen het hoofd van het gezin, maar ook de vrouw en de kinderen die zich als loontrekkers opgaven.

¹⁰ H. van der Wee, *Prijzen en Lonen. Methodologische inleiding*. Leuven 1954.

Ch. Samaran (ed.), *L'histoire et ses méthodes*. Parijs (Pléjade) 1967.

J. Marczewski, *Introduction à l'histoire quantitative*. Genève 1965.

B. Schiller – B. Oden, *Statistik für historiker*. Stockholm 1970.

R. Floud, *An Introduction to Quantitative Methods for Historians*. Londen 1973.

L. Beutin – H. Kellenbenz, *Grundlagen des Studiums der Wirtschaftsgeschichte*. Keulen-Wenen 1973.

¹¹ A. Morgenstern, *On the Accuracy of Economic Observations*. Princeton 1963².

W. Jappe Alberts en A. G. van der Steur, *Handleiding voor de beoefening van locale en regionale geschiedenis*. Bussum 1968.

J. A. Faber, *Drie Eeuwen Friesland*, 2 dln. A.A.G. Bijdragen 17, Wageningen 1972.

J. F. R. Philips, J. C. G. M. Jansen en Th. J. A. H. Claessens, *Geschiedenis van de landbouw in Limburg, 1750-1914*. Maastrandse Monografieën, Assen 1965.

E. Roebroek, *Het Land van Montfort*. Maastrandse Monografieën, Assen 1967.

B. H. Slicher van Bath, *Een samenleving onder spanning. Geschiedenis van het platteland van Overijssel*, Assen 1957.

A. M. van der Woude, *Het Noorderkwartier*, 3 dln. A. A. G. Bijdragen 16, Wageningen 1972.

Iedereen zal er gemakkelijk mee instemmen dat een dergelijke toepassing van de *normale historische kritiek* op het kwantitatief bronnenmateriaal voor de hand ligt. Minder duidelijk ziet men vaak de noodzaak in om op kwantitatieve gegevens ook de *normale statistische kritiek* toe te passen, en nochtans is deze laatste kritiek even belangrijk.¹⁴ De statistische kritiek heeft vooral betrekking op het probleem van de nauwkeurigheidsgraad. Hoe groot moet de nauwkeurigheid van een cijfer zijn, m.a.w. welke foutenmarge is toelaatbaar? Voorts zou men over de kennis en de middelen moeten beschikken om de afwijkingen te corrigeren. Hiertoe is een specifieke waarnemingstheorie nodig, die het waarnemingsobject en de observatieregels haarfijn preciseert, die aanduidt wat juist door de cijfers wordt weergegeven en op welke wijze de waarneming is geschied. Jammer genoeg bestaat zulke waarnemingstheorie nog niet voor de menswetenschappen, zodat de waarnemingsfouten in het vlak van de menswetenschappen nog niet systematisch te schatten zijn.

In dit verband is het nuttig even stil te staan bij het nauwkeurighedsprobleem van de steekproef. Bij historisch onderzoek kan het gebeuren dat zo weinig dokumentatie bewaard bleef, dat de historicus met *alle* bewaard-gebleven gegevens tracht te werken; de steekproef wordt hem dan als zodanig opgedrongen. In de meeste andere gevallen is de bewaard-gebleven informatie zo uitvoerig dat de historicus noodgedwongen zelf een keuze moet maken en aldus vrijwillig een steekproef neemt uit de globale, bewaard-gebleven informatie. Dit is vanzelfsprekend een volkomen verantwoorde procedure. Alleen moet de historicus de juiste waarde van zijn steekproef trachten te schatten. Steekproeven, dus ook alle geselecteerde verzamelingen van historisch onderzoek, zijn altijd onnauwkeurig. Ze hebben echter het voordeel dat de statistiek er een fouten-theorie voor ontwikkelde, die de onnauwkeurighedsgraad in een getal uitdrukt. Vanzelfsprekend veronderstelt de meting van de onnauwkeurighedsgraad, voor zover deze te wijten is aan toevallige factoren, dat vooraf alle systematische afwijkingen uit de steekproef werden geweerd, zodat de overgebleven waarnemingen een volkomen toevallige verzameling vormen. Bij een historische steekproef is dat zeker nooit het geval: systematische fouten blijven onvermijdelijk in iedere historische steekproef verscholen, en het ongeluk wil dat de historicus de juiste aard van deze systematische fouten niet kent. Systematische fouten betreffende de klassificatie tijdens de oorspronkelijke of latere waar-

nemingen en aggregaties, de subjectiviteit van de oorspronkelijke en latere waarnemers, de auto-correlatie, die bij tijdreeksen optreedt, omdat de gegevens door de omringende cijfers gericht of beïnvloed zijn, het zijn even zovele oorzaken waarom de wet van de grote getallen in een historische steekproef niet volledig speelt, waarom de toevallige fouten elkaar niet volkomen compenseren en waarom de systematische fouten niet vast te stellen zijn. Statistische bewerkingen, die op de steekproef worden toegepast, zullen vanzelfsprekend deze niet-controleerbare onnauwkeurigheid van de historische steekproef nog doen toenemen. Vooral de schaalvergroting van de statistische bewerkingen, die door de inschakeling van de ordinator wordt mogelijk gemaakt, moet hier zeer bijzonder in het licht worden gesteld.

Uit deze enkele summiere bedenkingen kan worden afgeleid dat het probleem van de onnauwkeurigheid van het statistisch materiaal een realiteit is, die met de nodige kritische zin moet worden benaderd. Met grote zorg en zo groot mogelijke objectiviteit moeten de systematische fouten uit de historische steekproef worden geëlimineerd of gespecificeerd, zodat neutralisering van de toevallige fouten kan plaatsvinden en de resterende onnauwkeurigheidsgraad van toevallige oorsprong in de mate van het mogelijke kan worden vastgesteld. Anderzijds moet de historicus zich terdege bewust blijven dat, wegens de onmogelijkheid tot elimineren of bepalen van alle systematische fouten, historische statistieken steeds een zeer approximatief karakter vertonen, waarop de foutentheorie van de steekproef slechts zeer gebrekkig kan worden toegepast. Tenslotte moet worden benadrukt dat een dergelijke approximatie voor de historische interpretatie geen drama vormt, omdat de confrontatie van de vooropgestelde verklaaringsmodellen met de concrete werkelijkheid meestal geen nauwkeurigheidsgraad tot op een eenheid na vereist, maar genoeg heeft aan benaderende grootheden. Alleen moet de historicus deze approximatie in zijn conclusies verwerken en een schatting van de mogelijke foutenmarge expliciet opgeven.

In deze voordracht hebben wij in feite weinig over het vraagstuk van de stadsgeschiedenis en veel, voor de meesten vermoedelijk te veel, over het probleem van de historische methodologie uitgeweid. Doch ongetwijfeld kan er een zeer nauw verband tussen beide worden gevonden en voelen wij ons daarom enigszins verontschuldigd.

GESCHIEDENIS IN VEELVOUD*

door

PROF. DR A. M. VAN DER WOUDE

(Landbouwhogeschool Wageningen)

Op een dag gewijd aan de relatie tussen de algemene en de regionale, c.q. lokale geschiedenis, en georganiseerd door de Culturele Raad van deze provincie in samenwerking met Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap en het Sociaal Historisch Centrum, kan men er niet aan ontkomen dat vraagstuk ook te vertalen in termen van de verhouding tussen de professionele en de amateurhistoricus. Tenminste twee omstandigheden vormen voor mij een extra prikkel om vandaag de verhouding tussen de beroeps- en amateurhistoricus een centrale plaats te geven bij de behandeling van het vraagstuk van de samenhang tussen de algemene en de regionale geschiedenis. Daar ligt allereerst het feit, dat deze dag tot stand is gekomen op initiatief van de provinciale Culturele Raad. Wellicht onder invloed van het feit, dat ik zelf enige jaren lid van zo'n raad ben geweest, ben ik mij ervan bewust dat menigeen onder mijn gehoor met een onvoldaan gevoel huiswaarts zal keren, wanneer dit aspect van het vraagstuk buiten beschouwing zou blijven. Reeds uit het feit, dat U met enige honderden hier bijeen bent gekomen, meen ik te mogen afleiden, dat het overgrote deel van U uit niet-professionele historici bestaat.

Een tweede reden om mijn probleem op die manier te stellen vind ik in de omstandigheid, dat de titels van de beide referaten van vandaag elkaar wel heel sterk dekken. Beide sprekers hebben dezelfde opdracht, zij het voor de een toegespitst op het stedelijke en voor de ander op het landelijk gebied. Het zal U echter duidelijk zijn dat dit nauwelijks een verschil inhoudt, wanneer vraagstukken van methodologische aard centraal staan. De ontwikkelingen in de beoefening van de wetenschappelijke doorvorsing van het verleden lopen niet uiteen voor het stedelijk en het landelijk gebied. Wanneer in de

* Bijgewerkte tekst van een lezing op de *culturele dag 1975*, georganiseerd door de Culturele Raad Limburg (6 september).

afgelopen vijftientig jaar de belangstelling voor kwantitatieve werkwijzen in de geschiedwetenschap sterk is toegenomen dan geldt dit uiteraard zowel voor de stedelijke als de rurale geschiedvorsching. Ook al heeft zo'n ontwikkeling zijn meest pregnante vorm in de economische en sociale geschiedenis gevonden, dan zijn toch ook andere takken van geschiedwetenschap daar niet onberoerd door gebleven. Zo zou ik kunnen wijzen op kwantitatieve studies over crimineel gedrag in het verleden als een nieuwe tak van rechtsgeschiedenis en historische rechtssociologie; op frekwentie van scheepvaartverkeer, tonnage van schepen en duur van reizen in de zeegeschiedenis; intensiteit van kerkbezoek, vervulling van de Paasplicht en tijdsduur tussen geboorte- en doopdatum in de kerkgeschiedenis; buitenechtelijke geboorte, voorechtelijke zwangerschappen en introductie van anticonceptieve handelingen in de mentaliteitsgeschiedenis; stemgedrag, de reikwijdte van sociale en familiale netwerken, politieke participatie in de politieke geschiedenis; inhoudsanalysen in de literatuurgeschiedenis en de geschiedenis van de pers. Het zijn slechts voorbeelden, die met velen zijn aan te vullen en waaruit blijkt, dat zo'n ontwikkeling naar kwantitatieve benadering de geschiedwetenschappen in hun totaliteit doordringt.

Ik kan daarom niet anders dan onderschrijven wat Van der Wee daarover reeds heeft opgemerkt. Het heeft geen zin daar voor de plattelandsgeschiedenis nog eens opnieuw op in te gaan. En dit geldt dan ook voor tal van andere methodologische vraagstukken, die hij heeft aangeroerd: het synthetische karakter van de geschiedwetenschap, haar interdisciplinaire karakter, de ontwikkeling van beschrijvend naar explicatief, de relatie tussen theorie en empirie, de afweging van gebondenheid, keuzevrijheid en toeval bij de analyse van ontwikkelingen in het verleden, de relatieve betekenis van individu en groep, het onderscheiden van het evenementiële, het conjuncturele en structurele en het waarden van ieders betekenis. Alle methodologische vraagstukken van deze aard spelen voor de geschiedwetenschap zonder onderscheid naar stad en platteland.

In plaats van de methodologische vragen over object, aard en werkwijze van de regionale geschiedenis in haar relatie tot de algemene geschiedenis voorop te stellen wil ik op grond van de voorgaande overwegingen een andere invalshoek tot het onderwerp kiezen. Men kan stellen, dat Van der Wee over de officiële academische geschiedwetenschap heeft gesproken. Die is de afgelopen decennia in toenemende mate tot sociale wetenschap geëvolueerd. Zij kan daarmee geen an-

dere bedoeling hebben dan om direkt, of indirekt via sociale wetenschappen, bij te dragen aan het analyseren en zelfs sturen van maatschappelijke processen. Zij verwijdert zich daarbij steeds meer van de beschrijvende, narratieve traditie, die de geschiedwetenschap van ouds heeft gekenmerkt. Daarmee raken funkties, waaraan de geschiedwetenschap en vooral de geschiedschrijving tot voor kort veel aandacht heeft gegeven, naar het tweede plan. Het zijn de funkties van encyclopedische vorming, van verstrooing en literaire evocatie, van historische achtergrondinformatie voor een ontwikkeld publiek. Reeds eerder waren – althans in onze cultuurkring – de funkties van nationalistische en religieuze zelfbevestiging op de waarderingsschaal sterk gedaald. Hetzelfde gold schijnbaar voor de funktie van het onderbouwen van politieke en sociale ideologieën. Op dit punt is de laatste jaren echter weer van een duidelijk ‘herstel van waarden’ sprake.

Al mogen dan de meer traditionalistische vormen van geschiedbeoefening niet meer een monopoliepositie innemen, en al moge men zelfs erkennen dat de wetenschapsmethodologisch interessante ontwikkelingen zich thans allen in de z.g. sociaal-wetenschappelijke geschiedvorsing voordoen, dat neemt niet weg, dat nog altijd veel en goed historisch werk met een traditioneel literair-filologisch signatuur wordt verricht zowel in als buiten het universitaire milieu. De conclusie kan dan ook niet anders zijn dan dat de geschiedwetenschap niet voor één doel werkt, zelfs de ‘academische’ niet. Een discussie over de doelstellingen, die eigenlijk niet naast die over de methodologie mag ontbreken, heeft juist daarom hier zin, omdat niet alleen de professionele historicus en zijn werk aan de orde is, maar in het kader van deze culturele dag ook de amateur. Het is zeer wel mogelijk dat in hun kringen aan de relevantie van historische arbeid een nog weer andere eigen betekenis wordt gegeven.

De natuurwetenschappen zijn gericht op het kennen van de materie met het al dan niet uitgesproken doel de materie zoveel mogelijk te beheersen en te kunnen hanteren. Van de menswetenschappen is het zeer de vraag of zij zich hetzelfde beheersingsideaal zelfs maar mogen stellen. Ethische waarden verzetten zich vooralsnog tegen beheersing, d.i. manipulatie van mensen, die verder gaat dan het met wetenschappelijk gewonnen inzicht wegnemen of verzachten van wat *algemeen* als ongewenst wordt ervaren. Aangezien over vrijwel alle essentiële vraagstukken van de mens en het menselijk leven geen

algemene overeenstemming valt te bereiken, kan het hoofddoel van de menswetenschappen, waaronder de geschiedwetenschap, niet verder gaan dan kennis te ontwikkelen die de mens zelfverheldering brengt, hem daardoor alternatieve mogelijkheden biedt en de communicatie bevordert. Reflectie over het eigen bestaan is een behoefte, vermoedelijk zo oud als de mens zelf. De menswetenschappen zijn één manier, waarin die drang gestalte krijgt: de wetenschappelijke, rationele manier.

Grondbeginsel voor de geschiedenis is, dat zij de bestaansreflectie plaatst in een (lang) tijdsperspectief. Iedere beschouwing die hieraan voldoet kan in feite als 'historisch' worden gekwalificeerd. Een tweede element is evenwel nodig om van 'geschiedwetenschap' te kunnen spreken. In dat geval moet ook de bedoeling aanwezig zijn om de reflectie op wetenschappelijke wijze te laten plaats vinden. Het is evident, dat vervolgens van goede en slechte wetenschap sprake kan zijn, evenals van b.v. rudimentaire en hoogontwikkelde. Een essentiële constatering is nu, dat de reflectie van het bestaan van individu of groep in het tijdsperspectief kennelijk een algemene menselijke behoefte is, waaraan altijd in de een of andere vorm zal worden voldaan. Het grote gevaar bestaat, dat deze reflecties de vorm van collectieve mythen aannemen en een grondslag vormen voor ideologieën, die op hun beurt het maatschappelijk handelen in ongewenste zin beïnvloeden. Waar de historische reflectie kennelijk een algemeen gevoelde behoefte is, waaraan in enigerlei vorm zal worden voldaan, is het het beste deze zo veel mogelijk langs een wetenschappelijk verantwoorde weg te laten plaats vinden. De wetenschappelijke doorvorsing van het verleden met het oog op de eigen plaatsbepaling heeft dan in laatste instantie de functie van correctie op en tegenwicht tegen de mythische geschiedinterpretatie. Alle motieven om zich op verantwoorde, dat wil zeggen 'wetenschappelijke' wijze met het verleden bezig te houden zijn in laatste instantie op dit grondgegeven terug te voeren.

Aansluitend bij het door Van der Wee sterk benadrukte karakter van sociale wetenschap, dat in de studie van het verleden de laatste decennia steeds meer tot ontwikkeling is gebracht, kan men als eerste overweging voor het beoefenen van geschiedwetenschap stellen, dat in de sociale wetenschappen alle mogelijke vormen van menselijke samenleving bestudeerd dienen te worden, ongeacht hun tijd en plaats. Het is een standpunt dat waarschijnlijk het meest expliciet door de Duitse socioloog Norbert Elias is verwoord en in zijn studies in de

praktijk werd gebracht. Wanneer het immers de bedoeling van de sociale wetenschappen is om inzicht te krijgen in de wijze waarop mensen in maatschappelijk verband functioneren, dan is de studie van elke maatschappelijke constellatie volgens hem in wezen van even grote waarde. Hij sluit hier aan bij de grote negentiende-eeuwse Duitse historicus Ranke met diens uitspraak 'jede Epoche steht gleich zu Gott'. In deze opvatting van de taak van de sociale wetenschappen is het niet mogelijk zich het bestaan van maatschappelijke formaties voor te stellen, waarbij de studie van de één meer of minder relevant zou zijn dan die van de ander voor het winnen van inzicht omtrent de wijze waarop mensen in hun denken en hun voelen, in hun haat en hun liefde, in hun doen en hun laten zich met elkaar verbinden. De wijzen, waarop mensen aan hun onderlinge relaties vorm geven, blijken zo gevarieerd te kunnen zijn, dat vooralsnog de deskundige studie van welke samenleving of aspect daarvan dan ook bijdraagt tot het vergroten van het inzicht in het verschijnsel mens. Voor de sociale wetenschappen zou het derhalve een ontoelaatbare beperking zijn het verleden buiten te sluiten.

Het wellicht meest aangevoerde motief om zich met het verleden bezig te houden vindt men terug in de gedachte, dat reconstructie van het verleden noodzakelijk is om historische residuen in de eigentijdse werkelijkheid te kunnen onderkennen. Door studie daarvan zou hun werking in de huidige samenleving en hun invloed op toekomstige ontwikkelingen kunnen worden geëvalueerd. Het is de gedachte, die ook doorklinkt in Croce's uitspraak, dat elke ware geschiedenis van het heden is. Voor Romein was dit het 'onvoltooid verleden', en geschiedwetenschap een poging tot begrip van het heden. Opvattingen omtrent continuïteit, discontinuïteit en causaliteit in maatschappelijke processen en verschijnselen liggen aan deze visie op de betekenis van geschiedvorsing ten grondslag. Van hieruit zijn verschillende accenten te leggen voor een rechtvaardiging van het historische bedrijf. Voorop staat daarbij de functie van de geschiedbeoefening als bijdrage tot het verkrijgen van meer inzicht in de eigen leefsituatie. Aangezien de moderne mens in aanraking komt met vraagstukken die zich uitstrekken van het zuiver lokale tot het internationale terrein en deze vraagstukken van allerhande signatuur zijn, van politieke tot economische, kerkelijke, culturele, enzovoort, omspant deze historische behoefte in beginsel het totale historische gebeuren. Gedragingen van personen, groepen en naties met een eigen culturele, kerkelijke, sociale, economische en politieke achtergrond kunnen zonder enig

historisch inzicht in het daarachter liggende ontwikkelingsproces maar moeilijk worden begrepen en aan gevoeld. Juist de pluriformiteit van onze samenleving en de grote reikwijdte van onze communicatie noodzaken in feite tot een brede historische vorming voor degene, die met enig inzicht wenst na te denken over of te reageren op datgene, waarmee hij voortdurend wordt geconfronteerd. In een gesloten samenleving met een uniform karakter is de behoefte aan historische vorming relatief gering, omdat men slechts het eigene ontmoet, dat in het algemeen zeer wel vanuit de eigen groepstraditie in zijn gedragingen en reacties te begrijpen is. Naarmate de samenleving opener wordt, groeit ook de maatschappelijke noodzaak tot historische vorming. Het is cultuur-historisch dan ook alleszins verklaarbaar dat vanaf de negentiende eeuw, toen de westerse samenleving zowel intern een grote differentiatie begon te ontwikkelen als extern haar contacten veelvuldig uitbreidde en intensiverde, ook de historische occupatie zich stormachtig en in allerlei richtingen in het westen ontplooidde. Het historisch bedrijf volgde de maatschappelijke ontwikkeling.

Het verschijnsel, dat de achter ons liggende decennia een afnemende belangstelling voor en toenemende twijfel aan de waarde van historische kennis brachten, lijkt daarmee slechts schijnbaar in tegenspraak. Waar de ontwikkelingen traag zijn en men met het gevoel leeft dat er weinig verandert, daar lijkt het heden een herhaling van het verleden. De behoefte aan historische kennis zal er gering zijn. Maar waar de ontwikkelingen zich zeer stormachtig voltrekken kan het idee post vatten, dat er van een totale breuk met het verleden sprake is. Het nut van historische kennis zal daar betwijfeld worden. Men leeft met de fictie van een a-historisch heden. De spectaculaire veranderingen roepen een eenzijdige aandacht voor het heden op. De situatie, die optimaal is voor historische belangstelling, is dan gepasseerd. Meer aandacht krijgen de wetenschappen, die op het heden zijn gericht. De sterke ontplooiing van de sociale wetenschappen, met hun pretentie functionele, maatschappelijk toepasbare kennis te bieden, past in die situatie. Wat kon een geschiedwetenschap, voortkomend uit de traditie van eruditie, vorming en algemene ontwikkeling nog bieden aan een samenleving waar verandering een waarde op zichzelf was geworden?

Maar toch, hoe specialistisch de kennis en hoe kortademi g schijnbaar de problemen waren geworden, hoe efemeer de belangstelling in de actualiteitsjacht, nu de grenzen van de groei in zicht komen, komt

ook het besef van de band met het verleden weer terug. Het idee van algemene ontwikkeling en eruditie moge als minder zinvol dan vroeger, als een soort weten om het weten ervaren worden, men kan zich toch moeilijk voorstellen hoe essentiële problemen van de samenleving een gedistancieerde beschouwing kunnen krijgen zonder een generaliserende optiek. Hier kan vooral de geschiedwetenschap een mogelijkheid bieden, omdat zij als enige het lange termijn denken als grondslag heeft en bovendien tenminste nog de pretentie hoog houdt een synthetische, structurele benadering in beginsel na te streven. Met deze grondslag en deze pretentie neemt de geschiedwetenschap een heel eigen plaats onder de menswetenschappen in. En al valt niet te ontkennen, dat in de praktijk de resultaten dikwijls ver van het ideaal verwijderd zijn, dan zal toch de behoefte blijven en aan een betere verwezenlijking van het ideaal gewerkt moeten worden. De hernieuwde belangstelling voor historische studie, die de laatste jaren in de sociale wetenschappen en in de samenleving in het algemeen is gegroeid, wijst hier ook op. Het heeft er alle schijn van dat de roes over een nieuw op te bouwen, betere en a-historische samenleving wegebt. Opnieuw breekt het besef door, dat dynamische veranderingen juist wel moeten samen gaan met historische bezinning om tot een goed inzicht in oude en nieuwe waarden te komen, vervreemding en maatschappelijke ontworteling tegen te gaan.

Het zijn dan ook niet in de laatste plaats maatschappijkritische stromingen van neo-marxistische huize, die weer een plaats voor het verleden inruimen in hun beschouwingen. Ook wie zijn bedenkingen heeft over theorie en praktijk van 'kritische' geschiedwetenschap en sociologie, kan zich toch wel verheugen over het feit, dat men weer ontdekt heeft, dat maatschappij-kritische reflectie historische plaatsbepaling nodig heeft om niet in utopisme te blijven steken. Geen beter voorbeeld is hier te geven dan Marx zelf, die in een historische beschouwingwijze het verschil zoekt tussen een utopische en een wetenschappelijke benadering van maatschappelijke vraagstukken. In feite wordt dit standpunt vanuit dikwijls geheel uiteenlopende, ja maatschappelijk tegengestelde visies onder lichtelijk anders geformuleerde maar in wezen verwante bewoordingen naar voren gebracht. Het zoeken naar regelmatigheden of wetmatigheden in de temporele samenhang van maatschappelijke verschijnselen door sociale wetenschappers verschilt in aanleg hier immers weinig van. Evenzeer de op zichzelf zeer juiste overtuiging, dat prognose nooit verder zal kunnen reiken dan korte termijn extrapolatie zolang de historische

dimensie onvoldoende in de analyse wordt ingebouwd. Ja, ook de telkens weer gehoorde gedachte (mag ik b.v. verwijzen naar denkbeelden die bij het touwtrekken om de vestiging van een historische subfaculteit in Rotterdam meespelen?), dat de historische dimensie niet mag ontbreken in het beleidsdenken kan als verwant worden aangemerkt.

Maar voor velen – ongetwijfeld ook vandaag hier aanwezig – gelden heel wat minder pretentieuze motieven om zich actief of passief met het verleden bezig te houden. Het valt niet te ontkennen, dat studie van het verleden los van welke andere rechtvaardiging ook op zichzelf intellectuele en emotionele bevrediging kan schenken. Het wordt dan kennelijk ervaren als een menselijk goed in zichzelf met een recreatieve waarde voor de homo ludens. Mijns inziens kan dit verschijnsel dikwijls gesignaleerd worden bij veel genealogische arbeid, waarbij immers nog maar zelden van wetenschappelijke gedrevenheid sprake is. Bij de passieve geschiedbeoefening – het kennis nemen van historische literatuur – staan nog altijd vaak educatieve doeleinden voorop. Men streeft ernaar zijn algemene ontwikkeling te verdiepen met de doorgaans onuitgesproken bedoeling zijn cultureel niveau en communicatieve vaardigheden te vergroten. Een bepaald peil van algemene ontwikkeling, waaronder een zekere kennis van het verleden, blijft immers noodzakelijk om de gedachtenwisseling binnen een cultuur op een gewenst niveau te houden. Doordat kennis van het eigen en het andere verleden bijdraagt tot beter begrip van mensen en hun gedragingen en streven, wordt dit tevens ervaren als een feit, dat de mogelijkheden tot het elkaar verstaan en met elkaar communiceren vergroot. Overigens zonder dat dit laatste op concrete mondelinge of schriftelijke interactie doelt, maar in de geest van meer voor het andere openstaan begrepen moet worden. Kennis van het verleden kan meewerken bij het vormen van een 'open persoonlijkheid'.

Wanneer men deze motieven voor actieve en passieve geschiedbeoefening overziet, kan de conclusie mijns inziens niet anders luiden dan dat zij van zeer uiteenlopende aard zijn. Op zichzelf zijn zij allen echter legitiem. Hun geldigheid wordt bepaald door de bedoeling van de beoefenaar. Is het dus zó dat de officiële, of misschien is het beter te zeggen de academische geschiedbeoefening in de afgelopen decennia een sterk sociaal-wetenschappelijke inslag heeft gekregen en daarom ook poogt een bijdrage te leveren tot de verdere ontwikkeling van de sociale wetenschap door bestaande theorieën met historisch materiaal te toetsen of lange termijn inzichten daaraan toe

te voegen (ook wanneer zij zich met lokale en regionale geschiedenis bezighoudt), dan neemt dat niet weg, dat het niet-professionele historische onderzoek heel andere doelstellingen mag laten gelden. Maar ook in het professionele onderzoek zijn trouwens niet uitsluitend sociaalwetenschappelijke doelstellingen en methoden in zwang. Zelfs van het op academisch niveau bedreven lokale geschiedonderzoek kan men dit niet staande houden, al valt niet te ontkennen, dat juist daar de economisch en sociaal-historische vraagstellingen het meest in de aandacht staan. Voor amateurs mag in nog sterkere mate gelden, dat er speelruimte is voor historisch onderzoek dat niet of slechts indirect met sociaalwetenschappelijk onderzoek in relatie is te brengen en toch ook voor de professionele geschiedbeoefening waarde kan hebben.

Dit laatste nu – het waarde hebben van het lokale en regionale onderzoek voor het algemene – kan men vanuit tenminste drie gezichtshoeken bezien. Daar is allereerst de vraag naar deze samenhang in het werk van de professionele wetenschapsbeoefenaar. Regionaal en lokaal historisch onderzoek wordt tegenwoordig op grote schaal ook door vakhistorici verricht. Wij mogen ervan uitgaan, dat deze wanneer zij goed werk leveren er voortdurend op gericht zullen zijn dit onderzoek te relateren aan bredere algemeen historische vraagstellingen en de daartoe geëigende methoden en technieken zullen aanwenden. Ik meen, dat Van der Wee zo straks voldoende hierover heeft gezegd om daar nu verder aan voorbij te gaan.

In het kader van deze dag stel ik die vraag meer aan het werk van de amateur-historicus. Uitzonderingen daargelaten sla ik zijn kans om in de lijn van het sociaalwetenschappelijke historische onderzoek waardevolle eindprodukten te leveren nu reeds niet hoog en in de toekomst steeds lager aan. Dit onderzoek krijgt steeds meer een zodanig technisch karakter, dat het zelfs binnen de historische professie om specialisten vraagt. Langs twee wegen kan de amateur echter nog wel bijdragen van waarde blijven leveren. Allereerst zijn er, zoals ik reeds heb gezegd, nog meerdere terreinen van historisch onderzoek waar nog overwegend op de 'traditionele' wijze gewerkt wordt en gewerkt moet worden. Te noemen zijn b.v. de institutionele geschiedenis, de kerkgeschiedenis, de rechtsgeschiedenis, de krijgsgeschiedenis, de cultuurgeschiedenis en ook gedeelten van het terrein van de politieke en sociale geschiedenis. In deze historische deeldisciplines heeft de geschiedwetenschap nog veel van haar open karakter behouden en bestaat voor de amateur, die aanleg heeft en zich in-

spanning getroost, nog de mogelijkheid prestaties te leveren, die volwaardig meetellen. Zodra echter onderwerpen aan de orde komen, die om een sociaalwetenschappelijke behandeling vragen, worden zijn kansen veel geringer.*

Toch kan juist op deze gebieden de amateur een grote hulp zijn voor de vakhistoricus. Dit vloeit voort uit de aard van het historische bedrijf, dat zowel het aspect van materiaal verzamelen als dat van het interpreteren van de gegevens kent. Het zo sterk kwantitatief gerichte sociaalwetenschappelijke historische onderzoek heeft doorgaans de behoefte aan veel gegevens, waarvan de produktie uit het bronnenmateriaal zeer arbeidsintensief kan zijn. In veel gevallen zijn de benodigde kwantitatieve inlichtingen namelijk niet onmiddellijk daaruit af te lezen, maar moeten daaruit worden samengesteld. De amateur, die zich hierop instelt, kan langs de weg van materiaalverschaffing bijzonder nuttig, ja onmisbaar werk doen, waarvan de professionele historicus groot profijt kan hebben. Door zijn gedegen kennis van de lokale situatie is de amateur zelfs dikwijls bevoorreed boven de beroeps in het bekomentariëren en interpreteren van de ruwe gegevens. Op bepaalde aspecten is hij in staat meer uit de gegevens te halen dan de historicus die de lokale finesses niet kent, en is hij dus onmisbaar. Ik denk hierbij b.v. aan de relatie tussen grondbezit, grondgebruik en bodemvruchtbaarheid. Van het laatste aspect kan een amateur zeer goed op de hoogte zijn, terwijl dit voor iemand van buiten de gemeenschap meestal een onbegonnen werk is. Het is duidelijk dat dergelijke lokale kennis op tal van terreinen voor de interpretatie van gegevens van belang is.

Materiaal verzamelen en voor meer dan lokaal onderzoek ter beschikking stellen kan op meerdere manieren plaats vinden. De meest onbaatzuchtige manier is het volgens door de vakman verstrekte richtlijnen bijeenbrengen van gegevens en deze aan hem overdragen. Doorgaans zal het daarbij gaan om inlichtingen, die vrij eenvoudig en in gestandaardiseerde vorm geproduceerd kunnen worden, maar die eerst hun reliëf krijgen, wanneer zij op een brede regionale of liever nog nationale schaal beschikbaar komen. Voorbeelden hiervan zijn o.a. de zeer vele demografische gegevens, welke de Cambridge Group for the History of Population and Social Structure uit geheel

* Buiten beschouwing blijft de sociale wetenschapper, die met zijn vakspecifieke kennis en vaardigheden tot historische vraagstellingen komt. Hij kan niet zonder meer als amateur beschouwd worden.

Engeland bijeen heeft gebracht. Talloze correspondenten hebben op voorgedrukte formulieren de maandelijks aantallen huwelijken, gedoopten en begravenen van hun eigen en dikwijls ook naburige parochies aangegeven en deze over eeuwen lopende gegevens vaak nog aangevuld met inlichtingen over b.v. onwettige geboorten, doodgeboorten, vermeldingen over pest of andere ziekten e.d. Zelf heb ik van zulke onbaatzuchtigheid ook meer dan eens mogen profiteren, o.a. in het geval dat uit een groot aantal lokale bronnen inlichtingen over het analfabetisme bijeengebracht moesten worden. Omdat deze gegevens eerst in een groot geografisch verband volledig tot hun recht komen, moeten zij op uniforme wijze worden verzameld. Voor de lokale amateurhistoricus is er dan weinig ruimte voor eigen initiatief. Toch kan hij ook in dit geval vaak nog zeer nuttige informatie aan de ruwe gegevens toevoegen en langs die weg tot verdieping van de interpretatie bijdragen.

Het is evenwel alleszins begrijpelijk, dat de amateurhistoricus slechts incidenteel tot een dergelijke onderschikking aan de professionele historicus bereid is. In het algemeen zal hij ook zelf een stuk verleden willen reconstrueren en interpreteren. Men zal dit dienen te respecteren, welke grote risico's op foutieve interpretaties, voorbarige conclusies en dergelijke meer ook gelopen worden. Ik meen ook, dat zelfs wanneer het wetenschappelijk niveau niet voldoende blijkt te zijn, de amateurhistoricus toch een bijzonder nuttige functie kan hebben, wanneer hij er in ieder geval maar voor zorgt, dat hij zijn gegevens beschikbaar maakt voor verder onderzoek. Het is daarom bijzonder belangrijk dat hij zich in ieder geval houdt aan de geijkte historische spelregels omtrent bronvermelding en dergelijke. Maar liefst moet hij zijn basisgegevens zoveel en gedetailleerd mogelijk meedelen. Dit is trouwens een vereiste, dat aan alle – vooral kwantitatief – historisch werk gesteld moet worden. Het verzamelen van dergelijke gegevens vergt dikwijls zoveel inspanning, dat het onjuist is alleen de resultaten van de interpretatie te geven en de daarachter liggende gegevens weer te laten verdwijnen. Met het toenemen van onze kennis zullen de interpretaties dikwijls veranderen of van geen waarde worden, maar het daaraan ten grondslag liggende feitenmateriaal behoudt dit meestal wel. Wanneer op oude literatuur wordt teruggegrepen gebeurt dat doorgaans niet wegens de interpretaties, maar wel om de feitelijke gegevens die zij bevat.

Toch mogen wij niet verdoezelen, dat ook bij een beperkte taakstelling en ambitie van de lokale amateurhistoricus de problemen met

betrekking tot een zinvol functioneren in het groter geheel van de geschiedwetenschap de wereld niet uit zijn. De mededeling, dat men in een boedelinventaris uit 1850 een partij aardappelen aantroef, is weinig interessant. De aardappel was toen reeds overal een artikel van dagelijkse consumptie. Maar eenzelfde mededeling weglaten, wanneer het om een inventaris uit 1720 gaat, is bijzonder spijtig. Zij zou onze kennis over de vroege verspreiding van de aardappel in ons land belangrijk kunnen verrijken. Dit voorbeeld is eenvoudig en goed bekend, maar daardoor ook duidelijk: niet ieder feit is de moeite van het vermelden waard en of het dit al dan niet is, wordt in de eerste plaats bepaald door de stand van zaken op het terrein van de algemene geschiedenis. Geen groter gevaar is er voor het lokale historische onderzoek dan de band met algemene historische vraagstukken te verliezen of niet tot stand te bengen. Evenmin als de nationale geschiedenis los van die van de andere naties bezien mag worden, mag de lokale geschiedvorsing uit het geheel van ruimere vraagstellingen worden losgemaakt.

Wanneer de amateurhistoricus bij zijn onderzoek naar het plaatselijk verleden dus meer wil doen dan zichzelf vermaken, maar de behoefte heeft (tevens) een bijdrage te leveren voor de wetenschappelijke studie van het verleden, dan zal hij er niet aan kunnen ontkomen kennis te nemen van de problemen die in de geschiedwetenschap aan de orde zijn, van de manieren waarop naar een antwoord op de vragen gezocht wordt en van een aantal resultaten daarvan. Hij zal zich dus toch – zelfs bij een beperkte taakstelling – een stuk professionele geschiedwetenschap moeten eigen maken, wil hij tot resultaten komen die onze kennis van het verleden helpen verdiepen. Maar, zult U tegenwerpen, dan betekent dat opnieuw dat de amateur zich moet professionaliseren.

In zekere zin is dat waar en naar mijn mening onontkoombaar. Toch is er wel een zekere escape uit deze vicieuze cirkel aan te wijzen. Deze zou allereerst gevonden moeten worden in wijze *zelfbeperking*. Het lokale niveau, waar in de concrete leefsituatie de draden van allerlei aspecten van het maatschappelijk gebeuren bijeenkomen, is daardoor welhaast van nature voorbestemd om tot synthetische studie en totale geschiedschrijving uit te nodigen. In de professionele geschiedwetenschap zijn er dan ook vele voorbeelden van synthetische regionale en lokale geschiedschrijving. De amateur zou daarvan bij voorbaat moeten afzien en er tevreden mee dienen te zijn zich in slechts één aspect te verdiepen (b.v. het onderwijs, het grondbezit, de

opbouw en levenscyclus van gezin en huishouden, de sociale mobiliteit, e.d.). Vervolgens zou hij zich bij de keuze van zijn thematiek en de daarop volgende literatuurstudie moeten kunnen laten *begeleiden door een professionele historicus*. Veelal ontbreekt daartoe nog het institutionele kader. De universitaire docenten en onderzoekers hebben meestal niet de tijd en mogelijkheden om deze taak erbij te nemen. Het archiefwezen is in feite niet voor deze taak toegerust. Instituties, speciaal gericht op het ondersteunen en inschakelen van de amateur-historicus in het groter geheel van het historisch onderzoek, ontbreken in ons land. Wanneer zij bestonden zouden zij cursussen voor amateurs kunnen geven en inschrijving in een aantal thematische werkgroepen kunnen open stellen. Dit zou evenwel bij de amateur een mentaliteit veronderstellen van zelfbeperking en onderschikking aan het algemene historische onderzoek. De vakman twijfelt nogal aan het bestaan van die bereidheid. Zolang die er niet is staat het de liefhebber vrij in het verleden van zijn plaats of streek op eigen kracht en naar eigen behoeften te grasduinen – ik zei het reeds, er zijn vele motieven om zich met het verleden bezig te houden –, maar zijn bijdragen tot de algemene historische kennis en tot het verdiepen van inzicht in de maatschappelijke ontwikkeling zullen dan op toeval blijven berusten.

IR CORNELIS LELY EN ZIJN BETEKENIS VOOR DE NEDERLANDSE MIJNBOWPOLITIEK IN LIMBURG

door

IR C. E. P. M. RAEDTS

Inleiding en aanleiding

In 1949 verscheen van de hand van Mr K. Jansma een biografie over Ir C. Lely met als ondertitel: 'De bedwinger van de Zuiderzee'. De schrijver werd in 1919 bij de instelling van de Zuiderzeeraad benoemd tot secretaris van de instelling, waarvan Lely tot aan zijn dood het voorzitterschap heeft bekleed. Uiteraard legt de auteur vanuit deze persoonlijke herinnering het zwaartepunt van de levensbeschrijving op het grote levenswerk van Lely, de afsluiting en drooglegging van de Zuiderzee. De daarop betrekking hebbende wet werd tijdens zijn derde ministersperiode ingediend en verscheen op 14 juni 1918 in het Staatsblad. Jansma verzuimt echter niet ook op de andere bestuurlijke en wetgevende arbeid van Lely te wijzen, in het bijzonder op zijn bemoeienissen met de sociale wetgeving en de mijnpolitiek. Ten aanzien van dit laatste stelt Jansma: 'Ook in de mijnstreek zou een standbeeld van Lely niet misplaatst zijn'. Naast deze opmerking treft meer in het bijzonder zijn mededeling op blz. 95 van zijn biografie, dat Lely zich in persoonlijke gesprekken meermalen heeft uitgelaten, dat hij in Zuid-Limburg geen Johannesburg wilde laten ontstaan, m.a.w. dat hij wilde voorkomen dat dit nieuwe industriegebied bij zijn opkomst overspoeld zou worden door gelukszoekers uit allerlei streken. Dit uitgangspunt voor zijn mijnpolitiek is nergens op schrift vastgelegd. Wel stelt zich de vraag, of de gedachte 'Ueberfremdung' van de Limburgse kolenmijnen te voorkomen niet bij voortduring de leidraad van zijn mijnbouwpolitiek is geweest.

Reeds bij kennisname van de biografie over Lely kwam bij mij de gedachte op speciaal de bemoeienissen van Lely met de mijnindustrie na te gaan. Nu de laatste mijnen in Zuid-Limburg zijn gesloten en het door Lely in het leven geroepen staatsmijnbedrijf als een multi-

nationaal bedrijf onder de naam D.S.M. zich op velerlei terreinen beweegt, maar de steenkoolontginning heeft beëindigd, is er reden te over om de figuur van Lely weer eens voor het voetlicht te halen, temeer omdat in de mijnstreek behalve een straatnaam in de wijk Welten bij Heerlen, niets aan hem en zijn betekenis voor dit gewest nog herinnert. En dat deze straatnaam verband houdt met de ontwikkeling van de mijnindustrie in Zuid-Limburg komt zelfs bij degenen, die nog iets van de betekenis van Lely hebben onthouden, nauwelijks in gedachte. Bij het vijftienvestigjarig jubileum van de Staatsmijnen werd Lely samen met Mgr Dr W. H. Nolens nog bijzondere hulde gebracht, omdat deze twee figuren in het begin van deze eeuw de mijnbouwpolitiek in een nieuwe koers hadden gebracht. Maar sindsdien is het werk van Lely in het vergeetboek geraakt. Nu we het feit herdenken, dat op 24 juni 1976 vijfenzeventig jaar geleden de wet op de exploitatie van steenkolenmijnen in het Staatsblad werd afgekondigd, is er aanleiding het werk van Lely opnieuw te belichten, die immers als minister een groot aandeel had aan de totstandkoming van de staatsexploitatie van de steenkolenmijnen in Zuid-Limburg.

De levensgang van Ir Lely tot aan zijn eerste ministerschap

Cornelis Lely werd op 23 september 1854 te Amsterdam geboren als zevende van de negen kinderen van het echtpaar J. Lely-Van Houten. De familie Lely, oorspronkelijk afkomstig uit Hoorn, was toen reeds enige generaties woonachtig te Amsterdam en behoorde tot de gezeten koopmansstand. Van vader op zoon oefende de familie Lely enige geslachten lang het beroep uit van makelaar in granen en oliezaden. Niettegenstaande het grote gezin kon de vader van Lely zich de weelde veroorloven in Rheden een buitenverblijf te bouwen ten gerieve van familie, kinderen en kleinkinderen.

Na de lagere school te hebben doorlopen liet Lely zich in 1866 in afwijking van zijn oudere broers inschrijven als leerling van de eerste Hogere Burgerschool te Amsterdam. De Hogere Burgerschool was op dat moment de nieuwste ontwikkeling op het gebied van het middelbaar onderwijs. Zij had haar ontstaan te danken aan de wet op het middelbaar onderwijs van Thorbecke uit het jaar 1863 en stond nog in haar kinderschoenen.

Lely doorliep de H.B.S. met groot gemak, waarbij vooral zijn bijzondere aanleg voor de exacte vakken naar voren kwam. Deze aan-

leg leidde er toe, dat hij de technische richting koos en in 1871 ingeschreven werd aan de Polytechnische school te Delft om opgeleid te worden tot civiel-ingenieur (weg- en waterbouwkunde). Deze Polytechnische school was in 1864 in de plaats gekomen van de Koninklijke Academie, die tot dan toe de ingenieursopleiding had verzorgd.

Zijn studie te Delft werd vlot volbracht. Binnen vier jaar, nog niet helemaal 21 jaar oud, ontving Lely op 1 juli 1875 het diploma van civiel-ingenieur. Ondanks zijn vlotte studie had hij een levendig aandeel gehad aan het studentenleven. Hij gold als een bijzonder knap student. Zijn jaargenoot Ir R. A. van Sandick schrijft in zijn herdenkingsartikel over Lely, dat zijn Delftse tijdgenoten hem toen al een schone loopbaan voorspelden. Toch zou dit eerst na vele jaren het geval zijn. Van Sandick schreef bij dezelfde gelegenheid: 'De eerste jaren van zijn praktische loopbaan toch waren een aaneenschakeling van tijdelijke betrekkingen zonder toekomst, op kleine salarissen'.

In deze periode had Lely veel te danken aan Prof. Dr L. Cohen Stuart, de eerste directeur van de Polytechnische school. Tijdens zijn studie had hij de bijzondere aandacht getrokken van deze hoogleraar in de geodesie en het landmeten. Dit contact zou in latere jaren de aanleiding worden tot een grote wending in de levensloop van Lely. In 1878 had Mr J. P. M. Tak van Poortvliet, belast met het ministerie van Waterstaat, behoefte aan deskundig technische medewerkers ter verdediging van de door hem ingediende kanalenwet, o.m. het ontwerp van een Amsterdam-Rijnkanaal. Dit ontwerp ontmoette veel tegenstand in de Kamer. Een technisch goed sluitende memorie van antwoord op de vele bezwaren was daarom hoogst noodzakelijk. Op een verzoek van de minister aan Prof. Dr L. Cohen Stuart om technische bijstand werd door deze laatste de jonge ingenieur Lely voor dit werk aanbevolen. Lely leverde een knappe bijdrage, die overigens de wet niet kon redden, want het ontwerp werd met één stem meerderheid verworpen. De meerderheid in de Tweede Kamer ging verloren, toen bij amendement de kanaalverbinding Nederweert-Venlo uit de kanalenwet werd gelicht. De aanvankelijke sympathie voor het wetsontwerp bij de Limburgse afgevaardigden J. H. L. F. Arnoldts, J. M. J. G. Haffmans en Mr H. F. Lambrechts bleek door deze wijziging zo bekoeld te zijn, dat zij tegen aanvaarding van het ontwerp kanalenwet stemden, waardoor de meerderheid verloren ging. Lely werd hier voor het eerst geconfronteerd met een stukje

Limburgse kanalenpolitiek, waar hij in latere jaren nog nauw betrokken bij zou worden.

Het contact, dat door deze samenwerking ontstond tussen Tak van Poortvliet en Lely zou in 1891 verstrekkende gevolgen hebben. In dat jaar beëindigde Lely zijn laatste (weliswaar beter gesalarieerde, maar toch nog tijdelijke) betrekking, namelijk van ingenieur verbonden aan de Zuiderzeevereniging. Deze vereniging was opgericht om bij gebrek aan initiatief van de Staat der Nederlanden plannen op te zetten en de nodige gegevens te verzamelen voor de sluiting en drooglegging van een gedeelte van de Zuiderzee. Bij deze vereniging had Lely een tijdelijke aanstelling gekregen, die in 1891 met het voltooien van de plannen afliep. Toen hij overwoog een tijdelijke betrekking te aanvaarden in Brazilië, kwam plotseling een aanbod om de portefeuille van Waterstaat, Handel en Nijverheid in het ministerie Mr G. van Tienhoven op zich te nemen.

Minister van 1891 tot 1894.

Eerste contacten met Zuid-Oost Limburg en de mijnstreek

In de zomer van 1891, terwijl Lely met zijn familie vakantie hield op het buitengoed van zijn vader, ontving hij een telegram van Mr Tak van Poortvliet, die hem wenste te spreken. Bij dit gesprek was mede aanwezig Mr G. van Tienhoven, op dat ogenblik nog burgemeester van Amsterdam en lid van de Eerste Kamer voor de liberale partij. Het doel van het gesprek was Lely te polsen, of hij bereid was de portefeuille van minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid te aanvaarden in het ministerie, dat op stapel stond.

Hoe lag de politieke situatie op dat moment? In 1888 hadden voor het eerst de christelijke partijen, de coalitie, de meerderheid behaald bij de verkiezingen en de liberalen in de minderheid gedrongen. Tegen dit ministerie onder leiding van Aeneas baron Mackay met o.m. Jhr G. Ruys de Beerenbrouck als minister van Justitie liepen de liberalen onder leiding van Tak van Poortvliet te hoop. Liberalen van alle politieke kleur en schakering verenigden zich onder de naam van Unie-Liberalen. P. J. Oud typeert in zijn 'Honderd Jaren' deze samenwerking als volgt: 'De liberalen vormen in zoverre een eenheid, dat zij allen behoren tot de Liberale Unie. Maar het is een eenheid in het negatieve. Zij zijn anti-clericaal en anti-socialistisch, doch daarmee is dan ook alles gezegd. Vooruitgang en behoud zijn in hun rijen in allerlei schakering vertegenwoordigd'.

Tak van Poortvliet behoorde tot de voortuitstrevende vleugel. In Amsterdam, dat mede door Tak van Poortvliet was vertegenwoordigd, had zich een linkse vleugel van de liberalen afgescheiden, de radicalen. In de gemeentepolitiek speelden zij onder Mr W. Treub reeds een belangrijke rol. Als landelijke politieke partij traden zij voor het eerst in 1892 naar voren als Radicalen-Bond om in 1901 op te gaan in een nieuwe politieke organisatie, De Vrijzinnig Democratische Bond. Bij de Kamerverkiezingen van 1891 speelden zij binnen de Unie nog een belangrijke rol. Mede door hun invloed was de Liberale Unie gedwongen met een vooruitstrevend programma de verkiezingen in te gaan. Onder leiding van Tak van Poortvliet behaalden de Unie-Liberalen de absolute meerderheid in de Tweede Kamer (54 van de 100 zetels).

Aangezien Tak van Poortvliet de aanvoerder was geweest bij deze wapenschouw, had hij naar parlementair gebruik ook belast moeten worden met de formatie van het nieuwe ministerie. De koningin-regentes Emma wees hiervoor echter aan Mr G. van Tienhoven, toen burgemeester van Amsterdam. Onbekendheid met de parlementaire gewoonten en de persoonlijk goede relatie met de burgemeester van de hoofdstad hebben de koningin-regentes waarschijnlijk tot dit besluit gebracht. Uiteraard had Van Tienhoven in zijn formatiepoging de medewerking nodig van Tak van Poortvliet. Dit had tot gevolg, dat deze laatste in feite zijn stempel drukte op dit ministerie. Een benoeming tot minister van Waterstaat, welke post Tak van Poortvliet van 1877 tot 1879 had bekleed, wees hij van de hand. Hij wilde de portefeuille van Binnenlandse Zaken teneinde vergaande kieswethervormingen tot stand te brengen en legde zijn inzichten en voorwaarden vast in het zogenaamde 'amice-briefje', dat in feite het programma bevatte voor het ministerie Van Tienhoven. Voor Waterstaat, Handel en Nijverheid schoof Tak van Poortvliet toen Lely naar voren, die hij als minister van Waterstaat in 1887 en later in het dagelijks bestuur van de Zuiderzeeraad had leren kennen als een zeer bekwaam man. Lely stemde niet direkt toe en schoof aanvankelijk de naam van een oudere collega, Ir Z. W. F. Leemans, naar voren. Na een tweede onderhoud stemde Lely evenwel toe. Zo werd de man, die tot zijn 32e jaar geen behoorlijke betrekking had kunnen krijgen, op zijn 36e jaar geroepen om minister te worden.

Tijdens zijn eerste ministersperiode werd hij reeds geconfronteerd met de problemen van het zuidoosten van Limburg, de latere oostelijke mijnstreek. Het allereerste contact was van bescheiden aard.

Het gebied van Zuidoostelijk Limburg was tot op het einde van de tachtiger jaren, wat men zou kunnen noemen een vergeten gebied; het was niet opgenomen in de spoorwegplannen van 1860 van minister F. A. van Hall. Volgens een notitie van dominee J. Jongeneel in zijn 'Korte Kroniek van Heerlen' was de spoorlijn Sittard-Aken bij amendement van een Limburgse afgevaardigde uit de wet gelicht. Dit feit zelf heb ik tot dusverre niet bevestigd gevonden. Ik veronderstel, dat Jongeneel zich hier vergist, en dat hij op het oog had het amendement van het Maastrichtse Kamerlid Ch. C. M. H. baron de Bieberstein Rogalla Zawadsky, dat net het tegenovergestelde beoogde. Hij had voorgesteld om de spoorlijn Kohlscheid-Heerlen-Sittard-Weert-Eindhoven van staatswege te doen aanleggen, maar dit amendement werd bij de behandeling in de Kamer in 1875 door minister J. Heemskerk afgewezen. Volgens deze minister moest de aanleg van deze spoorlijn aan het particuliere initiatief worden overgelaten.

In die tijd was een concessie-aanvraag van de Maastrichtse gebroeders Van Oppen in behandeling, waarvoor een bijdrage van 30% in de aanlegkosten was gevraagd. Deze spoorwegplannen kwamen echter niet tot uitvoering, omdat de hoge verwachtingen, die men in die jaren koesterde van uitbreiding van de steenkoolontginning in Zuid-Limburg, niet werden verwezenlijkt. Een wereldcrisis rond de tachtiger jaren was oorzaak, dat de dertien mijnconcessies, die tussen 1870 en 1880 verleend waren niet tot ontsluiting kwamen, waardoor de noodzaak van een spoorwegontsluiting minder urgent werd.

Een andere kijk op dit probleem had de in Maastricht geboren spoorwegbouwer Henri Sarolea, die onder Ir J. L. Cluysenaar in het voormalige Indië de nodige kennis en ervaring had opgedaan. In 1887 repatrieerde hij uit Indië en vestigde hij zich met zijn gezin in Heerlen. Hij kende de streek, omdat hij hier al vroeger een verlofperiode had doorgebracht bij de aan hem verwante familie Alsdorf. Hij had toen al eens een opzet gemaakt voor een tramverbinding over de Locht naar Kohlscheid. Toen hij echter meer tijd ter beschikking had, schoof hij dit idee ter zijde en ontwierp hij een lokaalspoorwegverbinding van Sittard over Heerlen naar Herzogenrath. Hij wist de benodigde gelden hiervoor bij elkaar te brengen. Op 24 mei 1889 werd door minister J. P. Havelaar, de voorganger van Lely, concessie verleend aan Sarolea voor de aanleg van de Zuiderspoorweg van Sittard over Heerlen naar Herzogenrath.

En hiermede kwam er weer beweging in Zuid-Oost-Limburg. Het

wetje, dat nodig was om de spoorlijn te kunnen aanleggen en voorzag in de onteigening ten algemene nutte van de benodigde gronden, droeg reeds de handtekening van Lely en verscheen op 23 juni 1893 in het Staatsblad. Dit was de eerste kennismaking van Lely met de nog sluimerende oostelijke mijnstreek, die nu uit zijn slaap werd gewekt. De spoorwegaanleg bracht al direkt een grote bedrijvigheid teweeg. Het geaccidenteerde terrein noopte tot veel grondverzet, maar graafmachines stonden toen nog niet ter beschikking. Een groot aantal grondwerkers, polderjongens, vestigde zich tijdelijk in Limburg, waar zij een paar jaar lang leven in de brouwerij brachten. De bouw van stations, hulpgebouwen, de aanleg van viaducten enz. verschaftte werk in de bouwvakken. Deze bedrijvigheden vormden het beginpunt, maar waren tevens aanleiding, dat andere initiatieven tot stand kwamen. Er werd weer aandacht besteed aan de steenkool in de ondergrond van Zuid-Limburg.

Hoe was de situatie rond 1890? Als mijnondernemingen waren in bedrijf de Domaniale Mijn en de mijn Neu Prick te Kerkrade. De Domaniale Mijn had, nadat de beperkende bepalingen uit het pachtcontract in 1880 waren geschrapt, de produktie wat opgevoerd. Maar in 1890 haalde men nog niet 60.000 ton per jaar. Rekening houdend met de landafzet op de mijnzetel zelf, zal de afzet buiten de regio gemiddeld iets boven de 100 ton per dag gelegen hebben. De mijn Neu Prick, die slechts over een bescheiden ontginningsveld beschikte (85 hectaren) had een produktie van 44.000 ton per jaar. Via een spoorwegaansluiting met paardentraction werd de steenkool in hoofdzaak afgezet in Pruisen. Deze mijn maakte trouwens deel uit van de Vereinigungs-Gesellschaft für Steinkohlenbau im Wurmrevier. De totale jaarproduktie van Zuid-Limburg beliep in 1890 rond 104.000 ton.

Daarnaast waren in 1860 en 1861 aan de Bergwerksvereniging voor Nederland de concessies Willem en Sophia verleend. Gedurende de eerste twee jaren had de Nederlandse oud-Indisch-militair, kolonel J. van Swieten, in deze onderneming een rol gespeeld; daarna was de leiding praktisch geheel in Pruisische handen overgegaan. Door gebrek aan kapitaal en het gemis van de benodigde mijnbouwkundige kennis en kunde waren diverse pogingen om het mijnveld Willem te ontsluiten, mislukt. Intussen ontstonden nieuwe initiatieven. Tussen 1870 en 1880 beleeft Duitsland zijn Gründerjahre, vooral met de ontplooiing van de industriële revolutie in het Ruhrgebied. Dit heeft tot gevolg, dat ook het Zuid-Limburgse steenkoolbekken sterk de

aandacht begon te trekken. Booractiviteiten, waarin Pruisisch kapitaal een belangrijke rol speelde, leidden hier tot de verlening van dertien nieuwe concessies. Wijs geworden door de ervaringen in het Ruhrgebied en elders werden in de nieuwe concessie-acten financiële bepalingen ingelast om te voorkomen, dat de concessies alleen maar object werden van speculatie. Garanties werden nu gevraagd, dat zij inderdaad ontsloten en ontgonnen zouden worden. De concessionarissen werden verplicht een waarborgsom te deponeren bij de agent van het ministerie van Financiën te Amsterdam, die bij gedeelten terugbetaald zou worden, als ten genoegen van de minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid een bepaalde som gelds uitgegeven zou zijn voor ontginning van het concessieveld.

Ofschoon de bedragen van de waarborgsommen niet uitzonderlijk hoog waren (*f* 30.000,- tot *f* 35.000,-) bleken de meeste concessionarissen niet aan deze verplichting te kunnen voldoen, zodat rond 1890 op drie na alle concessies vervallen werden verklaard en het grootste gedeelte van het Zuid-Limburgse kolenterrein weer vrij kwam voor exploratiemogelijkheden en voor het verlenen van steenkoolconcessies. De drie concessies: Laura, Vereeniging en Carl, die de financiële verplichtingen wel nog konden nakomen, waren alle drie in Pruisisch-Duitse handen. Er begon nu een groep initiatiefnemers activiteiten te ontplooiën, waarbij de zaken serieuser werden aangepakt.

Rond 1890 waren een aantal groepen onderzoekers doende nieuwe boringen te verrichten om concessierechten te verwerven. De eerste groep kwam voort uit het initiatief tot de aanleg van de Zuiderspoorwegverbinding en schaarde zich rond Henri Sarolea. De drijvende kracht achter deze activiteit was de familie Honigmann uit Aken. Oorspronkelijk afkomstig uit het mijngebied van Mansfeld kwam een afstammeling, Eduard Honigmann, als mijnmeter bij het Bergamt Düren terecht, waar hij ruimschoots gelegenheid kreeg kennis te nemen van de geologische situatie in het mijngebied rond Aken. Dit bracht hem tot de conclusie, dat het steenkolengebied veel uitgestrekter was dan tot dan toe werd aangenomen. Een aantal boringen toonde dit aan, weliswaar in gebieden waar het drijfzandpakket boven het carboon veel dikker was dan in het Wormdal. Dit verhinderde echter niet, dat de familie Honigmann concessierechten verwierf voor deze nieuwe steenkoolvelden. Om deze velden te ontsluiten ontwikkelden leden van de familie Honigmann methoden van schachtaanleg door middel van een nieuwe boormethode. De indus-

triële opbloei na 1870 in Pruisen maakte van de familie Honigmann een der belangrijkste industriële families in de omgeving van Aken. Op hun initiatief werd het steenkolengebied rond Alsdorf tot ontginning gebracht. Eveneens toonden zij aan, dat noordelijk van de Roerslenk het steenkolenterrein wederom op bereikbare diepte was te vinden. Het was de zuid-oostelijke uitloper van wat wij later de Peelhorst en de Peelvelden zullen noemen. Ook voor dit geheel nieuwe gebied wisten zij concessierechten te verwerven. In deze familie was derhalve mijnbouwtechnische kennis, durf en vooral niet te vergeten kapitaalkracht aanwezig. Henri Sarolea had deze familie weten te interesseren in de aanleg van de Zuiderspoorwegmaatschappij. Carl Honigmann werd als lid en ondervoorzitter opgenomen in de raad van commissarissen van deze maatschappij, waarvan het aandelenkapitaal voor een/zesde deel in Duitse handen was. Nu door deze spoorwegaanleg Zuid-Oost-Limburg werd opengelegd, was ook de situatie van de kolenvelden op slag veranderd. Sarolea en Honigmann zetten daarom een tweede onderneming op met het doel een mijnconcessie te verwerven. Een daartoe strekkende aanvraag werd in 1891 bij Gedeputeerde Staten ingediend onder de naam Pauline, voor een groot deel zich uitstrekkend onder nieuw verkend terrein.

De tweede groep, waarvan de Limburgse staatsraad Mr P. Brouwers de stuwende kracht was en waarvan de activiteiten waren ondergebracht in de Financiële Maatschappij voor Nijverheidsondernemingen te Amsterdam, diende eveneens een concessie-aanvraag in onder de naam Oranje Nassau, deels voor hetzelfde gebied als Sarolea en de zijnen. Beide ondernemingen vonden elkaar in 1891 en richtten de N.V. Maatschappij tot exploitatie van Limburgse steenkolenmijnen op met een kapitaal van f 1.500.000,-. Van de 1.500 aandelen waren er 1.370 geplaatst bij de gebroeders Honigmann, 100 bij de Financiële Maatschappij voor Nijverheidsondernemingen met de Amsterdamsche Bank als geldgever, 20 bij de Akense advocaat Springfeld en 10 bij Henri Sarolea. De beide eerder ingediende concessie-aanvragen werden ingetrokken en vervangen door één nieuwe aanvraag op naam van Henri Sarolea. Onder de benaming Oranje Nassau kreeg Lely deze aanvraag te behandelen, toen hij in 1891 minister werd.

Zoals boven geschetst nam het Pruisisch kapitaal een overwegende plaats in bij de mijnbouwactiviteiten in Zuid-Limburg. De mijn Neu Prick was geheel in Duits bezit. Bij de Aken-Maastrichtse Spoorweg-

maatschappij, pachter van de Domaniale Mijn, waren van de 13.750 aandelen er slechts 1.420 in Nederlandse handen. De Nederlandse Bergwerksvereniging, eigenaresse van de concessies Willem en Sophia, werd in 1881 failliet verklaard en verkeerde in een onduidelijke positie. De drie niet vervallen verklaarde concessies, Laura, Vereniging en Carl, waren in die tijd eveneens in Duitse handen en tevens was er een Duitse deelname, hoewel een minderheidspositie innemend, in het aandelenkapitaal van de Zuiderspoorwegmaatschappij.

Nu lag er de aanvraag voor een nieuwe concessie door een onderneming, waarvan het kapitaal ook weer overwegend in Duitse handen was. Wel was er enige Nederlandse invloed, maar die was gering voor wat het kapitaal betrof. Niettemin besloot Lely deze concessie toch te verlenen. Zijn overwegingen vinden wij terug in de memorie van toelichting op de wet van 1901 tot exploitatie van staatswege van steenkolenmijnen in Limburg, waar hij letterlijk zegt: 'In 1891 werd een nieuwe aanvraag om concessie ingediend. Na ernstig onderzoek verkreeg ondergetekende de indruk, dat het deze aanvragers niet te doen was om een concessie om er handel mee te drijven, maar inderdaad om haar zo spoedig mogelijk tot uitvoering te brengen. Ik achtte mij onbezwaard het verlenen van de onder de naam Oranje Nassau voor een uitgestrekt mijnveld aangevraagde concessie te bevorderen teneinde belanghebbenden in de gelegenheid te stellen een ernstige proef te nemen met het ontginnen van steenkolen in een gedeelte van Limburg, waarin tot dusverre geen mijnbouw met ernst was beproefd'. Niet ten onrechte zou in 1903 minister Mr J. C. de Marez Oyens in de Kamer stellen: 'Aan deze maatschappij komt de verdienste toe den stoot te hebben gegeven aan de uitbreiding van de mijnindustrie in Limburg'.

Mijnbouwkundige kennis en kapitaal waren derhalve op dat moment in voldoende mate aanwezig. Dit was voor Lely echter niet voldoende. De overwegend buitenlandse invloed in de mijnstreek wilde hij zoveel mogelijk indammen. Wij zien hier de aanzet voor een politieke koers, die in meer uitgesproken vorm in zijn latere mijnbouwpolitiek zal terugkeren, vooral toen op het einde van de 19e eeuw het Pruisisch nationalisme steeds agressievere vormen ging aannemen. In 1871 had Bismarck zijn hoofddoel bereikt en was de Pruisische hegemonie in het nieuw uitgeroepen Duitse keizerrijk gevestigd. De koning van Pruisen werd nu tevens Duits keizer; zijn minister-president Reichskanzler. Althans naar buiten wilde Bismarck een rustpauze

maken; hij had de geschiedenis willen laten stilstaan als hij het gekund had, zo schrijft Golo Mann. Maar in 1890 liet de nieuwe jonge kapitein op het schip (keizer Wilhelm II) de oude loods (Bismarck) van boord gaan om zelf de buitenlandse koers te gaan bepalen.

Ten tijde dat Lely de voorwaarden moest vaststellen, waaronder aan een overwegend Pruisisch-Duitse onderneming een nieuwe concessie verleend zou worden, was van een veranderde koers in het buitenlands beleid nog niet zoveel te bespeuren. De volgende jaren zou deze zich snel wijzigen om tot de catastrofe van 1914 te leiden. Toch onderkende Lely toen klaarblijkelijk al het gevaar van een Ueberfremdung in Zuid-Limburg. Een belangrijke raadgever voor Lely is zonder twijfel geweest de ingenieur der mijnen, Ir Egon van der Elst. Hij had beide zijden van de situatie leren kennen. Van 1852 tot 1876 was hij directeur geweest van de Domaniale Mijn. Uit dien hoofde had hij van nabij de opvattingen, instelling en motieven van de Pruisisch-Duitse aandeelhouders van de Aken-Maastrichtse Spoorwegmaatschappij leren kennen. Sinds 1876 hoofd van het Staatstoezicht, was hij geconfronteerd met het machtsstreven van de Eschweiler Bergwerks Verein en de Vereinigungs-Gesellschaft te Kohlscheid, die allebei er naar streefden vaste voet in Zuid-Limburg te krijgen. Toen de concessionarissen uit de zeventiger jaren voor een belangrijk deel hun concessies vasthielden uit speculatieve overwegingen, maar telkens om uitstel verzochten om aan de financiële verplichtingen te kunnen voldoen, adviseerde hij tenslotte tot vervallenverklaring van de concessierechten. Deze ervaringen hebben Lely als richtlijn gediend bij het opstellen van de concessie-acte Oranje Nassau, zodat hij in deze acte bepalingen liet opnemen om zich hiertegen teweer te stellen.

In de concessie-acte daterende van 2 mei 1893 ten name van Henricus Leonardus Cornelius Hubertus Sarolea te Heerlen werd een artikel ingelast, dat het Nederlands karakter van de onderneming zoveel als mogelijk moest waarborgen. Dit artikel bepaalde op de eerste plaats dat de concessionaris bevoegd was de concessie over te dragen aan een naamloze vennootschap, *gevestigd in Nederland*, en op de tweede plaats dat de meerderheid der bestuurders Nederlanders moesten zijn, en op de derde plaats dat de statuten de goedkeuring behoefden van de minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid, onverminderd de bepalingen van het Wetboek van Koophandel. In de statuten werd dientengevolge dan ook vastgelegd, dat de maatschappij gevestigd zou zijn te Heerlen. Toen de concessies van Laura

en Vereeniging en eveneens van Willem-Sophia op het einde van de 19e eeuw in Belgisch bezit overgingen, werd de vestigingszetel niet in Nederland maar in Brussel gedomicilieerd. Hieruit blijkt zonneklaar, dat deze bepaling niet zonder grond in deze concessie-acte was opgenomen. Een ander artikel, dat de aandacht trekt en afwijkt van de bepalingen in vroegere concessie-acten, is artikel 17. In dit artikel wordt bepaald, dat alle tegenwoordige en toekomstige bepalingen betreffende de mijnen op deze concessie van toepassing zullen zijn. Uit deze bepaling valt af te leiden, dat de regering er rekening mee hield op niet al te lange termijn wijziging in het mijnrecht te zullen brengen. Het verleden had bewezen, dat hier alle redenen toe was.

De eerste maal werden tot lid van de directie van de Oranje Nassau Mijnen benoemd: Eduard Honigmann, voorzitter, W. C. Dutilh, lid-secretaris en H. L. C. H. Sarolea. In de raad van commissarissen werden benoemd: Ir J. H. Cluysenaar, C. Honigmann en F. Honigmann en Mr F. S. van Nierop. De leden van de familie Honigmann waren weliswaar in het bestuur zwaar vertegenwoordigd, maar er was ook duidelijk een goed Nederlands tegenspel in de personen van Ir Cluysenaar, directeur-generaal van de Nederlandse Staatsspoorwegen, Mr F. van Nierop, directeur van de Amsterdamsche Bank, W. C. Dutilh, een telg uit de bekende Rotterdamse koopmansfamilie en tenslotte Henri Sarolea. Latere wijzigingen in het bestuur zouden niet altijd even gelukkig uitvallen.

Lely als Kamerlid, 1894-1897

In 1894 struikelde het ministerie Van Tienhoven over de door Tak van Poortvliet voorgestelde kiesrecht hervormingen, hetgeen leidde tot ontbinding van het parlement. De hieruit voortvloeiende verkiezingen zijn waarschijnlijk de meest vreemde geweest, die Nederland ooit heeft meegemaakt. De scheidingslijn liep dwars door alle partijen heen en werd bepaald door het feit, of men vóór of tegen Tak van Poortvliet was. De behoudende liberalen wonnen de strijd. In het nieuwe ministerie was voor de vooruitstrevende liberaal Lely dan ook geen plaats meer. Wel werd hij door het district Lochem tot lid van de Tweede Kamer gekozen.

De meest markante figuur in het nieuwe ministerie was de minister van Binnenlandse Zaken, Mr Samuel van Houten. Als zeer strijdbaar radicaal begonnen, was hij geleidelijk geëvolueerd naar de conserva-

tieve vleugel van de liberalen. Hij kreeg in dit ministerie tot taak een minder vergaande kiesrechthervorming tot stand te brengen als in de opzet van Tak van Poortvliet was voorzien. Deze kieswet Van Houten werd door de beide Kamers aanvaard. Het belangrijkste politieke feit in deze periode was de opsplitsing van de Anti-Revolutionaire Partij, die het aanzien gaf aan de Vrij Anti-Revolutionaire Partij, waaruit later de Christelijk Historische Unie zou ontstaan onder leiding van Jhr H. F. de Savornin Lohman.

Lely had inmiddels gekozen voor een voortzetting van zijn politieke loopbaan. Uiteraard waren er mogelijkheden te over een beter bezoldigde positie te verwerven in het bedrijfsleven of in het bestuurlijke vlak, maar dit zou waarschijnlijk het einde betekend hebben van zijn politieke carrière. Wat zijn beweegredenen precies geweest zijn, is niet duidelijk. Zijn biograaf Jansma veronderstelt, dat het voltooiën van de Zuiderzeeplannen de hoefdrijfveer is geweest tot zijn besluit. De drie jaren, dat Lely Kamerlid is geweest, gaven hem gelegenheid politieke ervaring op te doen aan de andere kant van de regeringstafel. Op verschillende terreinen heeft Lely actief aan de parlementaire werkzaamheden deelgenomen. Op mijnbouwpolitiek terrein kwamen er echter nauwelijks enige punten van belang aan de orde. Het enige wat enigermate hieronder valt te rangschikken was het voorstel om op de begroting van Waterstaat een post uit te trekken voor de samenstelling van een nieuwe geologische kaart van Nederland. Op voorstel van Lely werd deze post geschrapt. Pas in een veel later stadium en in zekere zin als voortzetting van Lely's mijnpolitiek tijdens zijn tweede ministerschap zou de geologische verkenning van Nederland van rijkswegen ter hand genomen worden. Het lot speelde het ook nog zo, dat met het oog op de mijnbelangen deze Geologische Dienst in 1918 in Heerlen werd gevestigd en dat Lely tot voorzitter van de commissie van toezicht werd benoemd.

In 1897 werden nieuwe verkiezingen uitgeschreven, gebaseerd op de kieswet Van Houten. Lely werd door het district Lochem wederom naar de Kamer afgevaardigd. De uitslag van de verkiezingen gaf een geheel ander beeld van de samenstelling van de Tweede Kamer. De meer ingewikkelde partijverhoudingen, zoals we die in ons land kennen, beleefden toen hun eerste doorbraak. De liberalen behielden weliswaar de meerderheid, waarvan 33 zetels voor de meer vooruitstrevende liberalen, 15 voor de conservatieve oud-liberalen en 4 voor de links georiënteerde radicalen, maar daarnaast deed de S.D.A.P. voor het eerst haar intrede in de Kamer met Mr P. J. Troelstra en

Ir H. H. van Kol en één ongeorganiseerde socialist G. van der Zwaag. Bij de Anti-Revolutionaire Partij weerspiegelde zich de splitting. Naast zeventien partijtrouwe leden onder leiding van Abraham Kuyper deden vijf vrij-anti-revolutionairen hun intrede in het parlement en begon met Dr J. Th. de Visser de C.H.U. haar politieke opmars. De katholieken kwamen als een eenheid terug, maar waren voor het overgrote gedeelte behoudend ingesteld. Voor Limburg en de komende mijnpolitiek was het belangrijk, dat Dr W. H. Nolens voor het district Venlo in de Kamer terugkeerde. In 1896 was bij het overlijden van de roerige Venlose afgevaardigde Mr J. H. L. Haffmans de jonge Rolducse priester-leraar Nolens bij enkele candidaatstelling in Venlo tot Kamerlid gekozen. In vruchtbare samenwerking zouden Nolens en Lely in de volgende parlementaire periode hun richtinggevend stempel drukken op de Nederlandse mijnpolitiek in Limburg.

Lely voor de tweede maal minister, 1897-1901

Op grond van de verkiezingsuitslagen kregen de liberalen de opdracht een ministerie te vormen. Als formateur werd aangewezen Mr N. G. Pierson, die in het kabinet Van Tienhoven minister van Financiën was geweest. De oud-liberalen leverden de uitermate voorzichtige Mr W. H. de Beaufort als minister van Buitenlandse Zaken. Lely werd wederom belast met de portefeuille van Waterstaat, Handel en Nijverheid. Met zijn collega van Binnenlandse Zaken, Mr H. Goeman Borgesius, bleef Lely gedurende zijn gehele ministerschap tevens lid van de Tweede Kamer. De grondwet liet dit destijds nog toe, hoewel in de Kamer en in het kabinet hierop nogal enige kritiek was. De Beaufort met name vond dat een dubbelzinnige positie. Onder het ministerie Pierson is veel werk verzet en werden een belangrijk aantal wettelijke maatregelen tot stand gebracht, zoals de leerplichtwet en de ongevallenwet, de laatste van de hand van Lely. Voor Limburg was het belangrijkste, dat in de mijnbouwpolitiek het roer werd omgegooid. Wat de beweegredenen en de achtergronden hiertoe zijn geweest, is gezien het subtiële karakter in openbare stukken, alleen tussen de regels door te lezen, maar zij wortelen voor een niet onbelangrijk deel in de buitenlandse politieke verhoudingen. Ook de gewijzigde inzichten in de mijnbouwpolitiek in Nederlands-Indië hebben ongetwijfeld meegespeeld. Het is in deze parlementaire periode, dat ook de Indische mijnwet van Cremer werd aangenomen.

De mijnproblematiek in Limburg kwam onder dit ministerie voor het eerst aan de orde bij de behandeling van de begroting van Waterstaat in december 1897. Bij deze gelegenheid sprak Dr Nolens zijn tweede redevoering uit in het parlement. Hij begon zijn rede met de vaak geciteerde stelling: 'Een land dat zijn natuurlijke bronnen van rijkdom niet weet te gebruiken, bewijst dat het deze niet waard is'. Uitvoerig wijdde Nolens uit over de mogelijkheden, die er in Zuid-Limburg lagen, vooral nu de spoorwegverbinding met Zuid-Oost-Limburg dit mijngebied had ontsloten. Hij wees op het feit, dat na de boorcampagnes uit de zeventiger jaren er met de concessies gespeculeerd was en dat er praktisch geen enkele werd ontsloten met uitzondering van het steenkolenveld Oranje Nassau. Hij wees er verder op, dat intussen weer een groot aantal concessie-aanvragen waren ingediend. Hij verlangde meer zekerheid van de regering, dat de steenkolen in Zuid-Limburg ook tot ontginning zouden komen. In het bijzonder wees hij op het belang van de werkgelegenheid voor dit landsdeel, waar dagelijks honderden arbeiders te voet naar de Duitse mijnen gingen om daar hun brood te verdienen. Nolens wees verder op het nationale belang, dat met de steenkolenwinning gemoeid was, wanneer ons land op dit gebied onafhankelijk zou kunnen worden van het buitenland. Hij vreesde met name de afhankelijkheid van Duitsland, welk land in 1889 tijdens de grote werkstaking een tijdelijke uitvoerverbod van steenkool had overwogen.

Nolens verlangde een wijziging van de mijnwet van 1810, waardoor de regering meer macht zou bezitten om een concessionaris tot ontginning te dwingen. Dit betoog van Nolens werd ondersteund door de liberale afgevaardigde Mr A. F. K. Hartogh. Deze had bindingen met de Oranje Nassau Mijnen, doordat hij bestuurslid was van de Financiële Maatschappij voor Nijverheidsondernemingen te Amsterdam, aandeelhouder van de Maatschappij tot exploitatie van Limburgsche steenkolenmijnen. Hij was in dit verband lid van het comité, dat volgens artikel 8 van de statuten van de Oranje Nassau Mijnen de belangen van de houders van oprichtersbewijzen moest behartigen.

Lely was in zijn antwoord kort en kon ook kort zijn. Hij stelde: 'Ik ben ook overtuigd, dat Zuid-Limburg een grote toekomst heeft en ondergrondse schatten bevat, die naar goed geconstateerde boringen doen vermoeden, eene grote exploitatie van kolenmijnen in de toekomst zeer waarschijnlijk maken. Ik deel de mening van de beide heren afgevaardigden betreffende wenschelijkheid van wetsherzie-

ning en verkeer in de omstandigheid, dat ik mij niet behoef te bepalen tot een toezegging, want sedert een paar maanden is de zaak in mijn Departement ter hand genomen en ik hoop dat de indiening van een wijzigingsontwerp spoedig zal kunnen volgen'.

Het is bekend, dat E. van der Elst een wijzigingsontwerp had voorbereid, waarvoor hij met zijn jarenlange ervaring de meest geëigende persoon was. Van der Elst was in april 1897 echter overleden en de problematiek werd op het departement verder behandeld. Tot indiening van een ontwerp is het echter tot op de dag van vandaag niet gekomen. Wel is de mijnwet 1810 verschillende malen buiten werking gesteld. Maar dit laatste relict van Napoleontische wetgeving bestaat nog altijd.

De negentiger jaren van de vorige eeuw waren economisch zeer gunstig; vooral bij onze oosterburen beleefde de industriële bedrijvigheid een bloeitijd. Steenkool, in die tijd de enige industriebron van betekenis, was het meest gezochte mineraal. Als gevolg hiervan ontwikkelde zich in Zuid-Oost-Limburg een levendige exploratiebedrijvigheid. Gebaseerd op de boorresultaten werden niet minder dan 25 concessieaanvragen ingediend, die een totale oppervlakte van 43.000 hectaren bestreken en bijna drie maal de oppervlakte van het beschikbare steenkolenterrein innamen. Sommige stukken waren in vier of vijf verschillende concessieaanvragen begrepen. Deze chaotische toestand vormde voor de bewindsman een schier onmogelijke taak om tot een verantwoorde beslissing te komen bij de toewijzing van nieuwe concessies.

Daarbij was het niet uitgesloten, dat een groot aantal van de aanvragen een speculatief karakter droegen. Zij waren zonder twijfel aangevraagd met het oogmerk de eventueel te verkrijgen concessierechten te verkopen. Naast de aanvragen, rechtstreeks uit het buitenland afkomstig, waarin het Pruisisch-Duitse element domineerde, bestond derhalve ook een niet geringe kans, dat de door Nederlandse aanvragers verkregen concessies in buitenlandse handen zouden geraken. De minister stond derhalve voor het probleem, hoe een duidelijke koers moest worden bepaald voor de mijnpolitiek in Zuid-Limburg.

Alvorens een beslissing te nemen bezocht Lely – vergezeld van zijn referendaris en latere opvolger als minister, Mr J. C. de Marez Oyens – in november 1898 het Zuid-Limburgse mijngebied. Zijn eerste bezoek gold Nolens op Rolduc; vervolgens werd contact opgenomen met de bestuurders van de Domaniale Mijn te Kerkrade en

met de directie van de Oranje Nassau Mijnen te Heerlen, gecombineerd met ondergrondse bedrijfsbezoeken. Na dit bezoek en na bestudering van alle stukken kwam de regering, voorgelicht door Lely, tot de conclusie, dat het eenvoudig onmogelijk was in deze situatie de mijnwet van 1810 in al zijn consequenties toe te passen. Op de achtergrond speelde verder nog het denkbeeld van het sauveren van de Nederlandse economische belangen en het zich teweer stellen tegen al te grote buitenlandse invloeden. Vooral in Pruisen had zich een sterke nationalistische stroming ontwikkeld, die maar moeilijk kon verkroppen dat nu men Frankrijk van de Rijn had verdreven, ook de Rijnmonding geen Duits bezit was. 'Das deutsche Rheinland empfindet die Existenz der ihm seewärts vorgelagerte Niederlande als ein Hinderniss seiner Entwicklung'.

In deze materie heeft waarschijnlijk Lely op eigen kompas moeten koersen. De Beaufort was een uiterst voorzichtig minister van Buitenlandse Zaken, die bovendien in de Duits-Pruisische problematiek dan nog werd voorgelicht door de als ultra-germanofiel bekend staande Nederlandse gezant te Berlijn, Jhr Mr D. A. W. van Tets van Goudriaan. Voor Lely was deze kwestie een logische voortzetting van een principe, waarvan de aanzet al was vastgelegd in de verlening van de concessie-acte van de Oranje Nassau, namelijk het versterken van de Nederlandse positie in de mijnstreek. De regering besloot daarom een andere weg in te slaan en na te gaan of niet een deel van het steenkolenterrein door de staat moest worden geëxploiteerd.

Dit klemde temeer nu bij de Domaniale Mijn zich een belangrijke wijziging had voltrokken. Als gevolg van de stappen van de Belgische regering had de Aken-Maastrichtse Spoorwegmaatschappij als particuliere maatschappij opgehouden te bestaan. De Belgische staat had de lijn Hasselt-Duitse grens overgenomen, de Pruisische staat het stuk van deze grens tot Aken. Het gedeelte van de spoorlijn op Nederlands gebied was bij dezelfde transactie overgedragen aan de Nederlandse Staatsspoorwegen. Deze transactie, die in het voorjaar van 1897 haar beslag kreeg, veranderde op slag de situatie rond de Domaniale Mijn. De eerste vraag was of dit wijziging bracht in het pachtcontract van 1846, nu de Spoorwegmaatschappij als zodanig in feite niet meer bestond. De minister van Financiën in het kabinet, Jhr Mr J. Roëll, die uiteraard met dit probleem in de maag zat en niet aan staatsexploitatie dacht, had op een brief van de algemeen directeur Sommer bericht, dat het exploitatiecontract van 1846 on-

verlet bleef. De Aken-Maastrichtse Spoorwegmaatschappij werd vanaf die tijd uitsluitend als mijnonderneming verder gevoerd en beheerde alleen nog de raccordementslijn, die de Domaniale Mijn aansluiting gaf op het spoorwegnet bij Simpelveld. Deze transactie bracht de Spoorwegmaatschappij f 16.700.000,- in het laatje. Behalve aflossing van een nog uitstaande lening werd op de aandelen een aanzienlijk bedrag gerestitueerd. Het kapitaal van de maatschappij werd gereduceerd tot een kwart van het nog op de balans voorkomende bedrag, zijnde 2.062.200 Mark. Als gevolg hiervan kon de mijn over ruime middelen beschikken, en we zien dan ook vanaf dit moment de steenkoolproductie aanzienlijk stijgen.

De veranderde situatie maakte nieuwe statuten noodzakelijk, die op 7 september 1900 voor notaris Mr J. W. H. Haenen te Maastricht verleden werden. In deze nieuwe statuten treffen we ook al de tendens aan waar mogelijk de Nederlandse invloed te vergroten. Het domicilie van de Maatschappij moest te Maastricht gevestigd worden. De binding met Aken, waar voordien in feite de directie was gevestigd, kwam te vervallen en daarmee ook de rechtstreekse binding met Pruisen. Maar de meerderheid van de aandelen bleef in Duitse handen. Het stemrecht van de grote aandeelhouders, practisch allemaal Duitse bankiers, werd evenwel ingeperkt ten voordele van de kleinere aandeelhouders. Het merendeel van de directie, in feite een raad van bestuur, moest zijn woonplaats in Nederland hebben. Van het bestuur, dat in feite de directie vormde, moest, indien deze uit een of twee personen bestond, minstens één persoon zijn domicilie in Nederland hebben. Ofschoon deze statutenwijziging meer in de bemoeiingssfeer van de ministers van Financiën en Justitie lag, proeft men toch tussen de regels door de invloed van minister Lely, die met deze materie goed bekend was.

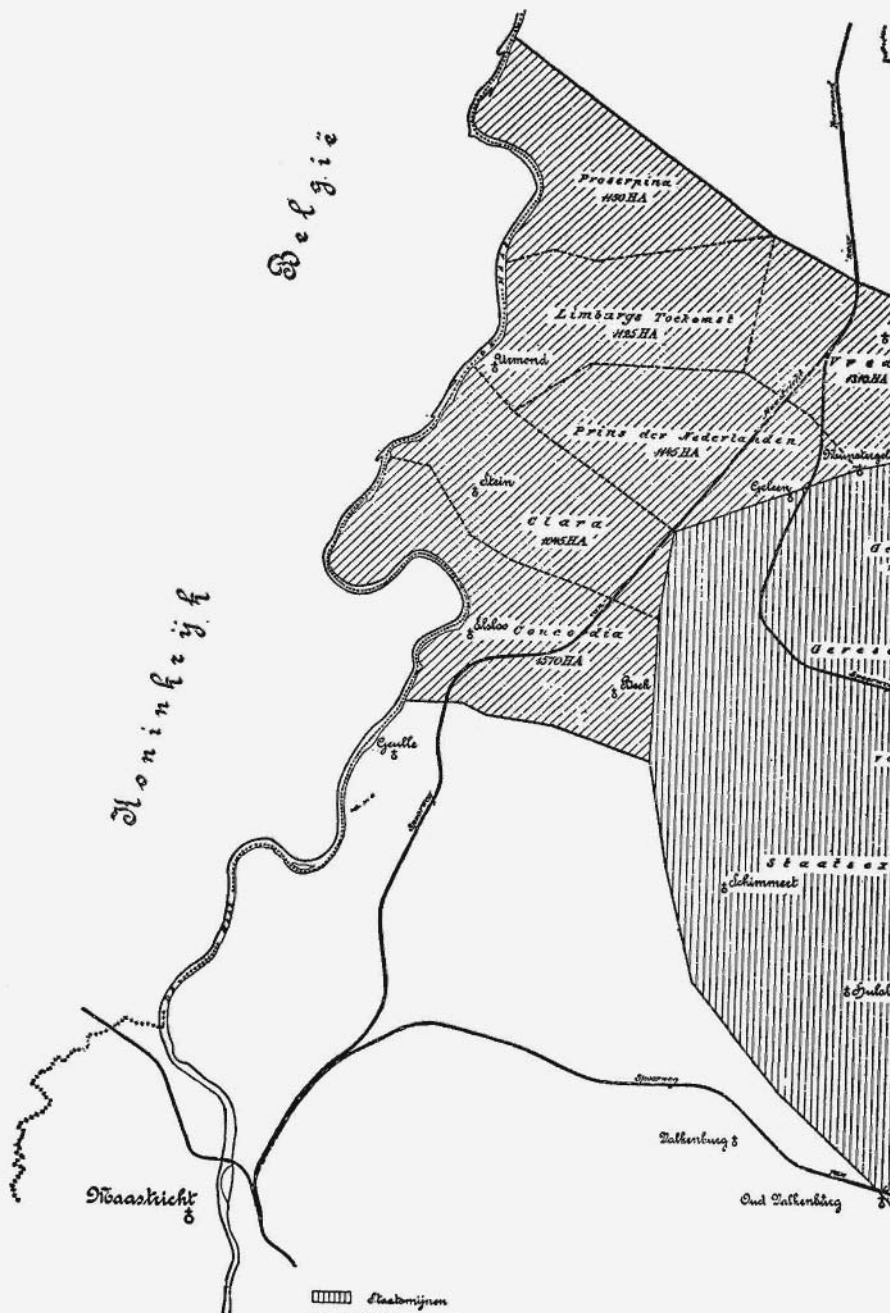
Niettemin bleef de Domaniale Mijn een onderneming, waarvan het kapitaal nog overwegend in Duits-Pruisische handen was. Deze laatste factor heeft er ongetwijfeld toe bijgedragen, dat op 17 april 1899 een Koninklijk Besluit verscheen, geïnspireerd door Lely, dat een geheel nieuwe koers zou inleiden in de Nederlandse mijnbouwpolitiek. Bij dit Koninklijk Besluit werd een staatscommissie benoemd met als opdracht een antwoord te geven op een viertal vragen. De eerste vraag was na te gaan de omvang van het in Limburg beschikbare steenkoolterrein, m.a.w. te onderzoeken waar buiten de reeds geconcedeerde mijnvelden nog steenkool in voldoende hoeveelheid op ontginbare diepte te vinden zou zijn. De tweede vraag was, of een

deel van dat steenkolenterrein door de staat ontgonnen moest worden. Aansluitend volgden dan hierop twee vragen, namelijk welk gedeelte eventueel voor staatsexploitatie moest worden bestemd en hoe het overblijvende gedeelte zou moeten worden verdeeld voor ontginning door particulieren.

Tot voorzitter van de commissie werd benoemd R. van Hasselt, de daadkrachtige en voortvarende president-direkteur van de Hollandse IJzeren Spoorwegmaatschappij. Van de overige vier leden, J. H. Beucker Andreae, G. J. de Jongh, S. van Citters en C. L. van Woelderen, trad deze laatste, een oud-marineofficier en direkteur van de Stoomvaartmaatschappij 'Zeeland', het meest op de voorgrond. Mijnbouwtechnisch en geologisch werd de commissie bijgestaan door Dipl. Ing. C. Blankevoort, ingenieur der mijnen en hoofd van het Staats-toezicht. Voorts maakte de commissie veelvuldig gebruik van de deskundige voorlichting van Bergrat Vogel, president-direkteur van de door de Pruisische staat geëxploiteerde mijnen in het Saargebied. Op 23 augustus 1900 bracht de commissie rapport uit aan de minister.

Gebaseerd op de relatief schaarse gegevens, bekend uit de boorcampagnes in Zuid-Limburg, en aangevuld met geologische gegevens uit het naburige buitenland, ontwierp Blankevoort een overzichtskaart van het Limburgse steenkolenbekken. Door gebrek aan voldoende gegevens werd de noordelijke begrenzing gelegd bij de lijn Geleen-Munstergeleen. Al spoedig zou blijken, dat op grond van prognoses van de Belgische geologen Guillaume Lambert en André Dumont de grens te zuidelijk getrokken was; rond 1900 was dit echter een nog vrijwel onbekend gebied. Bij toetsing van de gegevens kon ook Bergrat Vogel zich met de opzet van Blankevoort verenigen. Op grond van deze prognose werd buiten de reeds uitgegeven concessies een gebied met een oppervlakte van rond 14.500 hectaren als ontginbaar steenkolenterrein vastgesteld. Dat de werkelijkheid later nogal wat anders zou uitvallen, kan op grond van de summere gegevens, waarmee Blankevoort moest werken, niet verbazen.

De tweede vraag was in feite de principiële kwestie. De commissie ontweek de vraag, of de staat zich met de exploitatie van nijverheids-ondernemingen moest bezig houden. Ze wilde zich duidelijk niet op glad ijs wagen, vooral omdat ter zelfder tijd zowel België als Pruisen bezig waren de spoorwegexploitatie onder de staat te brengen. Een weinig aantrekkelijk perspectief voor de voorzitter, zelf direkteur van een spoorwegmaatschappij! De commissie beperkte zich daarom tot de concrete vraag, of 'met het oog op de omstandigheden, waarin

België

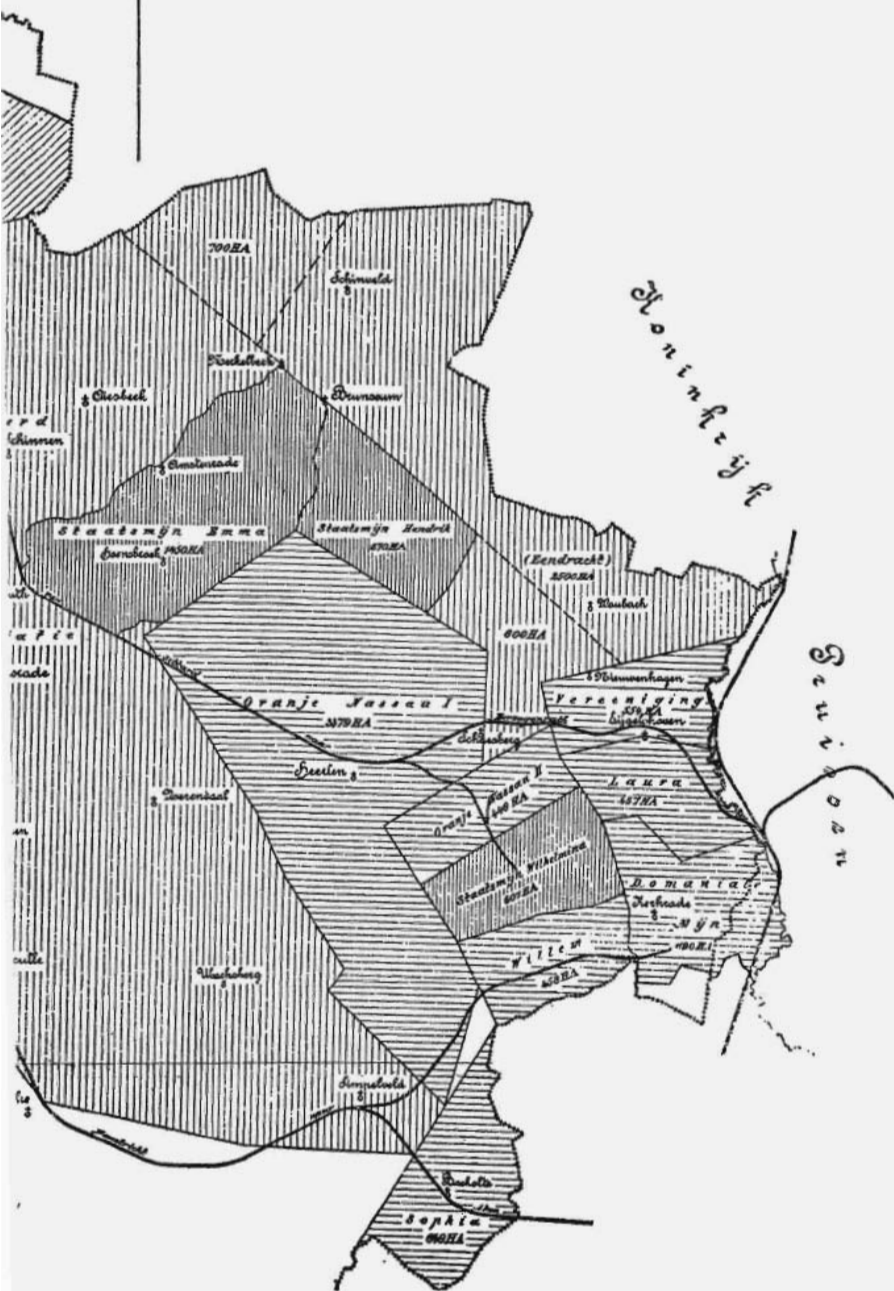
Moninkelijck

Schaarsicht

- Staatmijnen
- Ractienkeze mijnen
- Minaasolven
- Rijfagere

Wijndistrict van Zuid-Limburg

Schaal 1: 100 000

Nederland met betrekking tot de ontginning van steenkolen verkeert, het in het algemeen belang aanbeveling verdient, dat de staat als ontginner van een deel van het beschikbare kolenterrein optreedt'.

Pruisen was rond 1900 het land, waar mijnbouw van staatswege verreweg de grootste omvang had. Daarom werden door de commissie in dat land inlichtingen ingewonnen en studies gemaakt, in het bijzonder van het mijngebied van het Saarland, waar al sinds de 18e eeuw steenkool door de staat ontgonnen werd. De conclusie was, dat staatsexploitatie geen bijzondere problemen opwierp, indien deze in de verhouding tot de staat zich niet van de privaatrechtelijke opzet onderscheidde. De staatsmijnen konden een prijmatigende invloed uitoefenen op de kolensyndicaten, hetgeen een voordeel voor de consument betekende. De Pruisische staatsmijnen leverden verder jaarlijks niet onaanzienlijke baten op voor de schatkist, waarvan de bevolking eveneens profijt trok. De commissie zag dan ook geen aanleiding om staatsexploitatie van een deel van het steenkolenveld in Limburg af te wijzen.

Bergrat Vogel, naar zijn mening gevraagd, kon gezien zijn positie als leider van een staatsbedrijf niet anders verklaren dan dat staatsexploitatie even goed mogelijk was als particuliere exploitatie. De grote invloed van het Rheinisch-Westfälisches Kohlensyndicat en de belangen, die Pruisen had op de Nederlandse markt en eveneens bij het verwerven van steenkolenconcessies in ons land, gaven hem echter – waarschijnlijk op een wenk uit Berlijn – aanleiding toch twijfel te zaaien bij de commissie. Hij stelde: 'Die Frage ob Staats- oder Privat-Betrieb ist vielleicht in den Niederlanden weniger bedeutungsvoll wie in anderen Staaten. Durch seine geographische Lage ist Holland bezüglich der Steinkohlenbeschaffung in der glücklichen Lage aus der Konkurrenz der englischen, deutschen, belgischen und französischen Steinkohlenrevieren unter gewöhnlichen Verhältnissen den grössten Nutzen zu ziehen'. Deze argumentatie werkte hij nog uit, hetgeen we kunnen beschouwen als een duidelijke poging om de commissie in een bepaalde, voor Pruisen gunstige richting te beïnvloeden.

De commissie ontwikkelde zelfstandig haar argumenten en kwam daarbij tot de conclusie, dat voor het bijzondere geval Limburg het gewenst was een deel van het steenkolenveld te bestemmen voor staatsexploitatie. Zij wees er op de eerste plaats op, dat ofschoon de laatste dertig jaren aan particuliere mijnontginners ruimschoots de gelegenheid was gegeven steenkool in Zuid-Limburg te ontginnen,

daarvan slechts een uiterst gering gebruik was gemaakt. De commissie constateerde verder, dat de in Limburg gedolven steenkool tot dusverre voor het grootste gedeelte in het buitenland was afgezet. Dat laatste was overigens een zwak argument; in aanmerking genomen de machtspositie van het Rheinisch-Westfälisches Kohlensyndicat op de Nederlandse markt moest men de Limburgse kolen wel in het buitenland afzetten. Gevaar voor aantasting van deze positie was ook de reden, dat Bergrat Vogel de wenk ontving niet al te sterk voor staatsexploïtatie te pleiten.

Nader merkte de commissie nog op, dat de in concessie gegeven en in exploitatie zijnde mijnvelden zo goed als geheel in bezit waren van of onder leiding stonden van buitenlanders. Wel was dit bezit niet meer zo eenzijdig Pruisisch, sinds de concessies Laura, Vereeniging en Willem-Sophia door Belgische N.V.'s waren overgenomen, maar bij één van deze Belgische N.V.'s, opgericht door de Banque d'Outremer te Brussel, was de meerderheid van de aandelen Laura en Vereeniging toch nog in Duitse handen. Van de 12.800 aandelen waren er 8.400 in handen van de Eschweiler Bergwerks Verein, de Vereinigungs Gesellschaft für Steinkohlenbergbau te Kohlscheid en het bankhuis Salomon Oppenheim te Keulen. De Banque d'Outremer bezat 3.327 aandelen en de Amsterdamsche Bank 713. Al was er dan ook enige deelname van het Nederlands kapitaal, men was toch de mening toegedaan, dat deze toestand weinig rooskleurig was. Zolang niet door een of meer krachtige Nederlandse mijnbedrijven de steenkoolontginning ter hand was genomen, achtten zij verdere uitbreiding van buitenlandse invloed bij de steenkoolontginning in Limburg niet wenselijk. Waar er geen enkele waarborg was, ook al werd een nieuwe concessie op naam van een Nederlander gesteld, dat de ontginningsmaatschappij niet in buitenlandse handen geraakte, kwam de commissie tot de slotsom, dat het wenselijk was een daarvoor geschikt terrein door de staat te doen exploïteren. Als direct voordeel resulteerde hieruit, dat de baten in hun geheel aan de staat ten goede kwamen en niet slechts voor een klein deel, zoals bij de verpachte Doomaniale Mijn het geval was.

Daarnaast somde de commissie enige indirecte voordelen op, zoals de stimulerende invloed die van een goed geleid staatsbedrijf in sociaal, technisch en economisch opzicht zou uitgaan op de particuliere mijnbedrijven. Ook wees zij er op, dat bij uitbreiding van de mijnontginning een belangrijk aantal arbeiders, die nu door arbeid over de grens in hun onderhoud moesten voorzien, dan kort bij huis

in het eigen gewest werk zouden kunnen vinden. Verder zouden de Delftse mijnningenieurs, die in opleiding waren voor Nederlands-Indië, in de gelegenheid komen in eigen land mijnbouwpraktijk op te doen. Tenslotte zouden ervaringen, opgedaan in de staatsmijnen, ten goede kunnen komen aan verbetering van het veiligheidstoezicht.

Bij de bespreking van de voordelen wijdde de commissie tenslotte een afzonderlijke beschouwing aan de vraag, welke de voordelen voor de Nederlandse consument zouden zijn. Zij stelde voorop, dat Nederland niet zonder het buitenland zijn steenkoolbehoefte kon dekken. De ervaringen met het Rheinisch-Westfälisches Kohlensyndicat werden als voorbeeld aangehaald, hoe belangrijk het was, dat de consument niet eenzijdig van één prijsdicterende producent afhankelijk was. Een krachtig staatsbedrijf zou een regulerende invloed op de kolenmarkt hebben.

Na aldus de argumenten op tafel te hebben gelegd, die pleitten voor staatsexploitatie van een deel van het kolenveld in Limburg, kwam de vraag aan de orde van de situering en de omvang van het voor staatsexploitatie te bestemmen mijnveld. De commissie hield zich aan de vraagstelling en stelde voor een mijnveld ter grootte van 4.515 hectare gelegen ten noorden van de concessie Oranje Nasau voor staatsexploitatie te reserveren en de overblijvende 10.000 hectare te bestemmen voor een geleidelijke uitbreiding van de particuliere mijnontginning. In het mijnveld Ernst, gelegen tussen de Domaniale Mijn en de concessie Carl, zou men met de mijnontginning kunnen beginnen om t.z.t. na afloop van het pachtcontract in 1945 de Domaniale Mijn in dit staatsbedrijf op te nemen. De belangrijkste conclusie van dit rapport was uiteraard het op goede gronden aanvaarden van staatsexploitatie in het mijngebied van Zuid-Limburg.

Na bestudering en nadere overweging van het rapport kwam Lely bij het redigeren van de wet op staatsexploitatie van steenkolenmijnen in Limburg tot de conclusie, dat niet een gedeelte van het nog beschikbare mijnveld voor staatsexploitatie moest worden aangewezen, maar het gehele mijnveld. Naast de in de memorie van toelichting gegeven argumentatie hebben hier ongetwijfeld ook andere achtergronden een rol gespeeld, waarop Lely in mondelinge gesprekken heeft gezinspeeld, namelijk de reeds gememoreerde vrees dat Zuid-Limburg een tweede Johannesburg zou worden. Gezien de mentaliteit en de geest, zoals die zich bij onze oosterburen had ontwikkeld met name in Pruisen, waren onverwachte en ondoordachte stappen van

die zijde niet denkbeeldig. Onder invloed van de machtsroes van de pangermanisten en al-Duitsers, de Vaterländische Parteien en de Flottenverein en vooral niet te vergeten onder de druk van de kaste van de militairen kreeg de drang naar een 'Griff nach der Weltmacht' in Pruisen immers steeds sterker accent. Henry Adams, een Amerikaans historicus, die in deze jaren veel in Europa en vooral te Parijs verbleef, schreef in 1897: 'Das Zentrum der Weltbewegung liegt nicht in Russland und nicht bei uns, sondern in Deutschland. Seit 1865 war Deutschland das grosse Störungselement und solange seine expansive Kraft nicht erschöpft ist gibt es keine Ruhe, weder politisch noch wirtschaftlich'. Vier jaar later schreef hij vanuit St. Petersburg: 'Deutschland ist ein Pulverfass von hieraus gesehen; alle seine Nachbarn zittern vor seiner Explosion und früher oder später muss es explodieren'.

De niet onintelligente, maar onevenwichtige, in romantiek zwelgende Nibelungenfiguur keizer Wilhelm II werkte eer bevorderend als remmend op onberaden stappen in deze richting. Wilhelm II hield, zoals Golo Mann het typeert, 'das Amt für ein Geschenk Gottes, für die natürliche rechte Ordnung'. Deze nostalgie naar het staatsabsolutisme van de 18e eeuw kreeg Wilhelm II steeds meer in haar greep. In dat verband constateert Nusteling in zijn publikatie over de Rijnvaart, 1831-1914: 'De mening dat Nederland eigenlijk tot Duitsland behoorde, was bij de Oosterburen wijd verbreid. Omstreeks 1880 waren er op Duitse scholen zelfs aardrijkskundeboeken in gebruik, waarin Nederland uitdrukkelijk als Duits gebied werd aangegeven. Voor de Pruisisch-Duitse nationalistenvas de aardbol nog maar net groot genoeg om over te regeren.' Toen Von Bethmann Holweg in 1909 rijkskanselier werd, gaf Wilhelm II een opmerkelijke uiting van deze mentaliteit ten beste: 'Die Gegenden ausserhalb des Reiches in welchen Deutschen wohnen, Österreich, die Schweiz, Holland sogar, waren mit dem Reich zu verbinden so dass endlich der Staat aller Deutschen entstände'. Deze uitspraak was in overeenstemming met het streven van de imperialistische groeperingen in Pruisen, die andere volken wilden overheersen en zich superieur waanden boven de Slavische volksgroepen. Dit superioriteitsgevoel vindt men terug in de randbemerkingen, die keizer Wilhelm II op staatsstukken aantekende, zoals '... das Krämervolk der Anglosaksen...' en '... die decadenten Gallier...'. In deze sfeer was er alle reden voor een prudente Nederlandse politiek, enerzijds om niet nodeloos aanstoot te geven en conflicten te vermijden, anderzijds teneinde de invloed van onze oosterburen in

Limburg terug te dringen en zeer bepaald niet door vestiging van nieuwe mijnbedrijven met Duits kapitaal te vergroten. Limburg was de provincie, die door allerlei omstandigheden de meeste historische bindingen had met het aangrenzende Duitse gebied. Vóór de Napoleontische tijd bezat Pruisen in Opper-Gelder een bruggehoofd aan en over de Maas, maar sinds het congres van Wenen was Pruisen weer tot op een kanonschot afstand van de Maas terug gedrongen. In 1839 was een nieuwe binding ontstaan, doordat als compensatie voor de afstand van een deel van het groothertogdom Luxemburg sinds dat jaar Limburg – met uitzondering van de vestigingssteden Maastricht en Venlo – als hertogdom deel ging uitmaken van de Duitse Bond. In 1848 sprak zich een belangrijk deel van Limburg, dat los van Holland wilde, uit voor aansluiting bij de Duitse Bond; twee Limburgse afgevaardigden werden naar het parlement in Frankfurt gezonden; deze poging verliep echter, toen de maart-revolutie voorbij was. Na 1850 kwam in deze kwestie meer rust, vooral nadat in 1867 Nederland er in geslaagd was Limburg uit de Duitse Bond los te maken. Niettemin bleef men in Limburg tot 1904 officieel nog van hertogdom spreken. In de dertiger jaren zou deze binding onder Hitler weer opgehaald worden.

Behalve de historisch-politieke binding waren er meer aanrakingspunten, waarvan men zich in Limburg toendertijd te weinig bewust was. Hiervóór heb ik reeds gewezen op de Duitse invloed bij de mijnindustrie. Maar wat voor onze generatie onvoorstelbaar is, dat was het feit dat lonen en prijzen in grote delen van Limburg op de Duitse munteenheid gebaseerd waren; men rekende overal met marken, groschen en pfenningen. Pas in de eerste wereldoorlog kwam aan deze toestand een einde en werd in Limburg op de Nederlandse munteenheid overgeschakeld. Ook uit andere aspecten bleek de Duitse invloed. Arbeidsreglementen, fondsvoorschriften, de mijnterminologie enz. waren in de Duitse taal geredigeerd. Op de lagere scholen in de zuid-oost-hoek van Limburg werd naast het Nederlands vanaf de vierde klas ook les in de Duitse taal gegeven. In menige kerk werd niet zelden in het Duits gepreekt; in de processies rond Kerkrade werd in 1910 nog altijd in het Duits gebeden. Opschriften op velden grafkruisen waren voor een niet onbelangrijk deel in de Duitse taal gesteld. Aken vormde een belangrijk koop- en vermaakcentrum voor geheel oostelijk Zuid-Limburg. Vóór de eerste wereldoorlog vonden we in de kranten even goed verslagen van de viering van de 'Kaisergeburtstag' als van de viering van Koninginnedag. Een be-

langrijk aantal arbeiders zocht en vond werk tot diep in Duitsland, zoals brikkenbakkers, stucadoors en andere bouwvakkers; veel fabrieksarbeiders reisden voor hun werk naar Aken en Herzogenrath. De mijnwerkers in Zuid-Limburg zochten aansluiting bij de Duitse vakorganisaties. Producten van land- en tuinbouw werden op de Duitse markten verhandeld. Zo waren er een groot aantal punten, die als men kwaad wilde een vertrekpunt konden vormen voor agressie. Dit kwam ook tot uiting, toen door Lely het wetsontwerp op de staatsexploitatie werd ingediend. In Düsseldorf werd een vergadering bijeen geroepen van Duitse belanghebbenden, die er bij de regering te Berlijn op aandrongen de Hollandse regering haar plichten voor te houden tegenover het Duitse kapitaal, dat in goed vertrouwen niet geschroomd had het bestaan van kolen in Limburg aan te tonen! In een perscampagne, waarin de Kölnische Volkszeitung voorop ging, werd van een 'Raubgesetz' gesproken. Men ging zelfs zover, dat de Nederlanders het recht werd ontzegd zich verontwaardigd te tonen over de mishandeling van de stamverwante Boeren in Zuid-Afrika, als zij zelf een dergelijke houding tegenover een minderheid aannamen. Deze stemmingmakerij onderstreept duidelijk de politieke achtergrond, die in de schriftelijke stukken niet op deze manier tot uiting komt. Er zijn nu eenmaal dingen, waaraan men wel mag denken, maar die men niet in het openbaar uitspreekt en nog minder schriftelijk kan vastleggen. Wel reageerde de Nederlandse pers op de Duitse agitatie. Het Vaderland wees in een artikel (o.m. overgenomen in De Limburger Koerier van 30 april 1901) op het gevaar, dat de Duitse regering zich ten behoeve van haar ingezetenen zou gaan mengen in zuiver Nederlandse aangelegenheden en dat deze Realpolitiek het rechtsbesef dreigde te ontwrichten. Door deze Duitse actie werd het tegendeel bereikt van wat men beoogde, namelijk een reactie, waardoor de openbare mening in Nederland werd wakker geschud en in verzet kwam.

Deze achtergronden komen in de tekst van het wetsontwerp nauwelijks naar voren. De wet zelf was vrij eenvoudig van opzet en besloeg slechts zeven artikelen. Artikel 1 en artikel 2 bepaalden de omvang en de begrenzing van het mijnveld, dat voor staatsexploitatie werd aangewezen. Het gehele terrein ter grootte van 14.500 hectaren, dat door de commissie Van Hasselt als ontginbaar werd aangegeven, werd voor staatsexploitatie gereserveerd. De oorspronkelijke gedachte een gedeelte te reserveren om aan particulieren in concessie te geven, liet men nu varen. Naast de hierboven geschetste achter-

gronden en de argumentatie, die in het rapport van de mijncommissie was verwerkt, gaf Lely een aantal andere overwegingen, die hem tot dit wetsvoorstel hadden geleid. Hij stelde, dat wanneer staatsexploitatie een goed tegenwicht moest vormen tegen particuliere exploitatie, deze dan ook een daarmee corresponderende omvang moest hebben. Dit was in zijn ogen terecht niet het geval, indien nog eens 10.000 hectaren ontginbaar steenkolenterrein gevoegd werden bij de 6.621 hectaren, die al in particuliere handen waren. Tegenover deze terreinen werden de 4.515 hectaren, die door de commissie voor staatsexploitatie waren bestemd te klein van omvang geacht om voldoende gewicht in de schaal te kunnen leggen.

Verder betoogde Lely in de memorie van toelichting, dat in het geval de staat over het gehele terrein beschikte, men ook het tempo van de ontsluiting kon bepalen om dit aan te passen aan de mogelijkheden van de arbeidsmarkt. Bij een snelle ontsluiting, als tegelijkertijd meerdere mijnontginningen zouden worden aangezet, zou men aangewezen zijn op werving van buitenlandse arbeiders met allerlei problemen daaraan verbonden, zoals op dat moment o.a. in Westfalen te zien was. Uit sociale overwegingen achtte Lely het daarom gewenst op beperkte schaal met mijnontginning te beginnen en deze geleidelijk uit te breiden, waardoor verstoringen van de arbeidsmarkt voorkomen konden worden. Als nevenargument gold, dat met dit besluit tegelijkertijd het probleem van de concessietoewijzing aan particuliere aanvragers werd afgedaan, want men behoefde nu geen keuze te maken tussen serieuze ontginners en speculanten. Wel werd met de belangen van de explorateurs rekening gehouden. In de artikelen 3 en 4 van de wet werd een mogelijkheid ingebouwd, dat aan deze explorateurs uit 's Rijks schatkist een schadevergoeding kon worden toegekend overeenkomende met de normale kosten van een boring. Verder werd in de wet nog geregeld de vergoeding, uit te keren aan de grondeigenaren in het voor staatsexploitatie bestemde gebied. De memorie van toelichting was een stuk van vrij eenvoudige opzet en gaf, als men de achtergronden van de buitenlandse politiek buiten beschouwing laat, onvoldoende verklaring voor de geleidelijke evolutie in de opvattingen van Lely.

In de Tweede Kamer ontmoette de wet maar weinig weerstand. De schriftelijke voorbereiding was nogal uitvoerig geweest. Nolens als voorzitter van de commissie van rapporteurs had een goed gedocumenteerd verslag uitgebracht en met de mijnrechtelijke vragen over

de bevoegdheid van de staat om mijnconcessies te ontginnen, op afdoende wijze afgerekend. Het principiële punt van staats- of particuliere exploitatie speelde dan ook in de Tweede Kamer geen rol van betekenis. Wél verwekte deze kwestie deining buiten het parlement, zowel hier ten lande als in de hiervoor gememoreerde Duitse kringen. De belangenverhoudingen waren de belangrijkste drijfveer van deze kritiek. Het dagblad *Het Vaderland* sprak zelfs van een ommekeer der staatsrechtelijke verhoudingen. Het uitgangspunt was, dat de staat als privaat-persoon bij dezelfde staat als publiekrechtelijk orgaan een aanvraag moest indienen om een concessie te verkrijgen. De pragmatische oplossing, die de grondslag vormt voor de wet van 1901, is door deskundigen op het gebied van het mijnrecht bij voortduring in strijd geacht met de mijnwet van 1810, met name voor wat de vinderechten betreft van de explorateurs en de gronden- en bodemrechten van de grondeigenaren.

Tussen 1900 en 1903 was het met name Dr Ir R. D. M. Verbeek, een der meest vooraanstaande mijningenieurs, die Delft gedurende zijn hele bestaan heeft afgeleverd, die de wet te vuur en te zwaard bestreed in een aantal artikelen in *De Economist*. Een in 1903 verschenen geschrift over de Nederlandse mijnwetgeving droeg zelfs tot titel 'Grondwetschennis'. Een ander geharnast bestrijder was de in Maastricht geboren Ir N. M. H. Doppler, die zich ook in woord en geschrift heftig tegen staatsexploitatie keerde. De juridische argumentatie van beide heren werd later door de hoogleraren Mr D. van Blom en Mr P. Schierbeek gedeeld. Voorstander toonde zich om begrijpelijke redenen vanuit zijn socialistische overtuiging de Delftse hoogleraar in het staats- en administratief recht, Mr B. H. Pekelharing.

Daarentegen stelde Ir J. L. Cluysenaar, die als president-commissaris der Oranje Nassau Mijnen en de Zuiderspoorwegmaatschappij met de Zuid-Limburgse situatie vertrouwd was, dat in dit bijzonder geval uitbreiding der staatsbemoeiing moest worden aangeraden en dat hij daarom het voorstel der regering ondersteunde. Zijn hoofdmotief was het gebrek aan belangstelling van de Nederlandse geldmarkt om kapitaal voor mijnontginning beschikbaar te stellen, als gevolg waarvan Nederlandse mijnondernemingen op privaatrechtelijke basis vermoedelijk niet zouden tot stand komen. Cluysenaar liet hier mogelijk ook niet het achterste van zijn tong zien, maar baseerde zich op zijn ervaringen met buitenlandse mijnontginners. Hij besloot met te stellen, dat staatsontginning niet vijandig staat tegen-

over de bijzondere mijnnijverheid; veel zou afhangen van een goede keuze van de hoofdleder. Toen dit probleem later aan de orde kwam, zou Lely inderdaad bij Cluysenaar te rade gaan. Op het einde van zijn betoog reageerde Cluysenaar ook op de bezwaren, die naar voren waren geschoven: 'Het wetsontwerp is voor hen, die het beginsel der staatsontginning aanvaardden, van eenvoudige aard. Enkele artikelen van het ontwerp zullen wellicht tot beschouwingen van rechtsgeleerde aard aanleiding geven; voor een praktisch standpunt worden zij juist geacht'. Met deze uitspraak schaarde hij zich derhalve achter de pragmatische benadering van het wetsontwerp Lely.

Bij de behandeling in de Tweede Kamer werd met een goed voorbereide rede door Nolens het pad voor de minister geëffend. Dit was al tot uiting gekomen in het voorlopig verslag van de commissie van rapporteurs. Naast Nolens als voorzitter maakten van deze commissie deel uit de Limburgse Kamerleden M. de Ras, Ch. de Bieberstein en F. J. Bolsius. De denkbeelden van de minister, vervat in het wetsontwerp, ondervonden slechts zwakke bestrijding, maar werden krachtig verdedigd. Bij de mondelinge behandeling brak de Maastrichtse afgevaardigde De Ras nog eens een lans om toch – al was het maar voor een zekere tijd – particuliere mijnontginning een kans te geven.

In een uitvoerige redevoering verdedigde Nolens de wet. In het bijzonder besteedde hij aandacht aan een drietal adressen van buiten de Kamer. Het eerste adres was afkomstig van en ondertekend door 26 Limburgse burgemeesters, waarover Nolens opmerkte, dat de inhoud niet beantwoordde aan het getal en de waardigheid der requestanten. In dit adres werd uitvoerig voor particuliere ontginning gepleit, waarmede de requestanten het algemeen belang beter gediend achten dan door staatsexploitatie. En verder stond er te lezen, dat 'billigheid en rechtvaardigheid eischen dat verdienstvolle mannen welke men de ontsluiting te verdanken heeft en welke bij groot risico groote sommen hieraan waagden, naar de geest van de mijnwet 1810, behandeld worden door verlening van concessie ten hunnen bate'. Uit de formulering en toon van dit adres viel gemakkelijk te raden, dat de oorsprong van die suggestie, gezien de situaties en contacten in die periode, gezocht moest worden in de kring van de boorders en concessie-aanvragers.

Een tweede adres was afkomstig van en ondertekend door de heren L. Nijpels, graaf A. de Marchant et d'Ansembourg van Amstenrade, J. F. Jansen, H. J. A. Sijstermans en Dr E. Wintgens. Dit adres gaf een uitvoerig en goed gedocumenteerd pleidooi voor particuliere ont-

ginning in snel tempo. Het is niet onwaarschijnlijk, dat achter dit adres Cockerill uit Luik schuil ging, die in die tijd plannen had om op het terrein, dat later voor Staatsmijn Emma bestemd werd, een vetkoolmijn aan te leggen met aansluitend een staalbedrijf. Verschillende van deze adressanten hadden uitgebreide grondeigendommen in dit gebied. Het adres was tot stand gekomen na een vergadering, die op 21 april 1901 te Sittard was gehouden, waar Ir N. H. M. Doppler zijn kijk op het mijnprobleem in Zuid-Limburg had gegeven. Het feit, dat men op deze bijeenkomst er voor pleitte, dat de ontginning van industriekolen door particulieren moest geschieden, maar dat tegen ontginning van huisbrandkolen door de staat geen bezwaar bestond, tendert ook naar de bovenvermelde veronderstelling van interesse van de zijde van de Luikse industrie, die verder grond vinden in mededelingen van particuliere zijde. Tenslotte was er nog een adres van de in 1899 opgerichte Vereniging van Nederlandse Werkgevers, die dezelfde bezwaren nog eens ontwikkelde en waarachter schuil ging de vrees voor staatsocialisme, zoals later bij de behandeling in de anders samengestelde Eerste Kamer bij monde van de fabrikant G. J. van Heek zou blijken.

Tijdens de openbare behandeling in de Tweede Kamer op 1 mei 1901 ontwikkelde zich een vrij uitvoerige discussie over een amendement op artikel 4 van de wet, dat was ingediend door De Savornin Lohmann en beoogde de vinderechten steviger te verankeren in de wet en zo de valse schijn te vermijden, dat deze tekort werden gedaan. Hierbij werd onder meer het bewuste artikel in de Kölnische Volkszeitung geciteerd, dat van een 'Raubgesetz' had gesproken. Nadat dit amendement op artikel 4 met 53 tegen 18 stemmen was verworpen, werd de wet zonder hoofdelijke stemming aangenomen. En hiermede was de eerste horde genomen. Opvallend was, dat de socialistische fractie, die in Van Kol een deskundig lid had, niet aan de mondelinge beraadslagingen deel nam. De behandeling in de Eerste Kamer volgde daarna in een snel tempo met het oog op de verkiezingen, die op handen waren. Het voorlopig verslag liet al blijken, dat in de Eerste Kamer Lely meer weerstand zou ondervinden, met name van de kant van zijn eigen liberale partijgenoten. Daarentegen toonde de Limburgse afgevaardigde H. G. K. Regout zich voorstander van de wet, in hoofdzaak als verweer tegen de machtspositie van het Kohlen-syndicat: 'Alle landen en standen zijn in het afgelopen jaar onder het financiële juk gebracht van de bezitters der steenkolenmijnen, aan wie in de tijden dat syndicaten onbekend waren, concessies ten eeuwi-

gen dage verleend zijn'. Wel deed Regout nog een beroep op de minister de boorondernemer met meer billijkheid te behandelen. Maar ook werden in de Eerste Kamer andere geluiden gehoord, hetgeen samenhangt met de manier, waarop de leden van dit college werden gekozen. Het kiesstelsel beperkte de mogelijkheid lid te worden van de Eerste Kamer tot een betrekkelijk kleine groep van ingezetenen, namelijk tot de hoogst aangeslagenen in 's Rijks directe belastingen of tot degenen, die een hoog ambt bekleed hadden. Per provincie werd dit aantal jaarlijks vastgesteld en in de Staatscourant gepubliceerd. Dit stelsel leidde er zelfs toe, dat sommigen hun belastingaangifte verhoogden om op de jaarlijks gepubliceerde lijst van kiesgerechtigden te komen of te blijven. Als gevolg van dit kiesstelsel waren de industriëlen in de Eerste Kamer in verhouding veel sterker vertegenwoordigd, vooral in de liberale fractie, als in de Tweede Kamer. Uit deze hoek kwam dan ook de tegenstand. De Twentse textielfabrikant Van Heek bestreed de wet, omdat het naar zijn inzicht de eerste stap zou zijn naar staatsocialisme. 'De wet speelt in de kaart van Treub en van de socialisten, die ook de grote middelen van vervoer in handen van de staat willen brengen'. Men dient hierbij te bedenken, dat juist in die tijd in Pruisen en in België de spoorwegen door de staat waren genaast.

Bij de replieken werd hij bijgevallen door de liberaal S. M. van Wijck, die tegenover Regout het Duitse kolensyndicaat in bescherming nam en het Nederlandse syndicaat van kolenverkopers in feite de schuld op de schouders legde. De belangrijkste mijnpolitieke vraag kwam van de afgevaardigde Mr F. J. M. A. Reekers, namelijk wat in de toekomst moest gebeuren met concessie-aanvragen tot ontginning van mijnen en terreinen, gelegen buiten het voor staatsexploitatie gereserveerde gebied. Lely gaf hierop een duidelijk antwoord, toen hij stelde, dat het noodzakelijk zou zijn dat de staat spoedig tot een krachtige exploratie overging, ook van de oosthoek van Gelderland en Overijssel, om daarna te overwegen, of in het nog niet geconcedeerde terrein exploitatie door de staat ofwel door particulieren de voorkeur verdiende. Lely preludeerde hier op een wet, die toen in de maak was, maar eerst door zijn medewerker en opvolger Mr J. C. de Marez Oyens onder het ministerie Abraham Kuyper zou worden ingediend. In de Kamer werd echter op deze veel verder gaande uitlating, die een forsere ingreep op mijnrechtelijk gebied beoogde, in het geheel niet gereageerd. Tenslotte werd de wet met 36 tegen 5 stemmen aangenomen en op 24 juni 1901 in het Staatsblad afgekondigd.

En ofschoon de meest voor de hand liggende en beste weg niet gevolgd was, namelijk een algehele vervanging van de mijnwet van Napoleon van 1810, was door Lely een geheel nieuwe mijnpolitiek ingeluid, die tot op de dag van vandaag nog doorwerkt. Hoewel minder spectaculair dan de drooglegging van de Zuiderzee, is deze wetgevende arbeid van zeker niet minder betekenis geweest.

In Limburg en met name in de mijnstreek is tot aan de tweede wereldoorlog nogal eens het verwijt naar voren gekomen, misschien niet altijd ten onrechte, dat de staatsexploitatie tot verhollandsing van de mijnstreek heeft geleid. Achteraf bezien en mede in het licht van de gebeurtenissen uit de jaren rond de eeuwwisseling stelt zich de vraag, of met deze verreikende beslissing niet eerder een dam werd opgeworpen tegen een veel gevaarlijker Ueberfremdung. Nu de archieven van het nabije buitenland openbaar zijn geworden, blijkt eerst, welke verstrekkende plannen de Pruisische imperialisten koesterden voor het geval zij als overwinnaars uit de eerste wereldoorlog zouden zijn gekomen.

Lely en de mijnpolitiek in Limburg in het tijdvak tussen zijn tweede en derde ministerschap

Als gevolg van de uitslag van de verkiezingen, die een rechtse meerderheid brachten, trad in 1901 een nieuw ministerie op onder leiding van Dr Abraham Kuiper. Het moet voor Lely een voldoening zijn geweest, dat zijn naaste medewerker op het gebied van de mijnwetgeving Mr De Marez Oyens hem als minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid opvolgde en de eenmaal uitgestippelde politiek voortzette. Op het terrein van de drooglegging van de Zuiderzee was overigens De Marez minder voortvarend als Lely.

De eerste daad, die na de aanvaarding van de wet onder minister De Marez Oyens gesteld werd, was de benoeming van een directeur van het nieuwe staatsbedrijf. De keuze viel na overleg met Lely en op advies van Cluysenaar, die de grote begaafdheden van de kandidaat had leren kennen als docent aan de Koninklijke Militaire Academie, op de oud-genieofficier H. J. E. Wenckebach, directeur van de Noordooster Spoorwegmaatschappij. Hij werd op 15 februari 1902 benoemd tot directeur-generaal der Staatsmijnen. Het was het begin van een grote carrière, die zijn bekroning zou vinden in de stichting van de Hoogovens te IJmuiden.

Lely was als parlementslid in de Tweede Kamer teruggekeerd, het-

geen hem in de gelegenheid stelde de verdere mijnpolitiek te volgen. Zijn belangstelling ging vooral naar dit onderwerp uit, toen bij Koninklijk Besluit op 29 mei 1902 de Mijnraad werd ingesteld, die als taak kreeg de minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid van raad en advies te dienen in alle zaken betreffende het mijnwezen en toezicht te houden op de wijze, waarop de dienst der Staatsmijnen in Limburg naar de bevelen van genoemde minister zou worden uitgeoefend. De Mijnraad was een college, waarvan de leden telkens voor vier jaar werden benoemd. Zoals te verwachten was, werd Lely tot eerste voorzitter van de Mijnraad benoemd; vanuit Limburg werden ook Dr W. Nolens en Mr L. Regout tot lid benoemd. Dat men bij de benoeming geen enghartig standpunt innam, bleek uit het feit, dat ook Ir R. D. M. Verbeek, die de mijnpolitiek van Lely fel had bestreden, toch tot lid werd aangewezen.

Nog in hetzelfde jaar verdween Lely tijdelijk van het Nederlandse politieke toneel, doordat hij een benoeming aanvaardde als gouverneur van Suriname. Als gevolg van deze benoeming was hij genoodzaakt ontslag te nemen als voorzitter van de Mijnraad en werd hij op 28 september 1902 in deze functie opgevolgd door Jhr C. H. van den Wijck, oud-gouverneur-generaal van het voormalig Nederlands-Indië. De door Lely uitgestippelde mijnpolitiek werd door zijn opvolger voortgezet. Op de eerste plaats werden nu de concessie-aanvragen afgehandeld, die vielen binnen het terrein, dat door de wet van 24 juni 1901 voor staatsexploitatie was gereserveerd. In de maanden januari en februari 1902 werden bij Koninklijk Besluit 22 concessie-aanvragen afgewezen. Behoudens de behandeling van schadeclaims, waartoe de wet de mogelijkheid had open gesteld, was hiermede het ingewikkelde toewijzingsprobleem van de baan.

Het particuliere initiatief had intussen niet stilgezet. Ten noorden en ten oosten van het staatsmijnveld onder Geleen, Sittard, Munstergeleen, Urmond, Stein, Elsloo, Brunssum en Ubach over Worms waren een aantal verkenningsboringen uitgevoerd, die in zes concessieaanvragen resulteerden ten noorden van het staatsmijnveld en in één concessie-aanvraag voor een veld, gelegen ten oosten van het staatsmijngebied en de Duits-Nederlandse grens. Uitgaande van de aangetoonde vondsten ontwikkelde zich een drukke boorcampagne. Uit boringen over de Duitse grens was afgeleid, dat de mogelijkheid aanwezig was, dat in Noord-Limburg, Oost-Brabant, Gelderland en Overijssel steenkoolafzettingen op ontginbare diepte zouden zijn te vinden. Uit prognoses van Duitse geologen, gebaseerd op boorge-

gevens in de buurt van onze oostelijke landsgrens, bleek dat met deze mogelijkheid serieus moest worden gerekend. De gebroeders Honigmann hadden inmiddels in de omgeving van Erkelenz steenkoollagen aangetoond en concessies verworven. De problematiek rond de concessie-aanvragen voor de Limburgse kolenvelden gaf enige jaren later aanleiding tot uitgebreide principiële discussies in de Tweede Kamer. Het is niet onwaarschijnlijk, dat juist met het oog op deze boorbedrijvigheid Lely als minister al gezinspeeld had op een in te dienen wet, die de opsporingsmogelijkheden zou beperken en aan het vroegere gesol met mijnconcessies een einde zou maken.

Er werd nu een wetsontwerp ingediend, dat voor de duur van zes jaar het recht van opsporing van delfstoffen aan particulieren verbood en dit reserveerde voor de staat der Nederlanden. Het meest essentiële uitgangspunt van de wet van Napoleon: de vrije opsporing van delfstoffen met het doel het verwerven van vinderechten, die de basis vormen van een concessie-aanvraag, werd nu in een deel van Limburg, Noord-Brabant, Gelderland en Overijssel tijdelijk buiten werking gesteld, hetgeen in feite een aantasting van de rechten van de grondbezitters betekende. Verbeek noemde deze wet van 24 juni 1903 dan ook een grondwetsschennis. De wettelijke maatregel had tot doel chaotische toestanden te vermijden, zoals zij zich in Zuid-Limburg ontwikkeld hadden, waar concessiezoekers en serieuze onderzoekers elkaar in de weg hadden gelopen en het nog deden in het mijngebied rond Geleen. Als gevolg van de wet van 1903 werd in Limburg het hele grondgebied benoorden de lijn Echt-Stevensweert voor staatsexploratie gereserveerd. Deze bepaling gold imperatief voor steenkool, bruinkool, steenzout en kalizout; voor andere delfstoffen kon eventueel nog een opsporingsvergunning verleend worden. Als uitvoerend orgaan voor de exploratie werd in het leven geroepen de dienst Rijksopsporing van Delfstoffen.

Nadat door een onjuiste prognose met betrekking tot de geologische opbouw van Midden-Limburg de eerste boringen geen resultaat hadden opgeleverd, werd de eerste directeur van de dienst, Dr F. Beijerinck, vervangen door Mr Dr Ir W. A. J. van Waterschoot van der Gracht, die een voor die tijd gewaagde boring aanzette bij Helenaveen en op Brabants gebied steenkool aantoonde in wat thans de Peelhorst wordt genoemd. Het was de voortzetting van de hoger gelegen schol, waar Honigmann bij Erkelenz voor het eerst de aanwezigheid van ontginbare steenkoollagen had aangetoond. Hiermede was tevens bewezen, dat ook buiten Zuid-Limburg ontginbare mineralen aan-

wezig waren. Tegelijkertijd werden de twijfels overwonnen, die in het parlement tot uiting waren gekomen na de eerste twee mislukte boringen in de slenk van Roermond.

Hoewel Lely als gevolg van zijn afwezigheid tijdens zijn gouverneurschap niet aan totstandkoming van deze wet heeft meegewerkt, mag hij toch wel de inspirator genoemd worden. Bij de verlenging en wijziging van deze wet in 1908 zou hij als Kamerlid van zijn instemming doen blijken, hetgeen ook het geval was met de mijnwet van 1904. Deze wet paste eveneens volledig in de opvattingen en beoefeningen van Lely gedurende zijn voorafgaand ministerschap. Deze wet regelde twee problemen, namelijk in de eerste plaats de verzekering van de veiligheid en de arbeid bij de mijnontginning, en op de tweede plaats de beperking van de onherroepelijkheid van een eenmaal verleende concessie. Het staat buiten twijfel, dat Lely – de vader van de ongevallenwet – er sterk van doordrongen moet zijn geweest, dat een betere regeling ter verzekering van de veiligheid en de arbeid in de mijnen absoluut noodzakelijk was. Als gevolg van deze wet kwam het mijnreglement 1906 tot stand, waarin beperkende bepalingen werden vastgelegd, die tot vervallen-verklaring van een eenmaal verleende concessie konden leiden.

In 1905 repatrieerde Lely naar het vaderland, waar hij intussen kandidaat was gesteld bij de Kamerverkiezing en als zodanig door het district Amsterdam II werd gekozen. Wederom trad een linkse meerderheid op: 45 vrijzinnigen en 7 socialisten. In het nieuwe ministerie werd Lely niet opgenomen, waarschijnlijk omdat de zuinige kabinetsformateur Mr Th. H. de Meester hem wegens zijn reputatie van een 'dure voortvarendheid' niet geschikt achtte voor zijn kabinet. Toen vaststond, dat hij geen minister werd, schreef Lely op 14 augustus 1905 aan zijn zoon: 'Het is een hele rust te weten, dat ik geen Minister word. Ik hoop maar gauw weer in de Mijnraad enz. te komen en vind hierin een werkkring, die mij veel aangenamer is dan altijd-door de verantwoordelijkheid van het Ministerschap te moeten dragen'. Zijn wens ging in vervulling; in het parlement zou hij nog bij herhaling van zijn grote belangstelling voor het mijnwezen en de ontwikkeling van de mijnbouw laten blijken.

Op 1 juni 1908 werd Lely wederom tot lid en voorzitter van de Mijnraad benoemd, zij het als gevolg van een diepgaand meningsverschil en een conflict, dat zich in 1907 tussen minister Mr J. P. Veegens en de Mijnraad had voorgedaan en tot het ontslag van de fungerende voorzitter had geleid. De oorzaak van dit conflict lag in een be-

noemingskwestie. Nadat Wenckebach ontslag had genomen als directeur van de Staatsmijnen wegens zijn benoeming tot directeur van de gouvernemensbedrijven in Nederlands-Indië, werd als opvolger naar voren geschoven de jeugdige departementsambtenaar Mr Dr W. F. J. Frowein. Tegelijk met hem werden de naaste medewerkers van Wenckebach, Dipl. Ing. J. C. F. Bunge en Ir R. de Kat, tot directeur benoemd, die door het stellen van de portefeuillekwestie het benoemingsbesluit van minister Veegens nog konden beïnvloeden. In dit belangrijke besluit was de Mijnraad niet gehoord, hetgeen tot gevolg had, dat op één na alle leden van de Mijnraad als lid bedankten met inbegrip van de beide Limburgse leden Nolens en Regout. Na uitvoerige interne besprekingen waren deze twee tenslotte bereid wederom deel te gaan uitmaken van de Mijnraad. De voorzitter Jhr C. H. A. van der Wijck en R. Verbeek zat deze bejegening door de minister echter zo hoog, dat zij voortzetting van het lidmaatschap van de Mijnraad weigerden. Dientengevolge werd Lely per 1 juni 1908 opnieuw tot lid en voorzitter van de Mijnraad benoemd en werd een van zijn vurigste wensen vervuld, het handhaven van zijn binding met het mijnwezen in Nederland. Met een onderbreking gedurende zijn derde ministersperiode (1913-1918) maakte Lely tot aan zijn overlijden in 1929 deel uit van de Mijnraad, in de laatste periode onder voorzitterschap van zijn vriend en lid van het eerste uur Mgr Nolens.

Lely bleef lid van de Tweede Kamer tot aan de verkiezingen in 1909, toen hij niet werd herkozen, enerzijds omdat de Liberale Unie in het kiesdistrict Amsterdam II hem niet kandidaat had gesteld en anderzijds doordat het kiezerscorps een grote zwenking naar rechts maakte. Hij bleef echter niet geheel buiten het politieke leven, doordat de Staten van Friesland hem in 1910 afvaardigden naar de Eerste Kamer. Bovendien was hij in 1908 tot lid gekozen van de gemeenteraad van Den Haag, die hem meteen ook tot wethouder benoemde. Uit deze periode dateren een aantal meningsverschillen met de minister van Waterstaat, Mr L. H. W. Regout, hetgeen bij herhaling aanleiding gaf tot heftige, niet altijd gemotiveerde aanvallen van Regout op het 'dure beleid' van de vroegere bewindsman Lely.

Tijdens de zittingsperiode van de Tweede Kamer van 1905-1909 kwamen naast enige kleinere problemen twee belangrijke vraagstukken op het gebied van de mijnpolitiek aan de orde. Zoals reeds vermeld was in Zuid-Limburg, buiten het voor staatsexploitatie gereserveerde

steenkolenterrein, een grote opsporingsactiviteit ontplooid, en hadden de vondsten van ontginbare steenkoollagen aanleiding gegeven tot een zevental concessie-aanvragen door particulieren. Waar de toewijzingsproblematiek niet al te moeilijk lag, was minister Veegens niet ongeneigd deze concessie-aanvragen in te willigen en had hij hiervan mededeling gedaan aan de Tweede Kamer. Dit voornemen was aanleiding voor de mijnexpert van de S.D.A.P., Ir H. H. van Kol, in een interpellatie het vraagstuk staats- of particuliere exploitatie aan de orde te stellen. Zijn uitgangspunt was, dat de kans zeer groot was, dat bij uitgifte van de steenkoolconcessies aan particulieren, ook wanneer dit Nederlandse aanvragers betrof, de exploitatie toch in buitenlandse handen terecht zou komen, gezien de geringe belangstelling van het Nederlandse kapitaal voor steenkool-exploitatie in eigen land. Van Kol wees verder op de situatie in het Ruhrgebied, waar door de snelle ontsluiting duizenden Polen, Italianen, Hongaren en andere vreemde arbeiders aangetrokken waren om in het gebrek aan mijnwerkers te voorzien met alle daaruit voortvloeiende problemen. Bij staatsexploitatie zou men een meer geleidelijke ontsluiting en ontwikkeling van de steenkoolvelden in de hand hebben. Ook zou het gevaar van een kartelleringspolitiek, zoals met het Rheinisch-Westfälisches Kohlensyndicat het geval was, dan voorkomen worden. Tenslotte achtte hij het van bijzonder belang dat de staat geen roofbouw zou plegen. ('Hij zal letten op de normale behoeften en geen overdreven grote hoeveelheden aan de ondergrond ontnemen. Hij zal een oog houden op de toekomst en een rationeel gebruik maken van de rijkdommen, die in zijn ondergrond aan het volk van Nederland werden geschonken'.) Hier werden principes geformuleerd, die voor een deel ook op de dag van vandaag nog het overwegen waard zijn.

De interpellatie van Van Kol mondde uit in een motie, waarin op de eerste plaats werd gesteld, dat er geen reden bestond om mijnbouwconcessies aan particulieren uit te geven, en op de tweede plaats dat staatsexploitatie van de mijnen voortaan regel zou moeten zijn. Deze motie behelsde een duidelijke opdracht aan de regering af te zien van concessie-uitgifte aan particulieren. Op dat moment zou dit speciaal gelden voor het gebied, dat merkwaardigerwijze vrij gebleven was bij de vaststelling van de wet staatsexploitatie 1901 en niet was opgenomen in de opsporingswet van 1903. De regering had immers de bevoegdheid op grond van de bepaling van de wet van 1810 concessies te verlenen zonder het parlement daarin te kennen.

Nolens was het met de argumentatie door Van Kol grotendeels eens, maar naar zijn wijze van zien ging de tweede uitspraak te ver, dat ook voor de toekomst staatsexploitatie regel moest zijn. Hij vond het echter logisch, dat de lijn uitgestippeld in de wet Lely van 1901 werd doorgetrokken en dat het terrein in kwestie eveneens voor staatsexploitatie bestemd werd. Jhr Mr Ch. Ruys de Beerenbrouck sloot zich aan bij de gedachtengang van Nolens. De bestrijding kwam in hoofdzaak van liberale zijde, van de afgevaardigden Jhr S. van Citters en Mr W. Th. C. van Doorn.

In een uitvoerig en goed gedocumenteerd betoog kwam Lely tot een conclusie, die grotendeels overeen kwam met het betoog van Nolens. Hij vond het een logische consequentie van zijn eigen wet, dat de nog concessievrije gebieden in Zuid-Limburg voor staatsexploitatie bestemd werden. Dit klemde temeer, waar de opsporingswet van De Marez Oyens van 1903 gedurende zes jaar voor een deel van Nederland het opsporingsrecht voor steenkool, bruinkool en steenzout voor de staat gereserveerd had en men bovendien op het punt stond deze wet te verlengen en er een uitbreiding aan te geven.

Minister Veegens bestreed de motie van Van Kol, omdat deze of enige andere motie in dezelfde geest hem ongewenst voorkwam. Na de eerste ronde van het debat wijzigde Van Kol zijn motie en schraptte het tweede gedeelte, zodat de motie alleen nog een uitspraak deed over de stelling, dat er op dat moment geen redenen waren aan particulieren concessies uit te geven. Op deze manier gewijzigd kwam de motie tegemoet aan de inzichten van Nolens, Lely e.a. Bij de repliek sloot Lely zich dan ook onomwonden aan bij Van Kol, toen hij stelde: 'Ik hoop dat de motie zal worden aangenomen'. Minister Veegens daarentegen beval de Kamer aan de motie te verwerpen. Tenslotte werd de motie met 33 tegen 23 stemmen aangenomen. Ofschoon de absentie van een groot aantal Kamerleden opvallend was, was toch de uitspraak zo duidelijk, dat de regering niet tot concessieverlening aan particulieren kon overgaan. De stemming liep door de partijen heen. Het zwaartepunt van de tegenstand lag bij de liberalen en de christelijk-historischen. Van de Limburgers stemden de Kamerleden voor Maastricht en Sittard, Mr F. Janssen en J. Beckers, tegen de motie; daarentegen stemden Ruys de Beerenbrouck, Regout, Bolsius en Nolens vóór; Victor de Stuers, op dat ogenblik Kamerlid voor Weert, was afwezig.

Het resultaat van dit debat was, dat de regering het verlenen van concessies opschortte. Daarop diende het Kamerlid Van Kol een

initiatiefwet in om de bevoegdheid van concessieverlening uitdrukkelijk te binden aan de goedkeuring van de Staten-Generaal. Tijdens het indienen van deze initiatiefwet was het liberale ministerie De Meester gedwongen tot aftreden als gevolg van het verwerpen van de oorlogsbegroting. Bij de verkiezingen van 1909 wisten de rechtse partijen de gunst van de kiezers te verwerven en kwam een rechts ministerie onder leiding van Mr Th. Heemskerk aan het bewind, waarin het mijnwezen onder minister A. S. Talma kwam te ressorteren.

Na de vorming van dit ministerie werd het debat over het principe van de wenselijke exploitatievorm van de Limburgse steenkolenmijnen voortgezet. Hoe de meningen verdeeld waren, bleek het beste uit de uitspraak van Ch. Ruys de Beerenbrouck, die tot uitdrukking bracht, dat verscheidene leden, die indertijd voor de motie Van Kol gestemd hadden, 'geen principiële voorstanders waren van staats-exploitatie, overal en altijd'. De liberaal A. Roodhuyzen verklaarde, dat voor een behoorlijke ontginning staats- en particuliere exploitatie elkaar dienden aan te vullen. Lely daarentegen stond onomwonden achter het initiatief van Van Kol. Hij verklaarde in 1893 bij de concessieverlening Oranje Nassau al enigszins gearzeld te hebben, of een zo gewichtige beslissing niet de goedkeuring van het parlement behoefde. Nadrukkelijk ging hij er van uit, dat het parlement dan in de plaats van de Kroon treedt ten aanzien van het principe van de concessieverlening in een bepaald gebied. De nadere bepalingen, de concessievoorwaarden alsmede de persoon, aan wie de concessie zal worden verleend, moeten naderhand door de Kroon worden vastgesteld, nadat het parlement eenmaal over het principe heeft beslist. Lely was van oordeel, dat het wetsontwerp Van Kol van een gelukkige gedachte uitging. Na Lely voerde Nolens het woord, die achter diens gedachtengang stond. Beiden wezen de argumenten van de hand, die met name door Mr Janssen (Maastricht) en Van Citters naar voren waren gebracht, dat Van Kol op deze wijze langs een omweg staatsexploitatie regel wilde maken en particuliere exploitatie hoge uitzondering.

Minister Talma verklaarde geen overwegende bezwaren te hebben tegen de initiatiefwet; hij wenste die noch te verdedigen noch te bestrijden. Hij was echter wel van mening, dat particuliere concessieverlening bevorderd moest worden, maar goedkeuring door de Staten-Generaal wees hij niet af. Bij de stemming over de motie Van Kol, het jaar tevoren, had Talma opzettelijk niet aan de stemming deel-

genomen. Nu verklaarde hij concessieverlening aan particulieren te zullen bevorderen, omdat hij vond, dat er een nieuwe stoot moest komen tot meerdere mijnexploitatie en dat particuliere exploitatie de voorkeur had. Talma bracht wel de draagwijdte van de initiatiefwet tot zijn juiste proporties terug door te stellen, dat het alleen ging over de Maasvelden en het veld Eendracht. Voor het overige grondgebied van Nederland was het inmiddels voor particulieren uitgesloten nog vinderechten voor steenkool te verwerven.

In 1908 was namelijk in het parlement een voorstel behandeld tot uitbreiding van de opsporingswet van 1903. De voorgestelde wijziging beoogde het opsporingsrecht van delfstoffen aan de staat voor te behouden voor geheel Nederland gedurende een exploratietijd van 15 jaar. Bij het vrij uitvoerige debat had Lely niet het woord gevoerd, maar wel ondersteunde hij een amendement van Van Kol om de opsporing van bruinkool evenals steenkool en steenzout in handen van de staat te laten. Dit amendement werd door de Kamer verworpen. Een amendement van Nolens om bij de wijziging van de opsporingswet de voorgestelde tijdsduur op 15 jaar te brengen, werd eveneens door Lely ondersteund en door de Kamer aanvaard. Het uitgangspunt van de mijnwetgeving van Lely om vreemde invloeden bij de ontginning van delfstoffen in ons land zoveel mogelijk aan banden te leggen, kreeg in deze laatste wet zijn afsluiting.

Op het initiatief-ontwerp werden nog verschillende amendementen ingediend, die het karakter van de wet nogal wijzigden. Het voorstel zelf haalde de eindstreep niet o.m. omdat de initiatiefnemer Van Kol na de verkiezingen van 1909 niet in de Kamer was teruggekeerd. Bij de behandeling van deze initiatiefwet had minister Talma een genuanceerd standpunt ingenomen en niet onverholen zijn voorkeur uitgesproken voor particuliere mijnontginning in het niet voor staatsexploitatie gereserveerde gebied, waarvoor alleen de Maasvelden en het concessieveld Eendracht in aanmerking kwamen. (Zie de kaart betreffende de afbakening van de verschillende concessievelden in de Zuid-Limburgse mijnstreek.) Toen Talma de wetten van 1911 en 1912 tot uitbreiding van het staatsmijnveld aan de orde stelde, maakte hij een opmerkelijke frontverandering en sloeg hij een andere weg in, die geheel lag in de lijn, die Lely met zijn mijnpolitiek had gevolgd. Aan deze fase in de ontwikkeling van de staatsexploitatie is tot heden nauwelijks aandacht besteed en deze episode wordt in het denkboek van de Staatsmijnen bij gelegenheid van hun vijftigjarig bestaan nagenoeg niet behandeld. De ombuiging in het beleid van

Talma bleek duidelijk uit zijn antwoord in de Kamer bij de verdediging van het wetsontwerp over de uitbreiding van het staatsmijnveld met de Maasvelden, toen hij aan zijn tegenstanders verklaarde, geen voorstander te zijn van een staatsmonopolie, maar wel van een krachtige nationale mijnbouwpolitiek. Concessies, verleend aan particulieren, zouden op de duur onherroepelijk in handen van vreemdelingen geraken, omdat in Nederland geen geld voor mijnbouw was te vinden.

Van regeringswege werd nu een andere weg gevolgd als bij de wet van 1901 op de staatsexploitatie. De staat maakte zich door een tweetal transacties meester van de vinderechten van de betrokken velden, zoals F. H. Neiszen het uitdrukt. Aan het consortium, dat de vinderechten van de zes Maasvelden in handen had, werd een bedrag van f 1.900.000,- betaald; aan de concessie-aanvragers van het veld Eendracht f 300.000,- voor overdracht van hun rechten. Ofschoon de vinderechten hoger gewaardeerd werden dan dit het geval was bij de mijnwet 1901, was de transactie desondanks een voordelige zaak voor de staat. Dit bleek toen in 1923 een gedeelte van het staatsmijnveld Eendracht aan Laura en Vereeniging en Oranje Nassau werd overgedragen. Op dat moment werd een bedrag van f 3.000,- per ha. betaald, terwijl het voor f 120,- per ha. was verworven.

Het standpunt van Talma was geëvolueerd, omdat ook hij intussen tot de erkenning was gekomen, dat tegen het gevaar van Ueberfremdung van de Nederlandse kolenmijnbouw gewaakt diende te worden en het nationale karakter van de mijnindustrie gewaarborgd moest blijven. Zolang er in Nederland weinig belangstelling voor mijnbouw bestond, zou dit alleen bereikbaar zijn door toevoeging van deze velden aan het staatsmijnveld. Maar er waren meer redenen voor deze frontverandering. In 1910 had het Rheinisch-Westfälisches Kohlen-syndicat getracht door middel van een boycot-actie de Limburgse steenkool van de Nederlandse markt te verdringen. De Steenkolen Handels Vereeniging, de verkooporganisatie in Nederland van het syndicaat, had verklaard, dat 'ze niet eerder wilde rusten vóór de laatste ton Nederlandsche steenkool van de Nederlandsche markt verdrongen was', - een uitspraak, tekenend voor de Pruisische mentaliteit van die dagen. Deze ongenueanceerde actie van de S.H.V. had evenwel tot gevolg, dat de publieke opinie in Nederland in beweging kwam. De meest op de voorgrond tredende Nederlandse journalist M. J. Brusse wijdde er een drietal artikelen aan in de Nieuwe Rotterdamsche Courant van april 1910 onder de sprekende titel 'Neder-

landsche kolen in Nederland verboden'. Delftse mijnbouwkundige studenten gingen zelfs zover, dat zij protest aantekenden tegen het in dienst nemen door de Staatsmijnen van een Duitse ingenieur met Duits diploma, en meenden dat een Nederlander met een Delfts diploma zelfs de voorkeur moest hebben boven een landgenoot die in het buitenland gestudeerd had. Dit standpunt was voor de Limburgse mijnstreek met Aken, Luik en Leuven in de buurt, niet te handhaven, afgezien nog van het feit dat een dergelijk nationalistisch standpunt in het algemeen al niet aanvaardbaar was.

Omdat men politiek weinig verweer had, kon alleen staatsexploitatie de Nederlandse kolenpositie versterken. In het eigen land deed Laura en Vereeniging nog een vertwijfelde poging een concessie-aanvraag uit 1903 toegewezen te krijgen voor een deel van het veld Eendracht. De onderneming legde daartoe contacten met de Limburgse Kamerleden Ruys de Beerenbrouck en Beckers en richtte zich met adressen tot de minister, tot de Tweede Kamer en zelfs tot de koningin, alles echter zonder resultaat. Zoals wij reeds opmerkten, kon deze onderneming in 1923 rond 300 hectaren van dit veld verwerven, maar in de hier behandelde periode had staatsexploitatie de voorkeur. Het zwaartepunt van de debatten rond de verdere steenkoolexploitatie lag uiteraard in de Tweede Kamer. Nadat Lely sinds 1909 geen deel meer uitmaakte van deze Kamer, kon hij zich alleen nog uiten in de Kamer van revisie, de Eerste Kamer, waarvan hij sinds 1910 lid was voor de provincie Friesland. Het debat in deze Kamer over het ter beschikking stellen van gelden voor aankoop van het concessieveld Eendracht ter uitbreiding van het staatsmijnveld gaf Lely aanleiding om zijn zienswijze over staatsexploitatie in Zuid-Limburg nog eens uit te spreken en zich te scharen achter minister Talma. De grootste tegenstand kwam van de vroegere medewerker en latere opvolger van Lely, De Marez Oyens, die in de gang van zaken rond de exploitatie van de Staatsmijnen aanleiding vond hieraan geen verdere uitbreiding te geven, maar aan de particuliere ontginning meer kansen wilde bieden. Lely toonde aan, gedocumenteerd met aan Pruisen ontleend cijfermateriaal, dat uit commercieel oogpunt de aankoop van dit veld tegen de bedongen prijs alleszins gerechtvaardigd was. Hij stelde verder, dat door aankoop van dit veld in geen enkel opzicht geprejudicieerd werd over de vraag, in hoeverre ook andere velden bij het staatsmijnveld zouden worden gevoegd. De bestrijding van de wet door De Marez Oyens vond steun bij de partijgenoot van Lely, de liberale afgevaardigde J. P. Have-

laar. Bij deze laatste speelde ook het probleem van de uitbreiding van het mijnveld Laura sterk mee.

Talma gaf een uitvoerige verdediging, waarin hij duidelijk stelde, dat het nationale karakter van de mijnontginning in ons land gewaarborgd diende te blijven. Hij zag op dat moment geen andere weg dan door zich teweer te stellen tegen al te grote buitenlandse invloeden zoals die van het Kohlensyndicat. Een opmerkelijke uitspraak van Talma was: 'Ik sta hier niet om uiting te geven aan mijn inzichten in het algemeen over de in de toekomst te volgen mijnpolitiek, maar ik sta hier als een mijnondernemer om een overeenkomst te sluiten met een ander'. Bij de repliek herinnerde Lely er nog eens nadrukkelijk aan, dat wanneer hij in 1901 het inzicht had gehad, dat hier een ontginbaar kolenveld was te vinden, dit zonder enige twijfel voor staats-exploitatie zou zijn aangewezen. De wet werd tenslotte met 21 tegen 8 stemmen aangenomen. De tegenstemmers waren grotendeels coalitiegenoten van minister Talma, die zich achter De Marez Oyens hadden geschaard. De Limburgse afgevaardigden, voor zover aanwezig, stemden allen vóór de wet.

Aan dit debat noch aan het debat in de Eerste Kamer over het verwerven van de Maasvelden is in de literatuur over de Nederlandse mijnpolitiek veel aandacht besteed. Ging het in het eerste debat over de verwerving van de concessie Eendracht, om een afronding derhalve van het staatsmijnveld, bij de verwerving van de Maasvelden ging het om een echte uitbreiding van het staatsmijnveld. Dit terrein, vrij gelaten zowel bij de mijnwet van 1901 als bij de opsporingswet van 1903, besloeg een oppervlakte van 7.345 hectaren. Van particuliere zijde waren, zoals bekend, zes concessie-aanvragen ingediend, hoewel niet allen van gelijke waarde. De regering was na onderhandeling er in geslaagd met het consortium, gevormd door de zes concessie-aanvragers, een accoord te sluiten om de vinderechten aan de staat af te staan. Als geconcedeerd terrein hadden de concessie-aanvragers een bod gekregen van f 4.500.000,-. De te betalen vergoeding was voor de staat derhalve zeer aannemelijk en tegen dit voorstel rezen in de Kamer dan ook geen bezwaren. De grootste tegenstander was de Brabantse afgevaardigde Mr A. J. J. M. Smits. Deze wilde geen uitbreiding van de staatsexploitatie in Limburg. Hij zag een ander perspectief wenken, namelijk een tweede staatsdomein in Brabant en wel op de voortzetting van de Peelvelden. In die tijd waren door de dienst Rijksopsporing van Delfstoffen in Brabant boringen verricht en was met name bij Woensdrecht een boring aangezet om na te

gaan, of de ontginbare steenkoollagen zich nog tot daar uitstrekten. Ofschoon de carboonformatie bereikt werd, was het resultaat negatief. Toch sprak Smits reeds van een toekomst, waarin het vergassen van de steenkool de normale winning zou vervangen.

Ook nu weer kwam Lely op voor de belangen van de Staatsmijnen, die tot een groot bedrijf zouden moeten uitgroeien. Hij herhaalde, dat een nationale mijnindustrie nodig en noodzakelijk was als tegenwicht tegen de dwang, die het Duitse kolensyndicaat uitoefende. Uitgifte van concessies aan particulieren zou kunnen betekenen, dat waarschijnlijk de Limburgse mijnen tenslotte alle in buitenlandse handen zouden geraken. Zo wees hij op de Domaniale Mijn, waarvan het kapitaal in hoofdzaak in Berlijn zat, op de Laura en Vereeniging, in Brussel gevestigd met in hoofdzaak Duits-Belgisch kapitaal, op de Willem Sophia, eveneens in Brussel gevestigd met Belgisch kapitaal. Hij bracht hulde aan de firma Honigmann, die in 1893 met enige Nederlandse financiers het waagstuk hadden volbracht om bij Heerlen met een mijnontginning te beginnen ondanks het feit, dat zij er niet in slaagden om meer Nederlands kapitaal bij hun onderneming te betrekken. Sinds 1908 waren hun aandelen overgegaan aan de Franse onderneming De Wendel, zodat de onderneming van Duits Frans bezit was geworden, gericht op het kolenvetbruik van de staalbedrijven in Lotharingen. In dit verband merkte Lely nog op: 'Bovendien is er in den laatste tijd enige neiging merkbaar om de hoogovens niet meer uitsluitend bij de mijnen te plaatsen, maar nabij de zeehavens'.

Ofschoon minister Talma geen voorstander was van uitsluitende staatsexploitatie, verdedigde hij het wetsontwerp met een grondige argumentatie. Om aan te tonen, dat hij niet tegen particuliere mijnontginning was gekant, deelde hij mede, dat er op dat moment onderhandelingen gaande waren om de Domaniale Mijn te verkopen aan de maatschappij, die de concessie exploiteerde. Ook ten aanzien van de Peelvelden waren er besprekingen gaande, zij het op zeer losse basis, met particulieren. Talma besloot in eerste instantie met de stelling, dat de internationale politiek sterk geïnteresseerd was in de grootindustrie, zodat daarom een groot nationaal belang hier aan de orde was. In de repliek stelde Smits nog, dat het zijns inziens niet verstandig was het zwaartepunt van de economische onafhankelijkheid van ons land te verleggen naar het zuiden van Limburg. Nadat Lely bij de repliek nog eens op zijn mijnbouwpolitiek van 1893 en 1901 was teruggekomen, besloot minister Talma de repliek met de opmerking aan Smits, dat Zuid-Limburg niet beschouwd mocht wor-

den als een aanhangsel van Nederland, maar als een levend lid, dat er niet een of andere dag vanaf gescheiden kan worden zonder het lichaam zelf in zijn levenskracht te beschadigen. Ook in deze discussie ziet men weer een bedekte poging zich teweer te stellen tegen de in Pruisen telkens opkomende pangermanistische strevingen van vóór de eerste wereldoorlog.

Een herhaaldelijk tot 1914 terugkerend vraagstuk waren de spoorwegtarieven voor het kolenvervoer in het binnenland. In zijn jaarverslag over 1914 moest de hoofdingenieur der mijnen nog steeds opmerken: 'Het vraagstuk der spoortarieven voor steenkolenvervoer naar het binnenland werd nog steeds niet in het belang der Limburgsche mijnen opgelost'. In de voorafgaande jaren was hierop geregeld de aandacht gevestigd. Maar het kolensyndicaat slaagde er telkens weer in – door het goedkopere transport over de Rijn uit te spelen tegen de tariefpolitiek van de spoorwegen – tarieven voor groepsvervoer te bedingen, die voordeliger uitkwamen als die welke voor het vervoer van Limburgse kolen golden. Bij de behandeling van de begroting van Waterstaat in de Eerste Kamer in februari 1911 stelde Lely dit punt aan de orde. In een uitvoerig betoog, gedocumenteerd met de nodige berekeningen, toonde hij aan dat de spoorwegen aan het Duitse kolensyndicaat gunstiger vervoerstarieven aanbood als aan de Limburgse mijnen. 'Het kan toch niet de bedoeling zijn van onze spoorwegpolitiek, dat een voorkeur gegeven wordt aan het syndicaat, althans dat het vervoer van Duitse kolen wordt bevoordeeld boven het vervoer van Nederlandsche kolen?'

Aansluitend hieraan stelde Lely de kanalisatie van de Maas aan de orde, waardoor de Limburgse mijnen de mogelijkheid zouden verkrijgen een krachtiger standpunt in te nemen tegenover de spoorwegmaatschappijen. Lely wist op dat moment, dat de publieke opinie op zijn hand was, wakker geschrokken door de actie van het kolensyndicaat in 1910 om de Limburgse kolen van de Nederlandse markt te verdringen. Wat de Maaskanalisatie betrof speelde hij geheel in de kaart van de minister van Waterstaat, de Limburger Mr L. Regout. Hij nam de gelegenheid bovendien te baat om nog eens naar voren te brengen, dat hij een voorstander was van staatsexploitatie van de spoorwegen en allerminst voorstander van een schijnregeling van zogenaamde particuliere exploitatie – die uiteindelijk toen toch uit de bus kwam – die niet zozeer van staatsexploitatie verschilde, maar waarbij de overheid wel de nadelen moest incasseren, maar slechts een beperkte zeggenschap in deze ondernemingsvorm had.

Bij de verkiezingen van 1913 trad wederom een wijziging op in de politieke kleur van de Tweede Kamer. Links behaalde met 55 zetels de meerderheid; daarin had de S.D.A.P. een belangrijk aandeel, want zij kwam van 7 op 18 mandaten. Ofschoon bij de naverkiezingen als gevolg van de strubbelingen bij de kabinetsvorming weer drie mandaten verloren gingen, bleef toch de S.D.A.P. de grote winnaar. De vrijzinnig-democraat Dr D. Bos, die met de formatie belast werd, slaagde niet in de vorming van een parlementair ministerie samen met de S.D.A.P., doordat in laatste instantie een meerderheid in het partijcongres van deze laatste partij de deelname aan de regering afwees. Mr P. W. A. Cort van der Linden kreeg nu de opdracht tot vorming van een extraparlamenteair kabinet, dat geheel werd samengesteld uit vrijzinnigen. Het kabinet heette extraparlamenteair, omdat geen rechtstreeks gekozen Kamerleden er deel van uitmaakten. Lely werd in dit kabinet belast met de portefeuille van Waterstaat en had niet langer zitting als lid van de Eerste Kamer. Onder het vorige ministerie had men een reorganisatie uitgevoerd en was Handel en Nijverheid en Landbouw van Waterstaat afgescheiden en in een afzonderlijk ministerie ondergebracht. Omdat het mijnwezen niet onder Waterstaat viel, was Lely niet meer rechtstreeks bij de mijnpolitiek betrokken. Wel kwamen onder zijn ministerie nog enige problemen op dit gebied aan de orde, toen als gevolg van de lange duur van de eerste wereldoorlog de brandstoffenpositie van ons land uiterst precair werd. In die omstandigheden nam toen de regering enige besluiten ter bevordering van de steen- en bruinkoolontginning, die echter alleen de handtekening droegen van minister F. E. Posthuma. Lely kon zich derhalve nu geheel bezig gaan houden met de problemen van de droge en natte waterstaat, hetgeen ook geheel paste in het kader van zijn bedoelingen. Hij had intussen een leeftijd bereikt (59), die het waarschijnlijk maakte, dat een volgend ministerschap voor hem niet meer zou zijn weggelegd. Dit zou derhalve voor hem de laatste kans worden om zijn grote levenswerk, waaraan hij vanaf 1886 had gewerkt, de drooglegging van de Zuiderzee, door een wettelijke regeling tot stand te helpen brengen. Vóór zijn toetreden tot het kabinet had hij dan ook als voorwaarde gesteld, dat de droogmaking van de Zuiderzee in het regeringsprogramma zou worden opgenomen. Deze voorwaarde werd aanvaard; in de troonrede van september 1913 werd daarom een passage opgenomen, die luidde: 'Ik acht den

tijd gekomen om de afsluiting en droogmaking van de Zuiderzee te ondernemen'. De wet, die hierop betrekking had, werd door de oorlogsomstandigheden wel enigszins vertraagd, maar werd nog tijdens de oorlog in het parlement behandeld en verscheen op 14 juni 1918 in het Staatsblad. Hiermede werd een blijvend monument geschapen, waaraan nog eeuwen lang de naam van Lely verbonden zal blijven.

Langs indirecte weg werd Lely in deze derde ministersperiode toch nog bij de mijnindustrie betrokken. In zijn portefeuille vond hij het wetsontwerp over de Maaskanalisation, dat onder het vorige ministerie ingediend was door minister Regout. In een brief aan zijn zoon in Indië schreef Lely o.m.: 'De Maaskwestie moet ik ook nog eens bestuderen. Minister Regout is daarmede wel wat zonderling omgesprongen. De zaak zelf is mij vooral met het oog op de belangen van het kolendistrict bijzonder sympathiek'.

Uit de nadere bestudering van deze kwestie volgde de instelling van een studiec ommissie onder voorzitterschap van Ir K. J. C. Ramaer, die rapport moest uitbrengen over de kanaal-, vervoers- en overslagproblematiek in het gedeelte van Limburg bezuiden Maasbracht met het oog op het vergemakkelijken en goedkoper maken van de kolena fvoer. In deze studiec ommissie waren de mijnen zwaar vertegenwoordigd. Het rapport verscheen in december 1918, drie maanden na het aftreden van het ministerie Cort van der Linden. Bij de latere uitvoering van de werken aan de Maaskanalisation, de aanleg van een lateraal kanaal en van overslaghavens heeft dit rapport als leidraad gediend.

In het wetsontwerp van Regout was voorzien, dat sluisgelden op de gekanaliseerde Maas zouden worden geheven. Dit onderdeel had onmiddellijk de aandacht getrokken van de Duitse regering in Berlijn, die al sinds jaren doende was motieven te zoeken om Rijntollen in te voeren, welk voornemen Nederland altijd had bestreden. Sedert het congres van Wenen was namelijk de vrije vaart op de grensoverschrijdende rivieren als principe vastgelegd, maar door het heffen van sluisgelden zou op dit beginsel inbreuk worden gepleegd. Gezien de Pruisische mentaliteit en zijn politieke instelling vóór de eerste wereldoorlog baart het dan ook geen verwondering, dat Berlijn probeerde deze maatregel als 'gefundenes Fressen' aan te grijpen. Dit gevaar werd door Lely onderkend en hij schrapte dan ook deze bepaling direct uit het wetsontwerp. Na enige strubbelingen in de Eerste Kamer kwam de wet Maaskanalisation in 1915 tot stand. Het zou

echter tot 1921 duren, voordat met de werkzaamheden een begin werd gemaakt. In dat jaar viel ook het besluit tot de aanleg van het Julianakanaal, waarmee Limburg een volwaardige waterverkeersweg kreeg toegewezen, al duurde het tot in onze dagen, voordat de stop uit Ternaaien werd getrokken.

Reeds tijdens het ministerschap van Regout was de verhouding tussen Lely en deze minister niet bijzonder vriendschappelijk geweest. Tijdens het derde ministerschap van Lely ontwikkelde de verhouding zich tot een scherp conflict over het te voeren beleid op Waterstaat. Door de felle en hatelijke aanval van zijn voorganger als minister van Waterstaat voelde Lely zich zwaar gegriefd. Regout had hem verweten, dat hij niet de nodige zuinigheid had betracht. Daarbij liet hij echter buiten beschouwing de niet onbelangrijke kostenstijging, die bij de Maaskanalisatie optrad. Toen Regout enkele maanden later plotseling kwam te overlijden, nog voordat hij het gezantschap bij de Heilige Stoel kon gaan bekleden, was de verbittering van Lely geheel geweken. In een brief aan zijn zoon kwalificeerde Lely Regout als 'een man van ongetwijfeld buitengewoon talent'.

Door de invoering van het algemeen kiesrecht kreeg de Tweede Kamer bij de verkiezingen van 1918 een geheel ander gezicht. Aan de jarenlange machtspositie van de Unie-Liberalen kwam een einde; de fractie viel terug van 26 naar 6 zetels. Als nummer zes van de lijst Liberale Unie kwam Lely nog net in de Tweede Kamer. Zijn jarenlange en veelzijdige ervaring bracht mee, dat hij in de kleine fractie bij een grote verscheidenheid van onderwerpen het woord moest voeren. Wat de mijnpolitiek betreft, kwamen in de zittingsperiode 1918-1922 een vijftal wetsontwerpen in behandeling, waarvan er vier betrekking hadden op onteigeningen ten behoeve van de uitbreiding van mijnterreinen en spoorwegaanleg. Van meer principiële aard was het wetsontwerp, dat in november 1919 werd ingediend. Daarbij werd voorgesteld over te gaan tot staatsexploitatie van een steenkolenmijn, gelegen bij Vlodrop; een eerste ontsluiting derhalve van de Peelhorst.

In de memorie van toelichting werd aangestipt, dat de vermeerdering van de steenkolenproductie voor Nederland van groot belang was. Ofschoon, zo stelde de minister, in het reeds voor staatsexploitatie aangewezen gebied nog plaats was voor het aanleggen van drie tot vijf mijnen, achtte hij het wenselijk dit op zichzelf staande veld door de Staatsmijnen te doen ontginnen, overigens zonder vooruit te lopen op de principiële beslissing, of de exploitatie van steenkolenvelden

in Nederland door de staat zou moeten geschieden. Het ontwerp werd aangenomen en de wet verscheen op 27 december 1920 in het Staatsblad.

Aan dit wetsontwerp was in het parlement geen discussie gewijd. Dit is enerzijds te verklaren uit het feit, dat men vlak na de eerste wereldoorlog anders ingesteld was ten aanzien van dit vraagstuk als in vroegere jaren. Het probleem van de nationalisatie of socialisatie van steenkolenmijnen was in meerdere landen toen aan de orde. Wellicht ging men ook aan dit wetsontwerp stilzwijgend voorbij, omdat het een steenkolenveld betrof, dat door de opsporingswet voor staats-exploratie gereserveerd was en waarop geen vinderechten van particulieren rustten.

De aanleg van de voorgenomen steenkolenmijn bij Vludrop ging echter niet door, omdat de verkenningsboringen niet de verwachte resultaten hadden opgeleverd. Het veld werd toen vrijgegeven voor concessieverlening aan particulieren, maar ook dit leverde geen resultaat op. Eerst na de tweede wereldoorlog werd de ontsluiting ter hand genomen en begon men met de aanleg van de staatsmijn Beatrix; het mijnveld werd nog uitgebreid met steenkolenvelden op Duits gebied, de zg. Nemosvelden. Na voltooiing van de schachten werd echter als gevolg van de kolencrisis niet tot verdere ontsluiting en ontginning overgegaan.

In 1922 nam Lely voorgoed afscheid van het politieke leven. Hij stelde zich niet meer beschikbaar bij de verkiezingen, die in dat jaar werden gehouden. Wel werd hij in 1926 nog eens gepolst door de toenmalige formateur Mr J. Limburg tijdens de langdurige kabinet-crisis, die was ontstaan toen op voorstel van Ds. G. H. Kersten de Tweede Kamer gelden had geweigerd uit te trekken voor het gezantschap bij het Vaticaan. Deze formatiepoging door Mr J. Limburg had overigens geen effect. In hetzelfde jaar deed de liberale partij nog een poging om Lely weer lid te maken van de Eerste Kamer, nu voor het dictrict Zuid-Holland, maar om deze verkiezing te verwezenlijken waren de stemmen nodig van de afgevaardigden van de Plattelands-Partij. Deze waren echter niet bereid hun stem uit te brengen op de naar hun smaak te links georiënteerde Lely, maar gaven hun stem aan de meer behoudend ingestelde Heerlense ingenieur Jan Koster, die tot 1933 lid bleef van de Eerste Kamer.

Ook als niet-parlementariër bleef Lely onverminderd belangstelling tonen voor Limburg en de mijnindustrie. In 1924 werd door de Kamer van Koophandel van Maastricht e.o. een commissie in het

leven geroepen om haar van advies te dienen in verband met de aanleg van het Julianakanaal en met de havenproblemen in Maastricht. Als vraagstelling voor deze commissie was geformuleerd: 'welke haven of havenwerken zullen moeten dienen ter verbetering der gelegenheid tot kolenoverlading en ter voorziening in de behoefte der bestaande en te verwachten nieuwe industrie'. Van deze commissie nam Lely het voorzitterschap op zich. Het is duidelijk, zonder de overige leden van de commissie tekort te doen, dat hij er de ruggegraat van vormde. In zijn aanbevelingen kwam de commissie o.m. tot de conclusie, dat het wenselijk was om aan of naast de bij Born geprojecteerde kolenoverlaadhaven ook te Maastricht een dergelijke haven in te richten. Tevens sprak men de verwachting uit, dat deze Maastrichtse haven ook dienstig zou kunnen zijn voor de nabij gelegen Kempense kolenmijnen. Een besluit tot aanleg van het Albertkanaal werd eerst enige jaren later genomen. Toen verviel natuurlijk de basis voor deze laatste speculatie.

Tot aan zijn dood bleef Lely verbonden met de mijnindustrie als lid van de Mijnraad. Na zijn aftreden als voorzitter in 1918 werd hij tot lid benoemd van de Raad, die nu onder voorzitterschap kwam te staan van Nolens. Uit dien hoofde was Lely betrokken bij de verdere uitbouw van de Staatsmijnen en de stichting van nevenbedrijven, waaruit het tegenwoordige D.S.M.-bedrijf zich heeft ontwikkeld. Hoewel het hoofdmotief van Lely bij zijn voorkeur voor staatsexploitatie van de Limburgse steenkolenvelden ongetwijfeld gezocht moet worden in het feit, dat alleen op die manier een nationale industrie mogelijk werd en het gevaar van Ueberfremdung werd voorkomen, is uit andere feiten gebleken dat Lely ondanks zijn liberale denkwijze in principe eerder een voorstander dan een tegenstander was van staatsexploitatie. In 1899 had hij reeds een commissie benoemd, die over het vraagstuk van de staatsexploitatie van de spoorwegen moest rapporteren. In 1908 schaarde hij zich achter de motie van Dr D. Bos, waarin de wenselijkheid werd uitgesproken om zo spoedig mogelijk tot staatsexploitatie van de spoorwegen te komen. Deze motie werd toen met 46 tegen 39 stemmen verworpen, waarbij zowel de liberalen als de katholieken verdeeld waren. Toen Lely voor de derde maal minister werd lag het in zijn voornemen de staatsexploitatie van de spoorwegen wederom aan de orde te stellen en de daarvoor noodzakelijke wettelijke bepalingen voor te bereiden. Een daartoe strekkend wetsontwerp kwam evenwel niet in behandeling, doordat de Kamer geen voorlopig verslag wenste uit te bren-

gen. Wel had dit initiatief tot gevolg, dat er in 1916 een belangen-gemeenschap tot stand kwam tussen de twee grote spoorwegmaatschappijen, de Staatsspoorwegen (S.S.) en de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij (H.I.J.S.M.). Verder is Lely altijd voorstander geweest van een staatselectriciteitsbedrijf, welk denkbeeld gezien de ontwikkeling op het terrein van de energievoorziening een aantal huidige problemen sterk vereenvoudigd zou hebben. Een wetsontwerp, gebaseerd op een door Lely voorgezeten studiec commissie, die adviseerde de electriciteitsopwekking van ons land in één hand te leggen, bracht het ondanks de warme verdediging van Lely en Dr Th. van der Waerden niet tot het Staatsblad, vooral als gevolg van de felle bestrijding van liberale zijde. Deze voorkeur van Lely voor een staatsexploitatie van de spoorwegen en de electriciteitsbedrijven is opmerkelijk te noemen, hoewel in die sectoren natuurlijk geheel andere overwegingen een rol speelden als bij de mijnindustrie.

Lely is voor zijn arbeid als minister herhaalde malen herdacht. Zo werd in zijn geboortehuis op de Leidsegracht in Amsterdam in 1939 een gedenksteen in de gevel aangebracht. Op de Afsluitdijk werd in 1954 een standbeeld van de beeldhouwer Mari Andriessen onthuld ter herdenking van het feit, dat de bedwinger van de Zuiderzee honderd jaar tevoren het levenslicht aanschouwde. Deze huldigheden waren allen afgestemd op zijn grote betekenis als waterbouwkundige en technicus, die zijn plannen ook als politicus wist door te drukken. Zijn mijnpolitiek, die op zich niet minder belangrijk was, wordt bij deze gelegenheden slechts terloops aangeduid en vermeld. Dat Lely voor deze verdienste minder erkenning heeft gevonden ligt in het feit, dat de politieke overwegingen, die vóór de eerste wereldoorlog een zo belangrijke rol hadden gespeeld, nadien niet meer actueel waren. De mijnpolitiek van Lely lijkt thans misschien minder spectaculair, maar vereiste rond de eeuwwisseling veel staatsmanschap, bezonnenheid en wijsheid om een nationaal bezit ook als zodanig te behouden. Factoren van economisch-technische aard hebben intussen een van de grote levenswerken van Lely gesloopt; over enige jaren zullen alleen steenberg en, industrieel-archeologische monumenten en musea er nog aan herinneren. Maar al is het dan niet meer in de vorm van steenkoolproductie, toch staan de Staatsmijnen even zo goed als de gedeeltelijk drooggelegde Zuiderzee er als een monument, dat na 75 jaar nog herinnert aan een initiatief van de ingenieur, politicus en staatsman Cornelis Lely.

GERAADPLEEGDE LITERATUUR

- Aalberse, P. J. M., Ant. v.d. Venne e.a., *Dr Nolens*. Utrecht, 1927.
- Blom, D. van, Quousque Tandem? in: *De Economist*, jrg. 60 (1911), p. 439-472.
- Blom, D. van, Staatsmijnen en particulieren, in: *De Economist*, jrg. 61 (1912), p. 441-450. (overdruk).
- Blom, D. van, Mijnwezen, in: *Nederlandsch Bestuursrecht*, Deel II, hoofdstuk XIII. Alphen aan den Rijn, 1932. (overdruk).
- Boekhold, B. F., *Mijnrecht*. 's Gravenhage, 1912.
- Bunge, J. C. F., De ontwikkeling van het Staatsmijnbedrijf. Voordracht gehouden te Delft op 9 maart 1912 in de Nederlandsche Mijnbouwkundige Vereeniging. *Verhandelingen van het Geologisch Mijnbouwkundig Genootschap voor Nederland en Koloniën. Mijnbouwkundige Serie*, deel I (1912), p. 1-36. (overdruk).
- Cluysenaer, J. L., Mijnontginning in Zuid-Limburg, in: *De Economist*, jrg. 50 (1901), p. 301-335.
- Cnossen, Tacke, *Mensen en meningen*. Amsterdam 1968.
- Couvée, N. C. en P. H. Ritter Jr., *De Nederlandsche Mijnwetgeving*. Haarlem, 1928.
- Doppler, N. M. H., De Steenkoolexploitatie in Limburg, in: *Tijdschrift der Maatschappij van Nijverheid*, jrg. 68 (1900), p. 261-286.
- Doppler, N. M. H., Wie moet het Limburgsche steenkolenbekken ontginnen? in: *De Economist*, jrg. 50 (1901), p. 336-373.
- Driekwart eeuw mijnbouw van Laura & Vereeniging, in: *Laurascope*: Bij het beëindigen van de koolwinning, (dec. 1974), p. 2-40.
- Esveld, N. E. H. van, *Treib. Over de drempel der nieuwe samenleving*. Assen 1958.
- Fischer, Fritz, *Griff nach der Weltmacht*. Düsseldorf 1971.
- Gedenkschrift van de Koninklijke Akademie en van de Polytechnische School 1842-1905, samengesteld ter gelegenheid van de oprichting der Technische Hogeschool*. Delft 1906.
- Gedenboek bij gelegenheid van het vijftigjarig bestaan der Staatsmijnen, 1902-1952*. Heerlen, 1952.
- Gribbling, J. P., *P. J. M. Aalberse, 1871-1948*. Utrecht, 1961.
- Hockstra, P., De laatste 10 liberale jaren in het Noorden, in: *Algemene Geschiedenis der Nederlanden*, deel XI, hoofdstuk 14. Zeist, 1956.
- Jansma, K., *Lely, de bedwinger der Zuiderzee*. Amsterdam, 1949.
- Korte Kroniek van Heerlen, door J. Jongeneel, 1886, met een voorwoord van Ir C. Raedts, in: *Bulletin van de Historische Kring Het Land van Herle*, jrg. 6 (1956), p. 65-74.
- Mann, Golo, *Deutsche Geschichte des 19. und 20. Jahrhunderts*. Frankfurt/M., 1966.
- Neiszen, F. H., *Mijnbouwpolitiek*. 's Gravenhage, 1920.
- Nusteling, H. P. H., *De Rijnvaart in het tijdperk van stoom en steenkool (1831-1914)*. Amsterdam, 1974.
- Oud, P. J., *Honderd jaren. Een eeuw van staatkundige vormgeving in Nederland*. Assen, 1959.
- Overleg, medezeggenschap, sociale evolutie*, beschouwingen bij gelegenheid van het afscheid van Mr P. M. H. van Boven als voorzitter van het NCW. 's Gravenhage, 1975.
- Pekelharing, B. H., Naar aanleiding van het wetsontwerp betreffende de Limburgse mijnen, in: *Vragen des Tijds*, 17 april, 1901. (overdruk).

- Raedts, C. E. P. M., Egon van der Elst, 1826-1897, in: *Studies over de sociaal-economische geschiedenis van Limburg*, Jaarboek van het Sociaal Historisch Centrum voor Limburg, Deel XVIII, (1973), p. 1-32.
- Raedts, C. E. P. [M.], Van een moeilijk begin naar volle ontplooiing, in: *Oranje-Nassau Post*. Sluitingsnummer Mijnzetel Oranje Nassau I, (dec. 1974), p. 7-18.
- Raedts, C. E. P. M., *De opkomst, de ontwikkeling en de neergang van de steenkolenmijnbouw in Limburg*. Assen, 1974.
- Sandick, R. A. van, Ter herdenking Dr Ir C. Lely, in: *de Ingenieur*, jrg. 44 (1929), p. A22-A24.
- Schierbeek, P., Mijnwezen, in: *Nederlands Bestuursrecht*, Deel II, hoofdstuk XVII. Alphen aan den Rijn, 1953.
- Schierbeek, P., *Mijnbouwpolitiek en Mijnrecht*. Delft, 1965.
- Schunder, Friedrich, *Geschichte des Aachener Steinkohlenbergbaus*. Essen, 1968.
- Smit, C., *Nederland in de eerste wereldoorlog (1899-1919)*. Eerste deel, Het voorspel, 1899-1914. Groningen, 1971.
- Verbeek, R. D., Het ontwerp Mijnwet. Een waarschuwend woord, in: *De Economist*, jrg. 49 (1900), p. 429-453.
- Verbeek, R. D., *Staatsontginning van steenkool in Limburg. De wet van den 24ste juni 1901 uit een mijnrechterlijk oogpunt beschouwd*. 's Gravenhage, 1901.
- Verbeek, R. D., *Grondwetschennis. Het wetsontwerp tot opsporen van delfstoffen van Staatswege*. 's Gravenhage, 1903.
- Verbeek, R. D., Mijnwetgeving in Nederland I en II, in: *De Economist*, jrg. 52 (1903), p. 226-259, resp. p. 357-388.
- Veertig jaren spoor en mijnen in Zuid-Limburg, 1896-1936*. Heerlen, 1936, uitgave V.V.V. Heerlen.
- Welderen Rengers, W. J. van, *Schets eener parlementaire geschiedenis van Nederland sedert 1849*, 4e dr. (1e dr. 1899-93). Met aant. van C. W. de Vries over 1849-1891. Deel I 1849-1891. 's Gravenhage 1948.

VERSLAGEN ENZ.

- Jaarverslagen van de Nederlandsche Zuiderspoorwegmaatschappij*. Heerlen, 1891-1899.
- Statuten en jaarverslagen van de Aken-Maastrichtsche Spoorwegmaatschappij*, 1890-1900.
- Jaarverslagen van het Staatstoezicht op de mijnen*, 1900-1925.
- Jaarverslagen van de Mijnraad*, 1903-1905.
- Handelingen Eerste Kamer der Staten-Generaal*, 1910-1913. Idem *Tweede Kamer der Staten-Generaal*, 1897-1922.
- Rapport van de Commissie voor de Mijnen*, ingesteld bij Kon. Besl. 17 april 1899, nr. 50, 1900.
- Verslag aan de Minister van Waterstaat van de Commissie van Advies inzake de spoorwegwerken, welke zullen nodig zijn ten behoeve van den afvoer van steenkolen uit het mijngebied van Zuid-Limburg naar een punt van de Maas nabij Maasbracht*, C.A. Delft, 1918.

LITERATUUROVERZICHT

GESCHIEDENIS VAN JEUGDBEWEGING EN JONGEREN IN LIMBURG
± 1900-1950

door

DRS. J. F. R. PHILIPS

Tot de onderwerpen, die in aanmerking komen in de naaste toekomst te worden bestudeerd, behoort ongetwijfeld de geschiedenis van de jeugd en de jongeren in Limburg in een tijdperk, dat we de emancipatieperiode zouden kunnen noemen. Als stimulans tot deze bestudering werd dit literatuuroverzicht samengesteld, dat overigens onvolledig is en enkel bedoeld als eerste aanzet. Het verzamelen van het materiaal, dat enig licht kan werpen op dit onderwerp, was niet eenvoudig. Daaruit bleek al, hoe vluchtig soms een aantal groeperingen geweest zijn en hoe weinig exact feitenmateriaal, ook over de grotere organisaties, vaak nog maar bewaard is. Wij hopen dan ook, dat de samenstelling van dit overzicht er toe moge bijdragen om geschriften of archiefstukken, die hierna niet worden vermeld, zorgvuldig te bewaren en bij voorkeur in een bibliotheek of archiefbewaarplaats te deponeren. Het verzamelde materiaal zal ontegenzeggelijk een nieuw licht kunnen werpen op de sociale en culturele emancipatie van deze provincie.

Als begrenzing van de hier beschouwde periode zijn wij begonnen bij de jaren rond de eeuwwisseling. Op dat moment begint een deel van de jeugd vrijere opvattingen te krijgen, voelt zich minder gebonden aan de burgerlijke tradities van de oudere generatie, waartegen men zich gaat afzetten. De jongeren treden geleidelijk uit hun isolement, vertonen meer een eigen gezicht, gaan zich (o.a. door de kleding) van de ouderen onderscheiden. Sindsdien mogen de jongeren ook hun stem laten horen. Verenigingen van allerlei aard worden opgericht, waarin de jeugd bijeen komt, want we leven dan in een tijd, waarin organisaties van uiteenlopende aard ontstaan en voor de meest uiteenlopende doeleinden aparte verenigingen worden opgericht. In deze

jaren begint eveneens de sportbeoefening een onstuitbare opmars, die voor een deel de expressie van de jeugd kanaliseert buiten de jeugdorganisaties om.

Veel van die groeperingen van jeugd en jongeren stelen min of meer op eenzelfde gedachte en op een gemeenschappelijke 'eenheid van gevoelen'. Het is een romantische beweging, die verschillende karakteristieken ontleent aan de Duitse 'Wandervogel', – een vlucht-beweging als reactie op techniek, industrie en grootstad, zich uitlevend in een romantische natuurbeleving, een primitief trekkersleven, met een voorkeur voor kampromantiek en voor een ascetische levenshouding. Deze Duitse romantiek stond model voor een deel van de Nederlandse jeugdbeweging. Harmsen¹ verstaat onder jeugdbeweging overigens alleen die groepsuitingen, die van de jeugd zelf uitgaan en onder hun eigen leiding geschieden, in tegenstelling tot jeugdorganisaties, die onder patronage van de ouderen staan en meer als jeugdzorg zijn te beschouwen.

In Limburg zijn oorspronkelijk de meeste jeugdorganisaties – en zeker de katholieke verenigingen – vormen van jeugdzorg, waarin de ouderen een gezaghebbende stem hadden. Rond de eeuwwisseling was de activiteit nog in hoofdzaak geconcentreerd in de patronaatsjeugdbeweging. Deze jeugdzorg was een van de belangrijkste onderdelen van het werk van de patronaten. Deze hadden als stedelijk instituut vooral in België al een oudere historie, maar werden nu op het platteland centra voor allerlei parochie-activiteiten en sociale voorzieningen (toneelclubs, fanfares, sportverenigingen, studieclubs enz.) Deze patronaten hebben met name veel betekend voor de jeugd, die anders maar langs de straten slenterde en die nu in een lokaal werd verenigd, aangenaam werd bezig gehouden en ook geestelijk werd geactiveerd en hier meestal voor het eerst een priester van nabij leerde kennen.

Uit de jongenspatronaten is na de eerste wereldoorlog rechtstreeks voortgekomen als zelfstandige organisatievorm de Jonge Wacht, bedoeld voor de kernvorming van de mannelijke jeugd tussen twaalf en zeventien jaar. De J.W. realiseerde deze vorm van jeugdopvoeding door middel van een breed uitgewerkt groepssysteem; de kerngroepen en de leiders waren geuniformeerd; de afdelingen waren parochieel ge-

¹ G. J. Harmsen, *Jeugdorganisatie*, in Grote Winkler Prins, deel 10, Amsterdam-Brussel, 1974, 399 e.v.

organiseerd en werden diocesaan overkoepeld. De Jonge Wacht nam diverse elementen uit de padvinderij over en beleefde in het bisdom Roermond vóór 1940 een grote bloei. De ideeën van de Jonge Wacht kregen na de bevrijding in een andere vorm gestalte, toen vanuit Limburg op 6 december 1944 de nog steeds actieve jeugdbeweging Jong Nederland werd opgericht.

Op oudere leeftijd bleven veel leden van jeugdorganisaties nog jarenlang actief als jeugdleid(st)er. Velen werden lid van kerkelijke congregaties, die soms ook aparte jeugdafdelingen hadden. Verschillende actieve katholieke jongeren hadden zich sinds 1909 verenigd in de bond Jong Limburg, een culturele emancipatiebeweging van grote betekenis. De werkzaamheid van Jong Limburg bestond uit voordrachten en lezingen met daarnaast doelgerichte maatschappelijke activiteiten. Aan deze vereniging kwam in 1934 een gedwongen einde, nadat de oprichting en doorvoering van de jeugdstandsorganisaties verplichtend was gesteld.

Sindsdien hadden de verenigingen van de jonge middenstanders, de jonge arbeiders (Jonge Werkman), de jonge boeren enz. nagenoeg een monopoliepositie in het geheel van de jeugdorganisaties. Over de jonge middenstand wordt in dit jaarboek nader uitgeweid naar aanleiding van de inventarisatie van het archief van deze vereniging. De grootste aanhang had de Jonge Werkman, die in 1916 op de Limburgse Katholiekendag te Beek was opgericht. Dit was zowel een kern- als massaorganisatie, opererend als parochiële afdelingen met het doel tot de vorming van jonge arbeiders (tot 17 jaar) bij te dragen middels een speciaal groepssysteem. De andere jeugdstandsorganisaties werkten met identieke groepssystemen. Na de bevrijding werd de katholieke arbeidersjeugd georganiseerd in de Kajotters, die in België al sinds de twintiger jaren bestonden, gesticht en geleid door kanuniek Cardijn.

Een jeugdbeweging, die eenzelfde natuurromantiek als de Wandervogel kende, was de padvinderij, die in 1911 in Nederland geïntroduceerd werd en aanvankelijk vooral aanhang had in gegoede kringen. In 1930 werd een katholieke variant gesticht in de vorm van de katholieke verkenneren. Enige verkennerleiders uit die tijd (Froger, De Quay, Op de Coul, Höppener e.a.) speelden ook later in de maatschappij een vooraanstaande rol. De verkennerij werd na de bevrijding op dezelfde voet voortgezet.

Een van de oudste vormen van jeugdbeweging in Limburg zijn de studentenclubs, een organisatie van studerende aan katholieke col-

leges en middelbare scholen, die tijdens de vakanties behoefte hadden om samen te komen. Deze verschillende clubs gingen zich later in een Limburgse bond aaneen sluiten. Het was niet ongewoon, dat ook universiteits- en hogeschoolstudenten van deze studentenclubs deel uitmaakten. Ook in deze organisaties gaat naderhand de zelfwerkzaamheid een grotere rol spelen. Bewegingen, die in de studentenkringen van Utrecht, Nijmegen en elders een rol speelden, zoals Heemvaart en Kwikborn, schijnen in Limburg geen invloed te hebben gehad.

Hoewel in deze overwegend katholieke provincie uiteraard de confessionele jeugdorganisaties het meest talrijk waren, had ook de A.J.C. in Zuid-Limburg enige aanhang. Het moeten frisse pittige groepen zijn geweest, die door hun optreden en hun liederen indruk maakten, als zij voorbij marcheerden in een tijd, toen de katholieke jeugd nog veilig achter de muren van de patronaten zat opgesloten, — zo weten tenminste enige tijdgenoten zich te herinneren.² Aan de rijkskweekscholen in Maastricht en Venlo speelde ook de neutrale geheelonthouders- (blauwe) jeugdbeweging een rol. In Limburg bestonden ook jeugdafdelingen van Sobriëtas.

De jeugdorganisaties voor meisjes dateren van iets latere tijd en kenden vóór 1940 een nauwelijks minder grote verscheidenheid. Het vrouwelijk katholiek jeugdwerk was in het bisdom Roermond naar leeftijd gesplitst in de K.J.V. voor meisjes boven zestien jaar en de K.J.M. voor jonge meisjes van elf tot zestien jaar. De K.J.V. en de K.J.M. bereikten in Limburg een grote bloei en telden voor de oorlog resp. 5000 en 8000 leden. De K.J.V. is later weer te onderscheiden in groeperingen voor het arbeidende meisje (K.A.J.V.), voor jonge boerinnen (K.B.J.B.) en voor meisjes uit de middenstand (K.J.M.V.). Vermelding verdient ook de Eucharistische Kruistocht, die vooral in Roermond functioneerde. De catechisten van de E.K., die een speciale vorming in Bouvigne (Breda) kregen, werden daarna overgeplaatst naar Meerssen en belast met de leiding van het vrouwelijk jeugdwerk. De leiding van het gehele katholieke jeugdwerk in Limburg was door de bisschop opgedragen aan een centrale, die haar hoofdzetel had in de Proosdij te Meerssen met aan het hoofd Mgr M. Jennekens. In de

² L. J. Rogier, *Katholieke herleving. Geschiedenis van Katholieke Nederland sinds 1853*. 's Gravenhage, (1956), 352-354.

R. Höppener, Jeugdbeweging, in: *Limburg onder de gouden oranjezon, 1898-1948*. Heerlen, 1948, 87.

meisjesorganisaties werd de roeping tot het moederschap sterk naar voren gebracht. Een beweging als de Graal, die in het bisdom Haarlem zoveel deining veroorzaakte, bestond in deze provincie niet, hoewel een aantal organisaties de invloed ondergingen van een gelijksoortige mentaliteit.

Na de gedwongen formele opheffing van de katholieke jeugdorganisaties tijdens de oorlogsjaren bleven de meesten toch doorwerken, maar nu in strikt kerkelijk verband in de vorm van de katholieke actie voor de mannelijke resp. vrouwelijke jeugd. De activiteiten van deze K.A.-groepen, die samenwerkingsorganen vormden op regionaal, provinciaal en landelijk niveau, hebben ook na de bevrijding hun invloed gehad op de ontplooiing van het katholieke jeugdwerk en zijn organisatievormen met vandaar het typische accent op de kerkelijke apostolaatsgedachte.

Het vrouwelijk jeugdwerk werd na de oorlog overkoepeld door de K.A.J.V., de federatie van de Katholieke Actie Vrouwelijke Jeugd, die in elk bisdom omvatte de afdelingen van de Nederlandse Gidsenbeweging (naar leeftijd opgedeeld in kabouters, gidsen en pioniers), de Jongerengemeenschap, de Jonge Garde enz.

Rond 1950 ontstaat er een kentering in deze traditionele organisaties. Voor het eerst begint men te bespeuren, dat de jongeren wars worden van de strakke organisatievorm en niet meer op dezelfde manier gegrepen worden door de idealen, die de genoemde jeugdorganisaties vertegenwoordigden. Ondanks de voortdurende reorganisaties zijn deze verenigingen lange tijd in ledental sterk achteruit gegaan. Pas na een ingrijpende en wezenlijke structuurwijziging na 1968 ontstaat in het begin van de zeventiger jaren weer een heropbloei. Nieuwe vormen van jeugdopvang en -begeleiding zijn geïntroduceerd, die de vraag oproepen, in hoeverre elementen uit het verleden in de nieuwe vormgeving gecontinueerd zijn gebleven.

Volgens bovenstaande lijnen – niet bedoeld als geschiedenis, maar slechts omschrijving van de verschillen in geleiding en ontwikkeling – werd dit literatuuroverzicht ingedeeld. De publicaties zijn zoveel mogelijk opgesomd naar de chronologie van hun verschijning. Voorzover er bij ons weten archieven over de jeugdbeweging in Limburg in openbare verzamelingen aanwezig zijn, zijn deze genoemd. Bovendien is nog veel archief- en bibliotheekmateriaal te vinden bij het Katholiek Documentatie Centrum te Nijmegen. We hopen, dat deze eerste wegwijzer goede diensten zal bewijzen.

ALGEMENE WERKEN (TEN DELE RETROSPECTIEF)

J. S. van Hessen, *Jeugdbeweging in vijfvoud. Een onderzoek naar het georganiseerde groepsleven van de jeugd.*
Assen, 1954.

J. S. van Hessen, *Samen jong zijn. Een jeugdsociologische verkenning in gesprek met vorigen.*
Assen, 1965.

D. E. Krantz en E.V. W. Vercruijse, *De jeugd in het geding.*
Amsterdam, 1959.

K. J. L. M. Peters, Honderd jaar katholiek jeugdwerk, in: *Dux*, 1952, 354-378.

Herdenkingsnummer van *Dux* 40 jaar (1927-1967), in: *Dux*, 34 (1967), aug./sept. Zie ook het grote register op *Dux*.

Vijftig jaren. Officieel gedenkboek t.g.v. het gouden regeringsjubileum van H.M. Koningin Wilhelmina, 1898-1948.
Amsterdam, 1948. (zie hfdst. Jeugd en jeugdbeweging door J. Waterink en hfdst. Sport door A. van Emmenes).

L. J. Rogier en N. de Rooy, *In vrijheid herboren. Katholieke Nederland, 1853-1953.*
's Gravenhage, 1953.

F. J. Th. Rutten, *Het beeld van de moderne mens.*
Nijmegen, 1958.

A. C. J. de Vrankrijker, *Vier eeuwen Nederlands studentenleven.*
Voorburg, z.j. (met uitgebreide literatuurlijst).

Gedenkboek van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, 1784-1934.
Amsterdam, 1934.

J. van Caspel, *De weg naar het vaderland. Doel en wezen van het Nederlandsch jeugdherbergwerk.* (1943)

Gedenkboek vijf jaren 'Veilig Tehuis', Nederlandse Kampeerraad, 1946-1951.
Amersfoort, (1951).

J. Bolman, L. Meilink en M. G. Warfemius, *Een kwart eeuw jeugdherbergen, 1929-1954, uitgegeven door de N.J.H.C. bij het 25-jarig bestaan.* (1954)

N. Perquin, *De pedagogische verantwoordelijkheid van de samenleving. Een theoretische studie over sociale pedagogiek.*
Roermond, 1966.

J. H. van den Berg, *Metablica.*
Amsterdam, 1956.

G. Harmsen, *Blauwe en rode jeugd. Ontstaan, ontwikkeling en teruggang van de Nederlandse jeugdbeweging tussen 1853 en 1940.*
Assen, 1961.

G. Harmsen, *Wij zijn jong, de aard' ligt open. N.B.A.S. (Nederlandsche Bond van Abtinent Studerenden) tussen twee wereldoorlogen.* (1969).

A. van der Louw, *Rood als je hart. Een geschiedenis van de A.J.C.*
Amsterdam, 1974.

H. J. Prakke, *Jonge Strijd; dierbare herinneringen aan oude jeugdbewegingskrantjes uit de jaren 1915-1921.*
Overdr. Drukkersweekblad, 21-3-1953.

M. van der Plas, *Uit het rijke roomsche leven. Een documentaire over de jaren 1925-1935.*
Utrecht, z.j., 7-109 (over de katholieke jeugdbeweging in deze jaren).

N.A.V. BUITENLANDSE (MET NAME DUITSE) INVLOEDEN

A. Pieper, *Jugendfürsorge und Jugendvereine.*
München-Gladbach, 1908.

H. Blüher, *Wandervogel. Geschichte einer Jugendbewegung.*
Berlin, 1912, 2 delen.

Th. Herrle, *Die deutsche Jugendbewegung in ihrem wirtschaftlichen und gesellschaftlichen Zusammenhang.*
Stuttgart, 1922.

H. Becker, *Jugendpflege und Jugendbewegung einst und heute.* Verhandlungen des 9. Deutschen Soziologentages, 1949, 47 e.v.

W. Gerber, *Zur Entstehungsgeschichte der deutschen Wandervogelbewegung. Ein kritischer Beitrag.*
Bielefeld, 1957.

W. Helwig, *Die blaue Blume des Wandervogels*.
Gütersloh, 1960.

G. Ziemer en H. Wolf, *Wandervogel und Freideutsche Jugend*.
Bad Godesberg, 1961.

H. Pross, *Jugend, Eros, Politik. Die Geschichte der deutschen Jugendverbände*. (1964).

H. Schelsky, *Die skeptische Generation. Eine Soziologie der deutschen Jugend*.
Düsseldorf, 1957.

K. Mannheim, The sociological problems of generations, in: *Essays on the sociology of knowledge*.
London, 1952.

ENIGE GESCHRIFTEN VAN TIJDGENOTEN

A. van Rijckevorsel, *Kompas voor jeugdige werklieden*, ed. 3.
Utrecht, 1890.

Verzameling van rapporten, uitgebracht aan de Staatscommissie tot onderzoek naar de ontwikkeling der jeugdige personen van 13-18 jaar, uitgebracht door organisaties, welke zich met die ontwikkeling bezig houden.
Amsterdam, 1918.

H. L. F. J. Deelen, *Handboek voor Jeugdleiders*.
Uitg. v.d. Centr. Jeugdraad.

H. L. F. J. Deelen, *De Moderne Jeugdarbeid*. (1924).

P. van Luyk, *Voor 't leven. Studies over jeugdvorming in onzen tijd*.
's Hertogenbosch, 1924, 2e druk.

J. P. H. Ernstman, *Jeugdbeweging in Nederland*.
Amsterdam, 1926.

A. W. Maas S. J., *Red de jeugd*.
Brugge, (1926).

J. H. F. Kohlbrugge, *De zorg voor de jeugd*.
Groningen, 1927.

Dux. Katholiek maandblad voor allen, die medewerken aan de vrije jeugdvorming in Nederland en België. (v.a. 1927).

Koos Vorrink, *Doel en wezen van de arbeidersjeugdbeweging.*
Amsterdam, 1929.

B. A. Knoppers, *Jeugd en jeugdbeweging*, 2 dl.
Wageningen, 1932, Uitg. v.d. Centr. Jeugdraad.

H. van Lieshout, *Onze onevenwichtige jongeren.*
Tilburg, 1933.

E. Michel, *Europeesche jeugd.*
Malden, 1933.

L. Bopp, *Jeugdopgang. Handboek voor jeugdleiding.*
's Hertogenbosch, 1934.

Oorspronkelijk in het Duits verschenen onder de titel: *Das Jugendalter und sein Sinn; eine Jugendkunde zur Grundlegung der Jugendführung.*
Freiburg i.B., 1926.

Rapport Katholieke Jeugdwerkloozenzorg. Uitgave van de Nationale R.K. Commissie voor Jeugdwerkloozen. (1933).

T. Kok, *Jeugdbeweging.*
Sittard, 1943.

H. Hartgerink, *Jeugdbeweging.*
Assen, 1946.

Jos. Janssen, *Jeugdbloei. Gids naar omhoog* (naar G. Ströbels).
Maastricht, 1947, 2e dr.

Sjesco Orenz (ps. Bèr Hollewijn), *De rode vlam. Kampvuurboek voor jeugdleiders.*
Maastricht, 1947.

H. van Erde Dubois, *Gaat het goed met de jeugdbeweging?*
Tilburg, 1948.

Rapport over de maatschappelijke verwildering der jeugd, uitgegeven door het Ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen.
's Gravenhage, 1952.

Moderne jeugd op weg naar volwassenheid. Onderzoek door het Mgr Hoogveld Instituut naar de opvoedkundige situatie van de rijpere jeugd in opdracht van de Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen.
's Gravenhage, 1953.

Bijdragen over het rapport van het Mgr Hoogveld Instituut 'Moderne jeugd op weg naar volwassenheid', in: *Dux*, 21, (1945).

OMVANG KATHOLIEKE JEUGDBEWEGING

Gegevens betreffende het katholieke jeugdwerk, zowel landelijk als ter plaatse (patronaten, burgerjongelingenverenigingen, jonge studentenverenigingen, jonge werkmans, jonge vrouwenbond enz.) in: *Bijlagen van het tijdschrift Dux*, 1928, 1929 en 1930.

Voorts raadplege men de *Jaarboeken van het R.K. Centraal Bureau voor Onderwijs en Opvoeding in 's Gravenhage, deel R.K. Jeugdorganisatie*.

Rooms Katholieke jeugdbeweging in Nederland door B. H. de Groot, S. Braakman, G. P. J. Bannenberg e.a.
Tilburg, 1932-1933. (Opvoedkundige Brochurenreeks).

Katholieke Jeugd Raad voor Nederland. Ontstaan, doel, organisatie, werkzaamheden.
's Hertogenbosch, 1949.

JEUGD EN JONGEREN IN LIMBURG

G. Brom, *De opkomst van het zuiden.* (1947)

J. Colson C. M., *Poels*.
Roermond, 1955. (zie p. 430 vv.)

R. Höppener, Jeugdbeweging, in: *Limburg onder de gouden oranjezon, 1898-1948*.
Heerlen, 1948. (p. 85-87)

Nieuw leven; een boekje voor priesters, jeugdleiders en opvoeders.
Weert, 1923.

Stukken betreffende de oprichting van een bureau voor jeugdregistratie ter bestrijding van de werkloosheid onder de jeugd, 1940.
Gemeente-archief, Sittard.

Leiding, uitg. gezamenlijke jeugdbeweging in Limburg.
1946, 1e jrg.

J. J. M. Martens, *Jeugd in Limburg*, in: *Met betrekking tot Limburg*, samengesteld door H. G. M. Derks e.a.
Amsterdam/Hilversum/Antwerpen, 1966. (p. 213-233)

Het jeugdwerk met de sport geconfronteerd. Een onderzoek te Maastricht naar de betekenis van het jeugdwerk en de sport voor de jeugd.
Roermond, 1969.

Nieuwe vormen van hulpverlening voor jongeren in Limburg.
Roermond, 1973.

PATRONATEN

Patronaten; gedachten en wenken aan directeuren en leiders van jongenspatronaten.
Roermond, 1911.

H. van Ruth, *De patronaten. Rede te Weert op den 14den Limb. Katholiekendag.*
Sittard, 1912.

A. van de Venne, *Over jongenspatronaten. Een rede.*
Sittard, z.j.

Het Patronaat. Landelijk orgaan van de diocesane bonden van jongenspatronaten. (v.a. 1906).
Jubileumnummer *Het Patronaat*, 1903-1928, Leiden, 1928.

Het meisjespatronaat; tijdschrift, gewijd aan de belangen van R.K. meisjespatronaten in Nederland.
Jrg. 1, 1916.

Leerboek der patronaten.
Breda, 1926.

Programma van het tweede nationaal congres voor R.K. Jongenspatronaten in Nederland.
's Hertogenbosch, 1928.

Archief Patronaat Jeudige Werklieden Maastricht, 1907-1940.
Stadsarchief Maastricht.

Stukken ontvangen en opgemaakt door J. M. Souren betreffende jeugdorganisaties, 1912-1922, in Archief van J. M. Souren (1868-1951).
Archief Sociaal Historisch Centrum voor Limburg.

Documentaire collecties van overigens fragmentarische aard over patronaten en jeugdbeweging zijn bij het Sociaal Historisch Centrum te raadplegen o.a. met betrekking tot de plaatsen Helden, Panningen, Koningslust, Geijsteren, Meijel en Nederweert.

JONGE WACHT, EUCHARISTISCHE KRUISTOCHT, HEEMVAART,
JONG NEDERLAND, CONGREGATIE- EN SOBRIËTAS-JEUGDWERK

*De Jonge Wacht. Weekblad, uitgegeven door het Centraal Comité tot be-
hartiging van de R.K. Patronaatsbelangen in Nederland.* (v.a. 1913).

Excelsior. Maandblad voor directeuren der Limburgsche Jonge Wacht.
(v.a. 1937).

*Het Jonge Wachtboek. Handleiding voor Jonge Wachtleiders, samenge-
steld door Nationale Staf en Technische Commissie van de Jonge Wacht.*
Utrecht, 1936.

Nou jij! Wordt leider! Kom bij ons! Brochure van de Nationale Jonge
Wachtleiding (z.j.)

Archief Broeder Amantius betreffende de Jonge Wacht.
Archief Katholiek Documentatie Centrum, Nijmegen.

De Lichtboei, Leidersblad van Jong Nederland (v.a. 1945).

Methodiek Jong Nederland.
Meerssen, 1945.

Kiek Oet. Maandblad van afdeling Helden van Jong Nederland.

Toelichting op de eisenkaart (Jong Nederland).
Meerssen, 1947.

*De Vuurtoren. Jongensblad van de katholieke jeugdbeweging 'Jong Ne-
derland'.* (v.a. 1951).

Leidersblad Jong Nederland. (v.a. 1945).

Jan van Campen, *Heemvaart*.
Amsterdam, 1928.

Eucharistische Kruistocht, tijdschrift (v.a. 1928).

Bestuursorgaan voor groepsleid(st)ers Eucharistische Kruistocht en Katholieke Jeugdvereniging voor meisjes. (v.a. 1929).

Fanaal. Tijdschrift voor jonge mensen. Maastricht (v.a. 1936).

Ons Sobriëtas-Jeugdwerk. Tijdschrift voor de leid(st)ers der Sobriëtasclubs. (v.a. 1918).

A. Kokshoorn, *Jongens- en meisjesbonden. Handleiding voor leid(st)ers der jeugdorganisatie van Sobriëtas*.
's Hertogenbosch, 1920.

Stukken van Jac. Jansen in zijn functie van kapelaan-directeur van de congregatie van Jonge-dochters 'O.L.V. Hemelvaart', de congregatie van jongens 'Heilig Sacrament en St. Stanislas Kostka' en de Maria-Congregatie voor jongens, allen te Venlo, in Archief van Jac. Jansen (1890-1960).
Archief Sociaal Historisch Centrum voor Limburg.

Stukken ontvangen en opgemaakt door aalmoezenier D. Th. E. Beel als voorzitter van de Katholieke Jeugdraad in oprichting te Maastricht, 1949-1953, in Archief van Mgr. D. Th. E. Beel, 1948-1955.
Archief Sociaal Historisch Centrum voor Limburg.

A. J. J. M. van den Eerenbeemt, *De missie-actie in Nederland*.
Nijmegen, 1945.

Lustrumboekje R.K. Sportvereniging en Congregatievoetbalclub R.A.P.I.D.
Maastricht, 1923.
R.K.S.V. Rapid Maastricht 1920-1970.
(Maastricht, 1970).

Verslag van het jeugdcongres der Derde Orde van St. Franciscus te Sittard.
Weert, 1924.

Herdenkingsalbum ter gedachtenis aan het 75-jarig bestaansfeest der jon-geheerencongregatie 1875-1932.
Maastricht, 1932.

Gedenkboek eeuwfeest Xaverius-congregatie te Maastricht.
Maastricht, 1954.

Berchmans Compagnie; ter gelegenheid van haar 80-jarig bestaan.
Maastricht, 1963.

Hans Pennarts, *Een idee veroverd de wereld, 1953.* (bijzonder gezins- en jeugdwerk).

J. W. Ooms, *Geschiedenis en organisatie van het clubhuiswerk* (in: 'Opvoeding tot deelneming aan de cultuur', met literatuur-opgave), 1957.

Drs. J. C. M. Schreuder, *Bijzonder gezins- en jeugdwerk* (in: 'Katholiek Archief', met literatuur-opgave), augustus 1962.

Gedenkboek Buurthuiswerk in Limburg, 1935-1949. Uitgave van de Stichting 'Onze Buurthuizen, Sittard'.
Sittard, 1950.

Gedenkboek veertig jaar N.B.V., 1928-1968. Uitgave van de Nederlandse Bond voor sociaal-cultureel vormingswerk.

KATHOLIEKE ARBEIDERSJEUGD

De Jonge Werkman. Orgaan van de R.K. Arbeidersjeugd in Nederland.
(v.a. 1918).

De Jonge Werkman, Limburgse uitgave van het officieel orgaan van de Bond De Jonge Werkman in Limburg. (v.a. 1918).

Verslagboek van het Rooms-Katholiek Nationaal Jeugdcongres met tentoonstelling en den Nationalen Gezellendag, gehouden te 's Gravenhage, 30 juli - 6 augustus 1922.
's Hertogenbosch, 1923.

De J.W.-Gids. Leidersblad van het R.K. Verbond De Jonge Werkman.
(v.a. 1930).

De Jonge Gids. Leidersblad, uitgave van het R.K. Verbond 'De Jonge Werkman' (aanvankelijk in het bisdom Den Bosch) landelijk vanaf 1932.

Programma van het eerste nationale J(onge) W(erkman)-congres op 16 augustus 1936 te Nijmegen.

J.W.-Omroep. Maandelijks mededelingen van de Limburgse Bond De Jonge Werkman. Heerlen (v.a. 1938).

Rapport arbeidersjeugd-enquête van het Nationaal Verbond De Jonge Werkman en het Centraal Verbond der St. Jozef Gezellenvereniging in Nederland. (1939)

Gedenkboek K.A.J. (met programma van het eerste Kajotterscongres van de Diocesane Bond der K.A.J. in het Bisdom Roermond . . . bij de herdenking van het 30-jarig bestaan der K.A.J.).
Steyl, 1940.

Stukken van Jos. C. H. Steegmans betreffende de Diocesane R.K. Bond 'De Jonge Werkman', kring Limburg, 1917-1932, in Archief van Jos. C. H. Steegmans (1884-1957).
Archief Sociaal Historisch Centrum voor Limburg.

Stukken ontvangen en opgemaakt door J. H. Ensink als bestuurslid van de Diocesane Bond 'Jonge Werkman', sinds 1945 'Katholieke Arbeidersjeugdbeweging', in Archief van J. H. Ensink.
Archief Sociaal Historisch Centrum voor Limburg.

K.A.J.-Gids. Maandblad voor de leiding van de Katholieke Arbeiders Jeugd in het bevrijde deel van Nederland (v.a. 1945).

Werkende Jeugd. Uitgave van het Nationaal Verbond der K.A.J. Utrecht (v.a. 1945).

Wij, werkende jeugd. Maandelijks uitgave van de katholieke werkende jongeren in Nederland. Utrecht (v.a. 1945).

Leidersgids K.A.J. (v.a. 1946).

Leidersgids Jonge Arbeiders, Jonge Boeren, Jonge Middenstanders. Nederlandse Katholieke Jongerenbeweging. (v.a. 1946).

Jong Limburg, orgaan voor de arbeidende jeugd.
Heerlen (v.a. 1946)

Kajotterspost. Maastricht (v.a. 1946), parochieel Kajottersmaandblad.

Het eerste Kajotterscongres van de Diocesane Bond der K.A.J. in het bisdom Roermond.
Steyl, 1946.

De jonge arbeiders van een nieuwe tijd. Studiedagen 1948 te Weert.

Pit. Maandblad voor de jonge arbeiders. Heerlen (v.a. 1948).

Op zoek. Leidersblad K.A.J. (v.a. 1956).

W. van de Pas, *Inzicht en Verdieping. Geschiedenis van het ontwikkelingswerk van de Katholieke Arbeidersbeweging in Nederland.*
Utrecht, z.j.

KATHOLIEKE BOEREN- EN MIDDENSTANDSJEUGD

De Keten. Officieel orgaan van het Nationaal Verbond der Katholieke Jonge Middenstandsverenigingen in Nederland. (v.a. 1936).

Het K.J.M.V.-Leiders Contact. Uitgave van het Nationaal Verbond der Katholieke Jonge Middenstandsverenigingen (v.a. 1935).

K.J.M.V. Leiderscontact (na 1945 Leidersgids), leidersblad voor actiegroepen K.J.M.V.

Stukken betreffende de Katholieke Jonge Middenstandsvereniging K.J.M.V. te Maastricht, 1945-1946, met retro-acta 1932, in Archief van G. M. de Heus.

Archief Sociaal Historisch Centrum voor Limburg.

Samen. Maandblad voor leiders en leidsters van de K.W.J. (v.a. 1965).

K.J.M.V. in Limburg. Heerlen (v.a. 1949).

Onze Katholieke jonge Boeren en Tuindersbond.
Roermond, L.L.T.B., 1950.

SOCIALISTISCHE JEUGDBEWEGING

De Zaaier, tijdschrift van de jeugdorganisatie van de S.D.A.P. (v.a. 1901).

Jonge Kracht. Orgaan van de federatie van de kwekelingen-geheelonthoudersbond en N.B.A.S. (v.a. 1908).

Het Jonge Volk. Orgaan van de Arbeiders-Jeugd-Centrale, A.J.C. (v.a. 1914).

De Kern. Leidersblad der A.J.C. (v.a. 1926).

Tien jaar Nederlandsche Jeugd Gemeenschap.
Amsterdam, 1945.

Jeugdkader. Kaderblad van de N.V.V.-jongerenorganisatie Jonge Strijd.
(v.a. 1948).

Stukken betreffende de Jeugdbond Voor Onthouding (J.V.O.) en de Nederlandsche Christen Jongelieden Geheel Onthouders Vereeniging 'De Schakel', (N.C.J.G.O.V.), in Archief van de Vereeniging 'Zuid-Limburgsch Drankweer-Comité', 1917-1965.

Archief Sociaal Historisch Centrum voor Limburg.

Archief van de Vakbondsjeugdcommissie van de Algemene Nederlandse Mijnwerkersbond, 1934-1939.

Archief Sociaal Historisch Centrum voor Limburg.

STUDENTENCLUBS

Technisch Studenten Tijdschrift. (v.a. 1910).

Jong Studentenblad. Maastricht (v.a. 1913).

Reglement van de Katholieke Limburgse Studentenbond.
Roermond, 1915.

Wat willen onze studentenclubs?
Roermond, 1915.

R.K. Jong Studentenvereniging St. Servatius. Maastricht (v.a. 1915).

'Ende ick sal blijven leven tot ick sal doot gaen', clubblad R. K. Studentenclub Sanctus Augustinus te Weert (1919).

Programma der Lustrumfeesten t.g.v. het tienjarig bestaan der R.K. Studentenclub St. Servatius, 1915-1925.
Maastricht, 1925.

Gedenkboek bij gelegenheid van het eerste lustrum van den Limburgschen Bond van R.K. Studentenclubs 'Sint Alphonsus'.
Sittard, (1924).

Limb. Bond van Katholieke Studentenclubs Sanctus Alphonsus, tweede lustrum, 1919-1929, programma.
Roermond, 1929.

Limburgsch Studentenblad, orgaan van de Katholieke Limburgse Studentenbond. Roermond (v.a. 1933).

Het ontstaan, doel en de werkzaamheden van de R.K. Studentenverenigingen in Nederland.
Maastricht, 1926.

Feestgids, aangeboden door Sanctus Petrus, Negende Bondsdag v.d. Limb. Bond van Kath. Studentenclubs, 22 aug. 1928 te Sittard.
Sittard, 1928.

Ch. Thewissen, *Het studentenprobleem.*
Nijmegen, 1930.

J. Bohnen, Heden en toekomst (rede bij het lustrum der Heerlensche studentenclub), in: *Jong Limburg*, 36-37, 75-77, 112-114.

Jaarboek Bisschoppelijk College St. Jozef, Sittard (v.a. 1930 met een kroniek over de activiteiten van de studentenvereniging).

(Tweede) lustrumviering van de R.K. Studentenclub St. Bernardus te Heerlen en 12e Bondsdag der Limb. Bond van Kath. Studentenclubs St. Alfonsus.
Heerlen, 1931.

Het Limburgsch Studentenblad, orgaan van de Katholieke Limburgsche Studentenbond. (1933-1934).

Leidersblad, uitgave van de Katholieke Limburgse Jong Studentenbond.
Roermond, 1934-1937.

De Adelaar, bondsblad van de Katholieke Limburgse Studentenbond (v.a. 1937).

Katholieke Limburgse Studentenbond. Ontwerp werkmethode.
Z. pl., 1934.

Lustrumuitgave t.g.v. het 15-jarig bestaan der R.K. Studentenclub Sint Stanislas te Venlo.
Venlo, 1935.

Lustrum van de studentenkongregatie St. Stanislas te Venlo. Kroniek.
Z. pl., (1925).

Lustrumboek en programma der feestelijkheden b.g.v. het 4e lustrum der R.K. Studentenclub St. Stanislas Venlo.
Venlo, 1935.

St. Augustinus te Weert, lustrumnummer vierde lustrum.
Weert, 1936.

Cantecleer. Zangbundeltje, uitgegeven door de Kath. Limb. Studentenbond.
2e druk, 1935.

R.K. Studentenclub 1929-1939 Tegelen.
Tegelen, 1939.

Stud-Klanken. Orgaan van de R.K. Studentenvereniging St. Christophorus te Roermond. (v.a. 1939).

Archief van de R.K. Studentenclub 'Sanctus Servatius' te Maastricht, opgericht 1915, heropgericht 1949.
Archief Sociaal Historisch Centrum voor Limburg.

Archief van de R.K. Studentenclub 'Sanctus Laurentius' te Venlo, opgericht 1915, opgehouden te bestaan 1923.
Archief Sociaal Historisch Centrum voor Limburg.

Stukken betreffende de studentenvereniging 'Sint Stanislas' te Venlo, 1920-1932, in Archief Jac. Jansen.
Archief Sociaal Historisch Centrum voor Limburg.

Stukken van Jac. Jansen in zijn functie van moderator van het Limburgs Studentengilde St. Servaas, 1932-1938 en als moderator van de R.K. Limburgse Studentenbond, 1932-1950, in Archief Jac. Jansen (1890-1960).
Archief Sociaal Historisch Centrum voor Limburg.

Archief van de Limburgsche Bond van R.K. Studentenclubs 'Sint Alphonsus', opgericht 1919, vanaf 1933 genaamd 'Katholieke Limburgse Studentenbond', ontbonden in 1942, heropgericht in 1946 onder de naam 'Katholieke Limburgse Jong-Studentenbond' (K.L.J.S.B.).
Archief Sociaal Historisch Centrum voor Limburg.

Archief Mgr Dr P. J. M. van Gils, betreffende o.a. verenigingen van studerende in Limburg.
Archief Katholiek Documentatie Centrum, Nijmegen.

Jubileumboek . . . t.g.v. het 25-jarig bestaan der R.K. Studentenvereniging St. Augustinus te Weert.
Weert, 1941.

R.K. Studentenclub St. Bernardinus Heerlen. Lustrumuitgave t.g.v. het 20-jarig bestaan, 1921-1941.
Heerlen, 1941.

R.K. Studentenclub St. Lambertus, 1930-1945.
Kerkrade, (1946).

Programmaboekje studiedagen Katholieke Limb. Studenten.
Weert, 1946.

De Stuwkracht, uitgave van de studentenclub Juventus te Tegelen. (v.a. 1947).

Programmaboekje Studiedagen Katholieke Limb. Studenten, 1949.

Leiding, een uitgave van de Limburgse Jongerenbeweging (o.m. van de Jong Studenten). (1946-1947).

De Ster, uitgave van de studentenclub Juventus te Tegelen. (v.a. 1947).

Lustrumstudiedagen Katholieke Limburgse studenten. Programma.
Cadier en Keer, 1950.

Studentenkrant met humanistische tendenties, 1949.

Studentenkrant Enfant Terrible van de Limburgse R.K. Studentenbeweging, 1954.

De Steuker. Officieel orgaan van de R.K. Studentenclub St. Maarten. (v.a. 1950).

Studentenclub St. Augustinus te Weert, 1916-1951.
Weert, 1951.

Gedenkboek 1929-1954 b.g.v. het 25-jarig bestaan v.d. R.K. Jongstudentenbeweging Juventus.
Tegelen, 1954.

Tweede lustrumviering van de Limb. Studentenbeweging Sint Servaas.
Sittard, 1955.

R.K. Studentenvereniging St. Tarcisius. Vijfde lustrum 1935-1960. Kapel in 't Zand.
Roermond, 1960.

Sint Johannes Berchmans. Dertig jaar in Horst, 1932-1962. Gedenkboek bij het dertig jarig bestaan van de studentenclub. (1962)

J. Kremers, Bij een jubileum (v.d. studentenclub St. Laurentius te Venlo), in: *Bronk-Maasland* 13, 1965-1966, 140-144.

Jac. Jansen, *Veertig jaar studentenclubs in Limburg, 1915-1955.* Weert, (1955).

Archief Kring Venlo (sinds 1959 Kring Noord-Limburg) van de Katholieke Limburgse Studentenbond, 1949-1970.
Gemeente-archief Venlo.

Vox, uitgave van de studentenclub Dominico Savio, Pey-Echt (v.a. 1956).

JONG LIMBURG

Het Jonge Zuiden, bondsorgaan Jong Limburg, 1912-1917.

Jong Limburg, bondsorgaan Jong Limburg, 1920-1934. (waarin opgenomen Afdelingsnieuws uit de verschillende afdelingen).

Archief van het hoofdbestuur van de Bond Jong Limburg, 1909-1934 en archieven van de afdelingen Heerlen, 1911-1934, Maastricht, 1909-1923 en Roermond, 1910-1927.
Archief Sociaal Historisch Centrum voor Limburg.

Archief Jong Limburg, 1909-1932.
Stadsarchief, Maastricht.

PADVINDERIJ, VERKENNERIJ

Veertig jaar verkennen in Nederland. Herdenkingsboek van de Nederlandse Padvindere Raad. (z.j.)

H. L. F. J. Deelen, *Eenige opbouw-elementen van een jeugdbeweging. Conclusies uit een historische en psychologische studie over de padvinderij.* Diss., 1935 (ms. U.B., Amsterdam).

Koempoelan Valkenburg van de katholieke verkenners uit het bisdom Roermond, 1945.

R.K. Verkennergroep *Pater Beatus*, 1948-1953.
Heerlen, 1953.

Archief Katholieke Verkenners.
Archief Katholiek Documentatie Centrum, Nijmegen.

Vijftig jaar Nederlandse padvindsters; (door A. E. van Voorthuisen jr., B. M. van Griethuysen, F. S. van Paasschen e.a.).
's Gravenhage, 1960 (Jubileumuitgave van Weest paraat).

M. Vanhaegendoren, *Het verkennersleven; handboek voor leiding in de verkennersbeweging*.
Brussel, 1947. (Van deze auteur zijn er diverse (algemene) publikaties over jeugd en jeugdwerk).

VROUWELIJKE JEUGDBEWEGING

Leidraad voor vorming en actie, maandelijks orgaan van het vrouwelijk jeugdwerk in het bisdom Roermond (K.V.J.). (v.a. 1931).

Jonge Kracht, maandblad voor (moderne) meisjes. Uitg. kath. arbeidersmeisjesvereniging. (v.a. 1932).

De Katholieke Jeugdleider, maandblad voor jeugdleiders. (v.a. 1947).

Chr. J. Vrucht, *R.K. Jeugdorganisatie ten plattelande*.
Arnhem, z.j.

Programmaboek Congres van de Katholieke Vrouwelijke Jeugd in Limburg.
Tegelen, 1948.

Studiedagen K.A.V.J.
Meerssen, 1948.

Jaarverslag van het Katholiek Vrouwelijk Jeugdwerk, 1949 september 1950.
Secretariaat K.A.V.J., Meerssen, 1950.

Stukken betreffende de vrouwelijke katholieke arbeidende jeugd, in Archief van de Limburgsche R.K. Werkliedenbond St. Joseph, in 1944 heropgericht als K.A.B. Limburg.
Archief Sociaal Historisch Centrum voor Limburg.

Stukken betreffende de vrouwelijke katholieke arbeidende jeugd, in Archief van de Katholieke Arbeidersvrouwenbeweging in Limburg (K.A.V.).
Archief Sociaal Historisch Centrum voor Limburg.

M. I. M. A. WIJNEN

Inventaris van het archief
van de Katholieke Jonge Middenstandsvereniging
in Limburg en haar opvolgers
1946-1973

Sociaal Historisch Centrum voor Limburg

1976

INHOUDSOPGAVE

INLEIDING	107
a. De geschiedenis van de K.J.M.V.	107
b. De functionarissen van het bureau	112
c. De geschiedenis van het archief	113
d. Verantwoording van ordening en inventarisatie	114
Bijlage I: Lijst van bestuursleden en andere functionarissen	117
Bijlage II: Organisationschema	120
INVENTARIS	121
Overzicht van de Inventaris	122
I. 'Bestuursarchief', stukken welke door besturen zijn ontvangen of opgemaakt	123
II. 'Archief van het buro', stukken welke door het buro zelfstandig zijn ontvangen of opgemaakt	134
III. Stukken afkomstig van ex-bestuursleden en ex-medewerkers	143
PLAATSNAMENINDEX	147

INLEIDING

A. DE GESCHIEDENIS VAN DE K.J.M.V.

Na de totstandkoming van de r.k. standsorganisaties in Nederland, waarin de katholieke volwassenen georganiseerd waren volgens hun maatschappelijke stand (werklieden, middenstanders, leidende stand) ontstond er langzaam maar zeker behoefte aan een regeling, die de vraag afdoende zou beantwoorden op welke wijze de katholieke jeugd zou kunnen worden georganiseerd.

Het Nederlands episcopaat sprak zich in 1918 uit voor de vorming van de jeugd in zgn. patronaten en afzonderlijk op te richten jeugdorganisaties.

De uitwerking van de gegeven algemene richtlijnen werd overgelaten aan iedere bisschop afzonderlijk.¹

Bisschop Schrijnen van Roermond stelde voor zijn diocees een Bisschoppelijke Commissie voor Jeugdorganisatie in onder voorzitterschap van dr. H. A. Poels, aalmoezenier van sociale werken en rector te Welten, terwijl L. H. Timmermans, leraar aan het Bisschoppelijk College te Roermond in hetzelfde jaar het secretariaat op zich nam.² In januari 1919 werd de door de commissie in overleg met de bisschop ontworpen organisatiestructuur gepubliceerd.³ Deze regeling, waarin alleen de mannelijke jeugd werd betrokken, bepaalde o.a. dat jongens van vijftien tot en met zeventien jaar in een zogeheten 'groot patroonaat' of in de tweede afdeling van de Studentenclubs, dan wel in De Jonge Werkman of de Jonge Middenstander geplaatst konden worden.

¹ Besluiten van het Doorluchtig Episcopaat over sociale aangelegenheden. *Analecta* voor het bisdom Roermond, III (1918) 129-130.

² Schrijnen, L. J. A. H. Bisschoppelijke Commissie voor Jeugdorganisatie. *Analecta*, III (1918) 158.

³ Schrijnen, L. J. A. H. Jeugdorganisatie in het bisdom Roermond. *Analecta*, IV (1919) 6-9.

Vanaf 18 jaar kon men toetreden tot de in 1909 opgerichte emancipatiebeweging 'De Bond Jong Limburg'.

In de loop van de twintiger jaren legde men binnen de R.K. Sociale Beweging de nadruk steeds meer op verdere uitbouw van de standsorganisaties, zodat deze tenslotte het pleit wonnen voor de middenstandsjeugd.

In 1930 en de daarop volgende jaren ontstonden de eerste diocesane Katholieke Jonge Middenstands Verenigingen, het eerst in het bisdom Haarlem en daarna in de bisdommen Utrecht, Den Bosch en Breda.⁴ In december 1931 trad de Nationale Contactcommissie in werking⁵, die na ongeveer twee jaar werd getransformeerd tot een overkoepelend orgaan voor de vier diocesane organisaties, het Nationaal Verbond van diocesane katholieke jonge middenstandsvereeningen in Nederland.⁶

Inmiddels beschikte, met uitzondering van de Werknemende Middenstand en de Katholieke Limburgse Middenstandsbond (K.L.M.B.), iedere Limburgse standsorganisatie over een eigen jeugdafdeling. De pas benoemde opvolger van bisschop Schrijnen, Dr. J. H. G. Lemmens kwam nu voor de keuze te staan, of hij 'Jong Limburg' zou kunnen laten voortbestaan maar dan als intermediair tussen de reeds bestaande Limburgse jeugdstandsorganisaties, zoals de Jonge Werkman, de Jonge Boeren- en Tuindersbond en de Jonge Werkgeversvereniging, of dat hij de 'Jong Limburgers' moest onderbrengen in hun eigen jeugdstandsorganisaties en ter completering van de standsgewijze opbouw van het jeugdwerk een middenstandsjeugdorganisatie in het leven moest roepen.

Hij vroeg in december 1933 Jhr. Mr. Ch. J. M. Ruijs de Beerenbrouck, een van de voormannen der katholieken in de sociale en politieke emancipatiebeweging, om raad.⁷

⁴ Jansen, H. L.; Kropveld, M.; Mollerus, J.C.; Muiswinkel, F. L. van; Tobi, E. J. Handboek voor den Middenstand (Haarlem, 1937) 65-66.

⁵ Laar, J. H. van der; Jansen, J.; Timp, J. B. M. De hoogwaardige bisschoppen en de K.J.M.V. De Keten I nr. 2 (1932). In ongedateerd afschrift aangetroffen. Sociaal Historisch Centrum voor Limburg (S.H.C.). Archief Limburgse Organisatie van Zelfstandige Ondernemers (L.O.Z.O.). Briefwisseling Centraal Bureau met de K.J.M.(V.). Inventaris in bewerking.

⁶ Statuten Nationaal Verbond goedgekeurd op 30 oktober 1933. S.H.C. Archief L.O.Z.O. Briefwisseling Centraal Bureau met de K.J.M.(V.), ongedateerd. Inventaris in bewerking.

⁷ Brief van Lemmens aan Ruijs. Holtem. Archief Ruijs, exh. 15 december 1933. Zie Colsen, J. Poels (Roermond-Maaseik, 1955) 430.

Van de zijde van de K. L. M. B.⁸ en het Nationaal Verbond⁹ werd er bij dr. Lemmens op aangedrongen de oprichting van een Limburgse afdeling van de K. J. M. V. op diocesaan niveau toe te staan, temeer daar er in maart 1934 reeds twaalf afdelingen in Limburg op plaatselijk niveau bestonden. 'Jong Limburg', statutair niet standsgebonden, werd krachtens een bisschoppelijk besluit op 10 juni 1934 opgeheven. De statuten van de K.J.M.V. werden drie maanden later bisschoppelijk goedgekeurd¹⁰, en op 27 september 1934 vond de oprichtingsvergadering plaats.¹¹

Uit de stukken kan niet met zekerheid worden vastgesteld in welke plaats deze vergadering werd gehouden en door welke persoon (personen) ze werd geleid.

L. Theunissen uit Weert werd voorzitter, F. Ververgaert uit Tegelen secretaris/penningmeester en K. Roncken, kapelaan te Venlo, aalmoezenier.

De doelstelling van de K.J.M.V. was primair gericht op de ontwikkelingen en vorming van de toekomstige middenstander. Gezien de toen nog onvoldoende uitbouw van het middenstandsonderwijs gaf men cursussen in verenigingsverband, om de jonge middenstander voor te bereiden op zijn toekomstige taak en plaats in de samenleving. Veel aandacht werd besteed aan de godsdienstige en culturele vorming der leden. Retraites, eucharistievieringen en lezingen over godsdienstige en culturele onderwerpen behoorden tot de vaste programmapunten.

Het lidmaatschap stond open voor jeugdigen vanaf 18 jaar; door te huwen of zich zelfstandig te vestigen verviel het lidmaatschap.¹² Men werd geacht dan toe te treden tot de K.L.M.B.

Hoewel de K.J.M.V. in beginsel zowel open stond voor jongeren uit de werkende als uit de zelfstandige middenstand richtten de jaarpro-

⁸ Openingsrede van voorzitter Koops in de notulen van de Centrale Raadsvergadering. Mededeelingen van den R.K. Limburgschen Middenstand V (1932) 66.

⁹ Brief van de voorzitter van het Nationaal Verbond aan Lemmens. S.H.C. Archief L.O.Z.O., exh. 21 maart 1934. De brief werd waarschijnlijk door het bisdom doorgezonden om advies.

¹⁰ Statuten van de Katholieke Jonge Middenstands Vereniging in Limburg (K.J.M.V.) d.d. 5 september 1934 S.H.C. Archief L.O.Z.O. Briefwisseling Centraal Bureau met de K.J.M.V. Inventaris in bewerking.

¹¹ Kladnotulen van de oprichtingsvergadering van de K.J.M.V. S.H.C. Archief L.O.Z.O. Briefwisseling Centraal Bureau met de K.J.M.V. Inventaris in bewerking.

¹² Als noot 10.

gramma's en onderwerpen van studiedagen zich tot haar tijdelijke opheffing in 1942¹³, voornamelijk op de tweede groep.

Twee verenigingsorganen, uitgegeven door het Nationaal Verbond, onderhielden het contact tussen de leden, t.w. 'Het K.J.M.V. Leiderscontact', dat hoofdzakelijk was bestemd voor de bestuursleden van de plaatselijke afdelingen en 'De Keten' dat informatie bevatte voor alle leden.¹⁴

Toen na de oorlog de K.J.M.V. haar activiteiten weer hervatte¹⁵, bleven de doelstellingen en de opzet volgens vooroorlogs model gehandhaafd, hoewel veranderingen niet uitbleven; vooral de godsdienstige vorming werd aangepast. Na 1950 brak er voor de op confessionele basis werkende jeugdorganisaties een periode aan van voortdurende reorganisaties en vernieuwingen teneinde zich aan te passen aan de veranderende omstandigheden. De welvaartsstaat deed haar intrede. Er ontwikkelde zich een brede middenklasse, die in allerlei schakeringen de tertiaire sector kwam aanvullen. Mede hierdoor vervaagde in de loop van de vijftiger jaren het begrip 'beroepsstand'. De nieuwe jeugdgeneraties toonden zich wars van een streng organisatiekader en van de traditionele soberheid van het programma.¹⁶ In 1956 brak de nieuwe ontwikkeling door. Toen maakte Limburg voor het eerst kennis met de instuif¹⁷, onofficiële ontspanningsavonden (meestal dansavonden), waarop men kon komen en gaan wanneer men wilde. Enkele afdelingen lieten toen ook meisjes toe tot hun vereniging, zij het dat hierover van officiële zijde nog geen richtlijnen bestonden.¹⁸

¹³ De Katholieke Limburgse Middenstandsbond staakte op last van de bezetter medio 1942 haar activiteiten. De laatste brief van de K.J.M.V. aan de Middenstandsbond dateert van augustus 1942 en betreft een verzoek om subsidie. Daarna verneemt men tot 1946 niets meer over haar lotgevallen, zodat gevoeglijk kan worden aangenomen, dat de K.J.M.V. eveneens haar werkzaamheden tijdelijk opschortte.

¹⁴ Jansen, H. L.; Kropveld, M.; Mollerus, J. C.; Muiswinkel, F. L. van; Tobi, E. J. Handboek voor den Middenstand (Haarlem, 1937) 69.

¹⁵ Notulen van het Nationaal Verbond van 17 augustus 1946. S.H.C. Archief K.J.M.V. 205.

¹⁶ Harmsen, J. G., 'Jeugdorganisatie Nederland'. Grote Winkler Prins Encyclopedie, X (7e dr. Amsterdam-Brussel, 1974) 400.

¹⁷ Jaarverslag van de K.J.M.V. over 1956/1957. S.H.C. Archief K.J.M.V. 31.

¹⁸ Grote Nederlandse La Rousse Encyclopedie (G.N.L.E.) XII (1ste druk, 's-Gravenhage 1975) 632. Hier wordt het begrip 'instuif' duidelijk omschreven. De toelating van meisjes blijkt uit de jaarverslagen van de K.J.M.V. over 1958-1960, waarin geschreven wordt dat 'reeds enkele jaren' gemengde afdelingen bestonden. De eerste vereniging, die meisjes toeliet was 'Berebel', Reuver, Beesel, Belfeld. Zie inv. nr. 159.

In 1961 veranderde het Nationaal Verbondsbestuur de naam in Katholieke Jongeren uit de Middengroepen (K.J.M.).¹⁹ Op een algemene ledenvergadering van de K.J.M.-Limburg te Well in september 1964 fiatteerde de vergadering de conceptstatuten, nog geen jaar later gevolgd door de bisschoppelijke en koninklijke goedkeuring. Daarmee werd een reeds langer bestaande situatie formeel bevestigd.

Hoewel de elementen van ontspanning nu hun intrede hadden gedaan in de vereniging, bleven de vak- en standsactiviteiten gehandhaafd, zij het in een andere vorm.

De jongeren uit het Midden- en Kleinbedrijf, oorspronkelijk een meerderheidsgroep, hadden het veld moeten ruimen voor de werknemende middenstandsjeugd. Rond 1960 maakten zij nog slechts 30°/o van het totale aantal leden uit.²⁰

Door een andere benadering van het vak- en standsorganisatorische werk²¹ kon op landelijk niveau een aparte zuil worden opgericht voor het jongerenvakgroepenwerk, waarin de jonge zakenmiddenstanders per zakenmiddenstandstak werden verenigd om de problematiek van de toekomstige jonge ondernemers te bespreken.

Voor de K.J.M.-Limburg resulteerde deze ontwikkeling in 1965 in de oprichting van een commissie voor Jonge Zelfstandige Ondernemers, vanaf 1967 genaamd Werkgroep voor Jongeren uit het Midden- en Kleinbedrijf (de zgn. Werkgroep JMK).

Behalve de voornoemde groep formeerden nog drie van in totaal vijf categoriën van jeugdgroepen een eigen werkgroep onder supervisie van de K.J.M., te weten de nog resterende K.J.M. afdelingen, de Katholieke Studerende Jeugd Noord-Limburg en de groep jongerenverenigingen en sociëteiten (het zgn. open jeugd- en jongerenwerk).

Het K.J.M. bureau (zie onder B), vanaf 1967 aangeduid als 'Buro voor Jongeren-service in Limburg' onderhield daarenboven nog incidentele contacten met zgn. losse jeugdgroepen, waarvoor geen eigen werkgroep kon worden geformeerd.

Het accent verschoof nu definitief van de vorming naar de dienstverlening, de 'service' genaamd.

In 1965 startte de Limburgse K.J.M. met de uitgave van een service-

¹⁹ Tussentijdse en voorlopig rapport van de structuur-commissie van de K.J.M.V., 1961. S. H. C. Archief K.J.M.V. 208.

²⁰ Nota over de subsidiëring van het jongeren-vakgroepenwerk. Ongedateerd. S.H.C. Archief K.J.M.V. 262, p. 2.

²¹ Katholieke Sociale Organisaties in deze tijd. *Analecta*, XLI (1960) 41-51.

documentatiemap voor de plaatselijke groepen als leidraad voor de jongeren.²² Door het nemen van een serviceabonnement kon een jongerengroep gebruik maken van het gehele dienstenpakket van het bureau, waarbij de abonnee automatisch de ringbandvullingen kreeg toegezonden. De landelijke politieke ontwikkelingen in het jeugd- en jongerenwerk maakten een fusie noodzakelijk, daar het ministerie van C.R.M. de subsidiëring van de K.J.M. wilde afbouwen en een sanering van de vele instellingen in Limburg wenselijk achtte.²³

Besprekingen met het bestuur van de Stichting Jongerengemeenschap van het Katholiek Vrouwelijk Jeugdwerk in het bisdom Roermond leidden tot een fusie tussen beide instellingen per 1 april 1973. De beide serviceburo's te Sittard en Venlo, welke reeds vanaf 1971 samenwerkten werden per 1 april 1973 samengevoegd in een nieuwe stichting genaamd Serviceburo voor Jeugd en Jongeren in Limburg, gevestigd te Roermond.

B. DE FUNCTIONARISSEN VAN HET BUREAU²⁴

Het secretariaat van de Limburgse K.J.M.V. werd vanaf de oprichting met een onderbreking tijdens de oorlogsjaren tot 1949 beheerd door een onbezoldigde, door de leden gekozen secretaris.

In 1949 stelde het bestuur een bezoldigd secretaris aan met de taak de bestuursmededelingen, waarvan de concepten door de secretaris werden opgesteld, te vermenigvuldigen en te verzenden. Van 1952 tot 1966 beheerden achtereenvolgens twee aan het bestuur toegevoegde bezoldigde functionarissen het secretariaat met de kwalificatie van 'ambtelijk secretaris'.

²² In 1963 begon de K.J.M.-nationaal met de zgn. 'ringbanddocumentatiemap' waarin zoals het in het jaarverslag heette 'werd overgegaan op een nieuwe vorm van service geven aan de afdelingen door het per afdeling beschikbaar stellen van discussiestof, afgestemd op het jaarthema. Nationaal werd de inhoud gereed gemaakt, aangevuld door diocesane gegevens'. In 1965 werd de landelijke uitgave gestaakt. In september 1965 verscheen de eerste uitgave van de 'Servicemap voor de plaatselijke groepen'. Jaarverslagen K.J.M. over 1963/1964 en 1964/1965. S.H.C. Archief K.J.M.V. 31.

²³ Voor de hier genoemde overwegingen en alle andere voor en tegens raadplegen men groep 1g van de inventaris, voorts de stukken van M. te Baerts (groep 3c), alsmede het archief van de andere fusiepartner, het Serviceburo Sittard.

²⁴ Alle nu volgende gegevens werden rechtstreeks uit het hier beschreven archief geput.

Deze door het bestuur van de K.L.M.B. gedeeltelijk ten behoeve van het K.J.M.V.-secretariaat vrijgestelde krachten kregen sinds 1952 ruimere bevoegdheden, waaronder het zelfstandig notuleren van de bestuurs- en ledenvergaderingen en het opstellen van de te verzenden brieven. Het aantal dienstverleningen van het bureau, sinds 1965 'buro' geheten, nam in de loop van de 60er jaren sterk toe. Om aan de toenemende druk van jongerengroeperingen op het K.J.M.-serviceapparaat het hoofd te kunnen bieden, trad er in 1964 een provinciaal jeugd- en jongerenleider in dienst, die de contacten met de aangesloten K.J.M.-afdelingen en andere groepen zou gaan onderhouden. Door een verdere uitbouw van het dienstenpakket moest de personeelsformatie worden uitgebreid en vond een functionele taakafbakening plaats. Het hoofd van het buro kreeg de beschikking over secretaresses en jeugdconsulenten die respectievelijk werden belast met de buroadministratie en het verstrekken van adviezen aan jeugdgroepen, stichtingen, beheerscommissies en gemeenten inzake nieuwbouw, verbouwing of inrichting van jeugd- en jongerengebouwen en het beheer van het impressariaat (artiesten- en programmabemiddeling, begeleiding van werkgroepen en redactionele werkzaamheden met betrekking tot de servicedocumentatiemap). Naast het personeel in vaste dienst maakte het serviceburo ook gebruik van diensten van free-lance medewerkers en stageaires van de Katholieke Sociale Academie in Sittard. De jongerenwerkleider, belast met de dagelijkse leiding van het buro, werd in 1970 benoemd tot directeur. Bij de fusie tussen de serviceburo's van Sittard en Venlo traden de medewerkers van het Venlose buro en één medewerker van Sittard in dienst van de nieuwe stichting.

C. DE GESCHIEDENIS VAN HET ARCHIEF

Het archief gevormd in de periode 1934-1942 kan als verloren worden beschouwd. Waarschijnlijk is het met opzet vernietigd uit angst voor de bezetter. Briefhoofden van de K.J.M.V. van voor de tweede wereldoorlog²⁵ vermelden de juiste oprichtingsdatum, 27 september 1934. Bij een statutenwijziging in 1953 en 1965 werd in beide gevallen 1932 als jaar van oprichting genoemd. Het vermoeden is derhalve

²⁵ Deze briefhoofden bevinden zich in S.H.C. Archief L.O.Z.O. Briefwisseling Centraal Bureau met de K.J.M.V. Inventaris in bewerking.

gewettigd, dat het bestuur in 1953 niet meer beschikte over het vooroorlogse archief.

Het naoorlogse gedeelte van 1946-1972 is door de Stichting Serviceburo voor Jeugd en Jongeren in 1974 aan het Sociaal Historisch Centrum overgedragen. Het archief is redelijk compleet. De zorg voor het archief schijnt evenwel niet tot de eerste taken van het buro gerekend te zijn, want wij lezen in een brief gericht aan de eigenaar van het pand waar het buro tijdelijk was gehuisvest dat een al maanden bestaande lekkage 'een waterschade veroorzaakt aan de door ons in de kelder opgeslagen archief'.²⁶

Gelukkig was dit sterk overdreven gesteld, maar niettemin zijn er volgens mededelingen van de directeur in 1971 stukken weggegooid, daar zij geheel beschimmeld waren. Het verdient aanbeveling om bij een onderzoek niet alleen het K.J.M.-archief te raadplegen, maar zeker ook de briefwisseling tussen de K.J.M.(V.) en de R.K. Limburgse Middenstands Bond (R.K.L.M.B.), welke zich in het laatst genoemd archief bevindt van 1934-1942 en van 1948-1970.

D. VERANTWOORDING VAN ORDENING EN INVENTARISATIE

Bij de aanvang van de ordening bleek dat het archief zich in wanordelijke staat bevond, hetgeen mede was veroorzaakt door het grote aantal registratoren, dat bij de vorming van dit archief betrokken was geweest. Bij het herstellen van een aantal series trof ik twee registratuursystemen aan. In een sigarenkistje bevonden zich 52 van tekst voorziene duimgrepen van het sinds 1966 in gebruik zijnde hangmappensysteem. Tevens zond het Serviceburo twee indicateurs mee van 1958-1964. Deze vondsten leverden mij voldoende bruikbare gegevens op voor het ontwerpen van een archiefschema. Ik heb gemeend een scheiding te moeten aanbrengen tussen stukken van bestuurlijke aard en het buroarchief, al dient deze scheiding met de nodige voorzichtigheid te worden uitgelegd. De taken van bestuur en buro sloten elkaar niet uit, maar vulden elkaar aan. Dat is dus ook met de archiefbescheiden het geval. Het uitvoerend orgaan van de K.J.M.(V.) nam in de loop der zestiger jaren sterk toe in belangrijkheid, met als gevolg dat waar eertijds de beide besturen (dagelijks bestuur en

²⁶ Afschrift van een uitgegane brief van de K.J.M.-directeur aan de N.V. Vic. Wolff, niet gedateerd. S.H.C. Archief K.J.M.V. 241.

hoofdbestuur) het beleid bepaalden en uitvoerden, later het bureau een toenemend aantal bestuurstaken kreeg toebedeeld en een bestaan op zichzelf ging leiden.

Wat de beschrijving der stukken betreft: onder algemene ledenvergadering verenigde ik alle stukken die betrekking hadden op de directe voorbereiding van de vergaderingen, alsmede een aantal stukken waar de vergadering haar goedkeuring aan moest verlenen, zoals de concept-jaarverslagen.

Vanwege het directe administratieve verband tussen agenda's en notulen is deze serie niet in twee afzonderlijke series gesplitst.

De briefwisseling van het dagelijks bestuur en het hoofdbestuur kon niet worden gesplitst. De slordige adressering liet dat niet toe.

Onder financiële stukken verenigde ik alle stukken die te maken hadden met het financieel beleid, zoals conceptbegrotingen, begrotingen, maximale vaststelling van het subsidie, financiële jaarverslagen, alsmede alle brieven en bijlagen die op deze stukken c.q. op de financiën betrekking hadden. Daar het vaststellen van het beleid tot de bevoegdheid van het bestuur behoorde, heb ik deze stukken bij het bestuursarchief geplaatst. Uiteraard vonden daar ook de rapporten een plaats, welke door de accountant aan het bestuur werden uitgebracht. De boekhouding in enge zin is eveneens onder het bestuursarchief geplaatst, hoewel de boekhouding niet gedurende de gehele periode door de penningmeester werd bijgehouden, maar het bureau daarin eveneens zijn aandeel leverde.

Zoals gezegd ging de K.J.M. door fusie over in de Stichting Servicebureau voor Jeugd en Jongeren in Limburg. In feite kan men de periode van 1 januari 1972 tot en met september 1973 – toen de nieuwe stichting de voorlopige erkenning door C.R.M. verwierf – zien als een overgangsperiode. In december 1972 werd de vereniging K.J.M. in staat van liquidatie gebracht. Vervolgens passeerde de acte van oprichting van de nieuwe stichting op 1 februari 1973, maar eerst op 1 april was de fusie ook materieel gerealiseerd, in die zin dat de fusiepartners vanaf die datum als de nieuwe stichting vanuit de nieuwe huisvesting in Roermond hun werk begonnen. Laatstgenoemde datum, 1 april 1973, is daarom gekozen als scheidslijn voor de overbrenging. Het archief van de andere fusiepartner (het servicebureau te Sittard) vormt een afzonderlijk geheel, dat te zijner tijd in een aparte inventaris beschreven zal worden. Ook dit archief wordt in het Sociaal Historisch Centrum bewaard.

Alle stukken zijn openbaar tien jaar na de laatste aantekening die erop gemaakt is. Voor jongere stukken kan in bijzondere gevallen eveneens inzage verleend worden, na toestemming van de eigenaren van het archief.

De inventarisatie van dit archief nam een half jaar in beslag. Zij werd in januari 1976 voltooid. Tijdens de inventarisatie heb ik er naar gestreefd de gulden middenweg te bewandelen tussen handhaving van de oude, niet met elkaar harmoniërende ordeningswijzen en een indeling van deze inventaris in categorieën die elkaar uitsluiten. Misschien zouden sommige gebruikers van het archief aan een andere wijze van ordening de voorkeur hebben gegeven. Ik vraag hen te bedenken, dat jeugd- en jongerenwerk niet verricht werd met de primaire doelstelling archief te vormen en dat wellicht de omstandigheden waaronder zo'n archief werd gevormd nauwelijks ongunstiger konden zijn dan in de sector van het jeugdwerk met zijn snel wisselende interesses, leden, bestuursleden, financiën, huisvesting en medewerkers.

BIJLAGE I

Lijst van bestuursleden en andere functionarissen

VOORZITTER

1934-	L. Theunissen	Weert
-1940	F. Nies	Weert
1940-opheffing	M. Debats	Sittard
1946-1947	H. Lambregts	
1947-1949	J. Voragen	Heerlen
1949-1950	F. Geisler	Roermond
1950-1951	N. Klaassens	Blerick
1951-1952	E. Spee	Roermond
1952-1955	W. van de Bosch	Heerlen
1955-1957	E. Keiren	Helden
1957-1958	J. Lennards	Roermond
1958-1960	G. Beterams	Wanssum
1960-1964	H. Seyben	Belfeld
1964-1969	H. Hobus	Horst
1969-1972	M. te Baerts	Brunssum

SECRETARIS

1934-(1938)	F. Ververgaert	Tegelen
(1938)-1940	W. Pieters	Heerlen
1940-opheffing	C. Delnooz	Maastricht
-1949	H. Goumans	Venray
1949-1950	J. Voragen	Heerlen
1951-1952	T. Thomassen	Venlo
1952-1953	H. Daniëls	Heerlen
1953-1955	H. Dellelijn	Maastricht
1955-1958	H. van Vloten	Maastricht
1958-1959	J. Bloemen	Chèvremont
1959-1960	A. Smeets	Roermond
1960-1966	P. Coonen	Tegelen
1966-1968	vacant	
1968-1970	H. Denessen	Baarlo
1970-1972	H. Kok	Horst

PENNINGMEESTER

1934-	F. Ververgaert	Tegelen
-opheffing	J. Trines	Roermond
-1949	M. Toma	Heerlen
1949-1950	J. Voragen	Heerlen
1950-1951	T. Hoedemakers	Beek
1951-1952	J. Kerkhoffs	Maastricht
1952-1954	E. Spee	Roermond
1954-1957	M. Toma	Heerlen
1957-1958	F. Pennarts	Venlo
1958-1959	H. Joosten	Tegelen
1959-1963	H. Reumkens	Tegelen
1963-1968	H. Derks	
1968-1969	M. te Baerts	Heerlen
1969-1970	H. Denessen	
1970-1972	M. te Baerts	Heerlen

AALMOEZENIER

1934-1935	K. Roncken	Venlo
1935-opheffing	Wolfs	Roermond
-1951	Geelen	
1951-1953	P. Bongarts	
1953-1959	L. Moonen	
1959-1960	F. Sampers	
1960-1969	G. de Bok	Venlo

EREVOORZITTERS

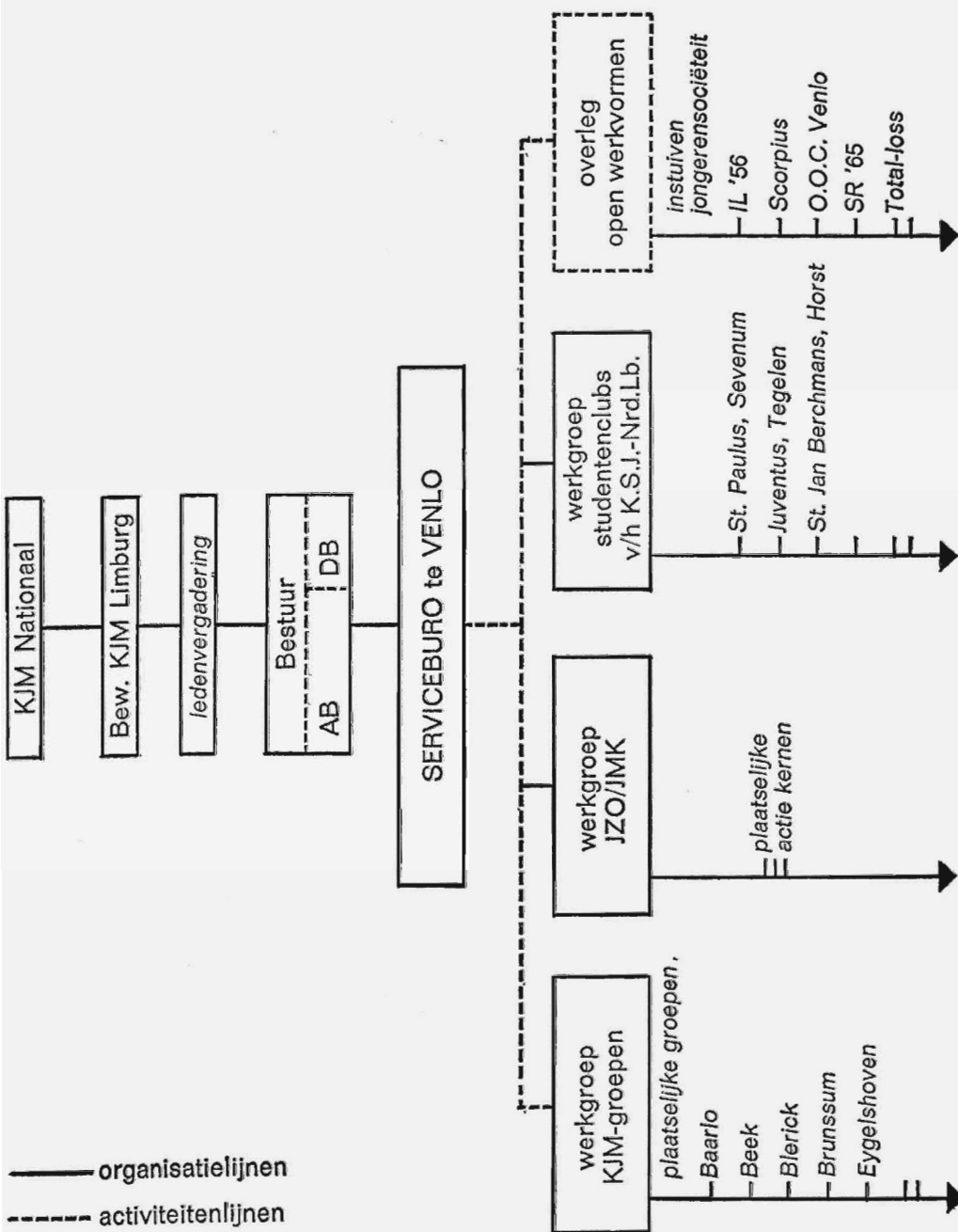
W. van de Bosch	Heerlen
C. O. H. Peeters	Roermond
H. Seyben	Belfeld

VRIJGESTELDEN, later medewerkers genaamd

G. Dinjens,	administrateur, 1949-1951
A. Walter,	ambtelijk secretaris als vrijgestelde door het bureau van de K. L. M. B., 1952-1958

- P. Coonen, ambtelijk secretaris als vrijgestelde door het bureau van de K.L.M.B., 1958-1966, sinds 1960 tevens gekozen secretaris
- J. Duckers, provinciaal jeugd- en jongerenwerkleider, 1964-1970, vanaf 1966 tevens fungerend als ambtelijk secretaris, vanaf 1970 directeur van het Serviceburo te Venlo, vanaf 1 januari 1973 teamleider van de Stichting Serviceburo voor Jeugd en Jongeren in Limburg te Roermond
- M. Trienekens, bureausecretaresse, 1966-1971
- A. Cools, bureausecretaresse, 1969-1972
- H. Hennekens, administratief medewerker, 1971-1973
- R. Hout, bureausecretaresse, 1971-1972

BIJLAGE 2 ORGANISATIESCHEMA 1965-1973

INVENTARIS

OVERZICHT VAN DE INVENTARIS

I 'Bestuursarchief', stukken welke door de besturen zijn ontvangen of opgemaakt	123
a. Stukken betreffende de algemene ledenvergaderingen, vroeger Bondsraad geheten	123
b. Statuten en reglementen	123
c. Stukken betreffende de werkzaamheden van de besturen	124
d. Briefwisseling van de besturen	125
e. Stukken voortgekomen uit vertegenwoordigingen van bestuursleden	131
f. Stukken betreffende de financiën	131
g. Stukken betreffende de liquidatie van de K.J.M. (fusie Sittard-Venlo)	133
II 'Archief van het buro', stukken welke door het buro zelfstandig zijn ontvangen of opgemaakt	134
a. Stukken betreffende het interne overleg	134
b. Stukken betreffende de traditionele K.J.M.V.-activiteiten	134
c. Publikaties	137
d. Stukken betreffende de werkgroepen	137
d.1 Stukken betreffende de 'Werkgroep K.J.M.-groepen'	137
d.2 Stukken betreffende de 'Werkgroep J.Z.O./J.M.K.'	137
d.3 Stukken betreffende de 'Werkgroep K.S.J.-groepen'	139
d.4 Stukken betreffende de 'Werkgroep Jongerenverenigingen en Jongerensociëteiten'	139
e. Stukken betreffende de verschillende takken van dienstverlening	140
f. Stukken van uiteenlopende aard	142
III Stukken afkomstig van ex-bestuursleden en ex-medewerkers	143
a. Stuk, afkomstig van voorzitter M. Debats	143
b. Stukken behorende tot het persoonlijk archief van directeur J. Duckers	143
c. Stukken ontvangen of opgemaakt door M. te Baerts als voorzitter van de K.J.M.-Limburg, 1968-1973, daarna als voorzitter van de Stichting Serviceburo voor Jeugd en Jongeren in Limburg, 1973-1974	144

BESCHRIJVING VAN DE STUKKEN

I. 'BESTUURSARCHIEF', STUKKEN WELKE DOOR DE BESTUREN ZIJN ONTVANGEN OF OPGEMAAKT

a. Stukken betreffende de algemene ledenvergaderingen, vroeger Bondsraad geheten

1-22 Stukken van de algemene ledenvergaderingen, 1949-1965, 1967, 1969-1970, 1972 22 omslagen

N.B.: Hierin bevinden zich tevens de conceptjaarverslagen

1. 1949	7. 1955	13. 1961	19. 1968
2. 1950	8. 1956	14. 1962	20. 1969
3. 1951	9. 1957	15. 1963	21. 1970
4. 1952	10. 1958	16. 1964	22. 1972
5. 1953	11. 1959	17. 1965	
6. 1954	12. 1960	18. 1967	

b. Statuten en reglementen

- 23 Concepten van de statuten, 1953, 1964, 1965 1 omslag
- 24 Briefwisseling met het bisdom Roermond en het Ministerie van Justitie over de goedkeuring van de concept-statuten, 1955, 1964-1965 1 omslag
- 25 Statuten, 1953, 1965 1 omslag
- 26 Concept-statuten van de afdelingen, niet gedateerd 1 stuk
- 27 Stuk houdende algemene richtlijnen voor een K.J.M.V.-afdeling, niet gedateerd 1 stuk

- 28 Concept-handleiding voor de afdelingsbesturen, niet gedateerd
1 stuk
- 29 'Handleiding voor afdelingsbesturen', uitgave van de K.J.M.V. in het bisdom Roermond, niet gedateerd
1 deel
- 30 'Installatie en belofte', uitgave van het Nationaal Verbond der K.J.M.V. inzake het aannemen van leden, niet gedateerd
1 deel

c. Stukken betreffende de werkzaamheden van de besturen

- 31 Jaarverslagen over de verenigingsjaren 1956-1969, 1957-1970
1 omslag

- 32-46 Agenda's, notulen en bijlagen van de vergaderingen van het Hoofdbestuur, 1948, 1952, 1960-1972. 15 omslagen

N.B.: Over 1952 zijn alleen notulen aangetroffen

32. 1948	36. 1962	40. 1966	44. 1970
33. 1952	37. 1963	41. 1967	45. 1971
34. 1960	38. 1964	42. 1968	46. 1972
35. 1961	39. 1965	43. 1969	

- 47-70 Agenda's, notulen en bijlagen van de vergaderingen van het Dagelijks Bestuur, 1949, 1951-1966, 1968-1973

23 omslagen

N.B.: 1. Over 1950 en 1967 zijn alleen agenda's aangetroffen

2. Zie ook groep I g

47. 1949	53. 1955	59. 1961	65. 1968
48. 1950	54. 1956	60. 1962	66. 1969
49. 1951	55. 1957	61. 1964	67. 1970
50. 1952	56. 1958	62. 1965	68. 1971
51. 1953	57. 1959	63. 1966	69. 1972
52. 1954	58. 1960	64. 1967	70. 1973, tot 3 april

- 71 Stukken betreffende de organisatie van weekenden voor bestuursleden, gehouden op de Proosdij te Meerssen, 1949-1950
1 omslag
- 72 Stukken betreffende een reorganisatie van de K.J.M.V., 1953 en ongedateerd
1 omslag

- 73 Stukken betreffende de toelating van meisjes in de afdelingen, 1958 1 omslag
- 74 'Gouden boek', register met akten van verdiensten verleend aan aftredende bestuursleden, 1969-1970 1 deel
- 75 Stukken betreffende het personeel, waaronder de arbeidscontracten, 1964-1965, 1969-1972 en niet gedateerd 1 omslag

d. Briefwisseling van de besturen

N.B.: Voor alle briefwisseling, die hier opgenomen is, geldt dat zij in overwegende mate, doch niet uitsluitend van bestuurlijke aard is. Vanaf 1965 nam het buro een deel van de briefwisseling voor zijn rekening. Men treft die ook in onderstaande dossiers aan. (Zie de inleiding van de inventaris)

- 76 Lijsten van adressen van de relaties, waarmee de K.J.M. correspondeerde, 1965 en niet gedateerd 1 omslag
- 77-78 Indicateurs van uitgegane brieven, 1958-1964 2 delen

N.B.: Waarschijnlijk zijn deze indicateurs slechts opgezet als verantwoording voor de gebruikte postzegels, doch zij voldoen aan de beschrijving van indicateurs

77. 1958 - 1960
78. 1961 - 1964

N.B.: Achterin indicator van ingekomen brieven, 1961-1964

- 79-86 Ingekomen brieven en afschriften van uitgegane brieven van het Dagelijks Bestuur en het Hoofdbestuur, 1950-1964, 1966-1967, 1969-1972 8 omslagen

79. 1950 - 1954	83. 1960
80. 1955 - 1957	84. 1961
81. 1958	85. 1962
82. 1959	86. 1963 - 1967, 1969 - 1972

- 87-97 Afschriften van alle uitgegane brieven van bestuur en buro, 1964-1972 11 omslagen

N.B.: Van uitgaande brieven werden meerdere afschriften (doorslagen) gemaakt. Eén doorslag werd in het onderwerpdossier opgeborgen, maar de zogenoemde 'geeltjes' (geel doorslagpapier) werden chronologisch opgeborgen

tot een soort register van uitgaande brieven, 'copieboek'. Het zijn deze geeltjes die hierboven beschreven zijn

87. 1964 - 1965	93. 1970, juli-december
88. 1966	94. 1971, januari-juni
89. 1967	95. 1971, juli-december
90. 1968	96. 1972, januari-juni
91. 1969	97. 1972, juli-december
92. 1970, januari-juni	

Briefwisseling geordend naar afzender

98-III Briefwisseling met het Nationaal Secretariaat, 1947-1967,
1969-1970 14 omslagen

98. 1947- 1952	105. 1959
99. 1953	106. 1960
100. 1954	107. 1961
101. 1955	108. 1962 - 1963
102. 1956	109. 1964 - 1965
103. 1957	110. 1966 - 1967
104. 1958	111. 1969 - 1970

II2-II9 Briefwisseling met de diocesane K.J.M.(V.)'s

112. Briefwisseling met de K.J.M.(V.) in het bisdom Haarlem gevestigd te Den Haag, later te Heemstede, 1951 - 1952, 1955, 1961 - 1967, 1969
1 omslag
113. Briefwisseling met de K.J.M.(V.) in de bisdommen Haarlem en Rotterdam, gevestigd te Den Haag, 1958 - 1961
1 omslag
N.B.: De jeugdbewegingen in de voornoemde bisdommen werkten in genoemde jaren samen in een secretariaat.
114. Briefwisseling met de K.J.M. in het bisdom Rotterdam, voortgezet als Serviceburo voor Jongerenwerk Zuid-Holland, gevestigd te 's-Gravenhage, 1961 - 1966, 1969 - 1972
1 pak
115. Briefwisseling met de K.J.M.(V.) in het bisdom Breda, gevestigd te Dongen, later te Eindhoven, 1957, 1959, 1961, 1963 - 1966
1 pak
116. Briefwisseling met de K.J.M.(V.) in de bisdommen Utrecht en Groningen, later K.J.M.-Oost-Nederland genoemd, gevestigd te Arnhem, 1949, 1959, 1970
1 omslag

117-119. Briefwisseling met de K.J.M. in het bisdom Den Bosch, voortgezet als Provinciaal Serviceburo voor Jongerenwerk in Noord-Brabant, gevestigd te Eindhoven, 1954, 1958 - 1968, 1970 - 1972

3 omslagen

117. 1954, 1958 - 1964

118. 1965 - 1967

119. 1968 - 1972

120-160 Briefwisseling met de plaatselijke K.J.M.(V.) afdelingen in Limburg, 1949 - 1967

41 omslagen

120. Baarlo, 1951, 1955 - 1961, 1964

121. Beek, 1951, 1954

122. Bergen, 1950

123. Blerick, 'St. Paul', 1951 - 1967

124. Brunssum, 1957 - 1958

125. Eygelshoven, 1950, 1954 - 1956

126. Geleen, 1951, 1954 - 1957, 1960

127. Gennep, 1960 - 1961

128. Grubbenvorst, 1950, 1951, 1953

129. Heerlen, 1955, 1961

130. Helden, 1951 - 1958, 1960 - 1961

131. Heythuysen, 1958 - 1960, 1963

132. Hoensbroek, 1954 - 1955, 1958 - 1964

133. Horst, 1950 - 1969 (fragm.)

134. Kerkrade, 1951, 1956 - 1957, 1959 - 1961

135. Kessel, 1954, 1956

136. Maasbree, 1954 - 1956

137. Maasniel, 1955

138. Maastricht, afdeling 'binnenstad', 1952 - 1953

139. Maastricht, afdeling 'H. Aloysius', 1950 - 1954

140. Maastricht, afdeling 'St. Theresia-Mariaberg', 1950 - 1953

141. Maastricht, gehele stad, 1955 - 1956, 1958 - 1961

142. Meyel, 1951 - 1956

143. Nederweert, 1951, 1957, 1959 - 1960

144. Nieuwenhagen, 1958

145. Nuth, 1950 - 1952, 1958

146. Reuver, 'St. Mauritius', 1951, 1954 - 1958

147. Roermond, 'St. Paul', 1950 - 1963

148. Roggel, 1951, 1954

149. Schinnen, 1952, 1954 - 1955, 1957

150. Sevenum, 'St. Christoffel', 1953 - 1955, 1958 - 1965

151. Swalmen, 1955 - 1956, 1964 - 1967

152. Tegelen, 1951 - 1967

153. Valkenburg, 1954

154. Velden, 1955 - 1956

155. Venlo, 'St. Martinus', 1949 - 1950, 1952 - 1961, 1963

156. Venray, 'St. Andries', 1951 - 1954, 1956 - 1962

- 157. Voerendaal, 1954 - 1958
- 158. Weert, 'H. Hieronymus en Antonius', 1954 - 1955, 1958, 1961
- 159. 'Berebel', Beesel, Reuver, Belfeld, 1959, 1961 - 1966
- 160. 'Maasdorpen', Wanssum, Swolgen, Blitterswijck, 1954 - 1955

161-167 Briefwisseling genaamd 'Internationale contacten'

- 161-162. Briefwisseling met de Jung K.K.V., gevestigd te Essen, 1950, 1958 - 1966 2 omslagen
- 161. 1950, 1958 - 1961
- 162. 1962 - 1966
- 163. Briefwisseling met de K.J.M. in België, gevestigd in Gent, 1950, 1964 - 1967 1 pak
- 164-167. Stukken betreffende internationale contactbijeenvorsten uitgaande van de Limburgse K.J.M.(V.) en haar Belgische en Duitse zusterverenigingen, 1953, 1955 - 1956, 1959 - 1962, 1964, 1967 - 1972 3 omslagen
1 deel
- 164. 1953, 1955 - 1956, 1959-1962, 1964 1 omslag
- 165. Plakboek samengesteld in het kader van een Nederlands-Duits uitwisselingsprogramma "Tage der Jugend", 1967 1 deel
- 166. 1967 - 1969 1 omslag
- 167. 1970 - 1973 1 omslag

168-187 Briefwisseling met provinciale en regionale instellingen van welzijnswerk in Limburg

- 168-174. Briefwisseling met de stichting 'Diocesane Katholieke Jeugdraad voor het bisdom Roermond' gevestigd te Meerssen, later te Sittard, voortgezet als Raad voor het Jeugdbeleid, 1948, 1950 - 1968 7 omslagen
- 168. 1948, 1950 - 1951, 1953 - 1955
- 169. 1956
- 170. 1957
- 171. 1958 - 1961
- 172. 1962
- 173. 1963 - 1964
- 174. 1965 - 1968
- 175-176. Briefwisseling met de Provinciale Jeugdraad Limburg, 1956, 1958 - 1968 2 omslagen

175. 1956, 1958 - 1966
 176. 1967 - 1968

177-178. Briefwisseling met de werkgroep, later de Stichting Raad voor het Jeugdbeleid Limburg gevestigd te Sittard, later te Maastricht, 1969 - 1970, 1972 2 omslagen

177. 1969 - 1970
 178. 1972

N.B.: Deze instelling is ontstaan door een fusie tussen Provinciale Jeugdraad en de Diocesane Katholieke Jeugdraad

179-180. Briefwisseling met de stichting R.K. Stedelijke Jeugdraad Venlo, voortgezet als Stichting Stedelijke Raad voor de Jeugdservice, 1963 - 1967, 1969 - 1973 2 pakken

179. 1963 - 1967
 180. 1969 - 1973

181. Briefwisseling met de Stichting Katholieke Jeugdraad (Maastricht), voortgezet als Stichting Stedelijke Jeugdraad Maastricht, 1960 - 1962, 1965, 1967 - 1968 1 omslag

182. Briefwisseling met de Stichting Regionale Jeugdraad te Weert, 1972 1 omslag

183. Briefwisseling met de Stichting Regionaal Jeugdcentrum Noordelijk Limburg, gevestigd te Venray, 1969 - 1972 1 omslag

184. Briefwisseling met de Stichting Jeugdwelzijn Midden-Limburg, gevestigd te Roermond, 1971 1 omslag

185. Briefwisseling met het Centrum voor Jeugd- en Jongerenwerk en de daarmee gelieerde jeugd- en jongerenorganisaties te Sittard, 1961, 1964 - 1965, 1967 - 1972 1 pak

186. Briefwisseling met het Katholiek Vrouwelijk Jeugdwerk, gevestigd te Meerssen, 1950, 1953 - 1954, 1956 - 1958, 1960 - 1961 1 omslag

187. Briefwisseling met de Stichting Bijzonder Opbouwwerk Limburg, voortgezet als Stichting BOWL, gevestigd te Maastricht, 1971 - 1973 1 omslag

188-194 Briefwisseling met de standsorganisaties in Limburg

188-190. Briefwisseling met de Katholieke Limburgse Middenstandsbond, later de Limburgse Organisatie van Zelfstandige Ondernemers, gevestigd te Venlo, 1950, 1952 - 1959, 1961, 1964 - 1969 2 pakken, 1 omslag

- 188. 1950, 1952 - 1959
- 189. 1961, 1964 - 1969
- 190. 1970, 1972

- 191. Briefwisseling met de Vereniging De Werknemende Middenstand in Limburg, gevestigd te Heerlen, 1952 - 1954, 1959 1 omslag
- 192. Briefwisseling met de Katholieke Arbeiders Beweging, gevestigd te Heerlen, 1957 - 1961 1 omslag
- 193. Briefwisseling met de R.K. Jonge Boeren- en Tuindersbond van de L.L.T.B., later met het gewest Limburg van de Katholieke Plattelands-Jongeren, gevestigd te Roermond, 1954 - 1955, 1957, 1959, 1961, 1963 - 1968, 1970, 1972 1 omslag
- 194. Briefwisseling met de Katholieke Arbeiders Jeugdbeweging in Limburg, voortgezet als KWJ-Limburg, eerst gevestigd te Heerlen, later te Sittard, 1953, 1956, 1958, 1961 - 1965, 1968, 1970 1 omslag

195-203 Briefwisseling met andere organisaties en instellingen

N.B.: Men raadplege ook 76-97

- 195. Briefwisseling met de Vereniging Nederlandse Jeugd-Gemeenschap, gevestigd te Amsterdam, 1950, 1960, 1962, 1964 - 1965, 1967 - 1970 1 omslag

N.B.: Hierbij bevinden zich stukken betreffende het Cower-rapport

- 196. Briefwisseling met de Katholieke Jeugdraad voor Nederland, gevestigd te Utrecht, 1953 - 1954, 1957, 1959 - 1964, 1966 - 1969, 1972 1 pak

N.B.: Zie N.B. onder 195

- 197. Briefwisseling met de Katholieke Actie Mannelijke Jeugd in het bisdom Roermond, gevestigd te Meerssen, 1950 - 1959, met retro-acta, 1946 - 1949 1 omslag
- 198. Ingekomen stukken van de Katholieke Centrale Limburg gevestigd te Roermond, 1953 1 omslag

N.B.: De Katholieke Centrale Limburg was een overlegorgaan voor alle Katholieke organisaties, instellingen en hoogwaardigheidsbekleders in Limburg

- 199. Briefwisseling met de K.V.P.-Jongeren afdeling Limburg, gevestigd te Heerlen, 1955 - 1959, 1961, 1963, 1965 - 1967 1 omslag

200. Briefwisseling met de Katholieke Centrale Vereniging voor Lectuurvoorziening in Limburg, gevestigd te Roermond, 1950, 1952 - 1955
1 omslag
201. Briefwisseling met het Comité voorbereiding volksuniversiteit Noord-Limburg, 1958
1 omslag
202. Briefwisseling met de werkgroep, later de vereniging Mens en Woning, gevestigd te Heerlen, 1959 - 1965, 1967
1 pak
203. Ingekomen stukken van de Culturele Raad Limburg, gevestigd te Maastricht, 1965
1 omslag

e. Stukken voortgekomen uit vertegenwoordigingen van bestuursleden

- 204 Agenda's, notulen en bijlagen van de Algemene ledenvergadering van de K.J.M.-nationaal, 1964 - 1967, 1969
1 pak
- 205-211 Agenda's, notulen en bijlagen van de vergaderingen van het Nationaal Verbondsbestuur, 1946 - 1970
6 pakken
205. 1946 - 1953	209. 1964 - 1968
206. 1954 - 1956	210. 1969 - 1970
207. 1957 - 1960	211. 1970 - 1972
208. 1961 - 1963	
- 212 Agenda's, notulen en bijlagen van de nationale secretarissenvergaderingen, 1962 - 1967
1 omslag
- 213 Agenda's, notulen en bijlagen van het nationale penningmeestersoverleg, 1950, 1955, 1960, 1969
1 omslag
- 214 Agenda's, notulen en bijlagen van de nationale Redactieraadsvergaderingen, 1963 - 1964
1 omslag

f. Stukken betreffende de financiën

- 215 Ingekomen stukken van de secretaris bij de penningmeester, 1959-1962
1 omslag
- 216 Accountantsrapporten over de controle van de administratie over de boekjaren 1962/1963, 1966 - 1969, 1972, uitgebracht 1963 - 1973
1 pak

- 217 'Concept - rijksregeling subsidiëring jeugd- en jongerenwerk 1970', uitgegeven door het Ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk werk, 1969 1 deel
- 218 'Rijkssubsidieregeling jeugd- en jongerenwerk 1971', uitgegeven door het Ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk, 1971 1 deel
- 219-253 Financiële stukken over de boekjaren 1948 - 1972, opge-
maakt 1949 - 1973 25 omslagen

N.B.: Onder financiële stukken worden hier verstaan de begrotingen met de toelichtingen en wijzigingen daarop, de maximale vaststelling van het subsidie, financiële verslagen, alsmede alle bijlagen tot de stukken, inclusief de briefwisseling die erop betrekking heeft

219. Boekjaar 1948, 1949
220. Boekjaar 1949, 1949 - 1950
221. Boekjaar 1950, 1949 - 1951
222. Boekjaar 1951, 1951 - 1952 en niet gedateerd
223. Boekjaar 1952, 1952 - 1953 en niet gedateerd
224. Boekjaar 1953, 1953 - 1954 en niet gedateerd
225. Boekjaar 1954, 1954 - 1955
226. Boekjaar 1955, 1955
227. Boekjaar 1956, 1955 - 1956
228. Boekjaar 1957, niet gedateerd
229. Boekjaar 1958/1959, 1958 - 1961
230. Boekjaar 1959/1960, 1960 - 1961 en niet gedateerd
231. Boekjaar 1960/1961, 1959 - 1962
232. Boekjaar 1961/1962, 1960 - 1963
233. Boekjaar 1962/1963, 1962 - 1964
234. Boekjaar 1963/1964, 1962 - 1965
235. Boekjaar 1964/1965, 1964 - 1966
236. Boekjaar 1965/1966, 1965 - 1966 en niet gedateerd
237. Boekjaar 1966, 1965 - 1968
238. Boekjaar 1967, 1966 - 1968 en niet gedateerd
239. Boekjaar 1968, 1966, 1968 - 1970, 1972
240. Boekjaar 1969, 1967, 1969 - 1971 en niet gedateerd
241. Boekjaar 1970, 1969 - 1971, 1973
242. Boekjaar 1971, 1969 - 1973
243. Boekjaar 1972, 1971 - 1973
- 244-245. Kas-, bank- en giroboek, 1953 - 1956, 1959 - 1965 2 delen
244. 1953 - 1956
245. 1959 - 1965

246-253.	Grootboekkaarten, 1953 - 1955, 1960/1961 - 1964/1965	8 bundels
246.	1953	250. 1961/1962
247.	1954	251. 1962/1963
248.	1955	252. 1963/1964
249.	1960/1961	253. 1964/1965

N.B.: Na de benoeming van de directeur neemt de boekhouding snel in omvang toe. Daar die gegevens samengevat te vinden zijn in financiële verslagen t.b.v. het ministerie van C.R.M., zijn de kaarten vanaf 1965 niet meer in de inventaris opgenomen

g. Stukken betreffende de liquidatie van de K.J.M. (fusie Sittard-Venlo)

- 254-255** Chronologisch geordende stukken betreffende de fusie tussen de buro's voor jongerenservice te Sittard en Venlo, 1970 - 1973 2 pakken

254. 1970 - 1971
255. 1972 - 1973

N.B.: Men treft hierin o.a. aan notulen van de vergaderingen van de gezamenlijke besturen, verslagen van besprekingen met de overheid, briefwisseling, nota's krantenknipsels, organisatieschema's en berekeningen. Deze stukken werden in chronologische volgorde aangetroffen in tegenstelling tot de hierna beschreven stukken. Men raadplege ook 67-70, 87

- 256** Stukken betreffende de fusie in een systematische ordening aangetroffen, 1971 - 1972 1 pak

N.B.: In de ordening der stukken is geen wijziging aangebracht

- 257** Ingekomen archief van de secretaris van het actie-comité 'Jongerenservice Limburg', opgericht om de voortzetting van een Buro Jongerenservice Limburg bij de overheden te bepleiten, 1972 1 pak

N.B.: Dit archief is aan het Buro Jongerenservice te Venlo overgedragen

II. 'ARCHIEF VAN HET BURO', STUKKEN WELKE DOOR HET BURO ZELFSTANDIG ZIJN ONTVANGEN OF OPGE- MAAKT

a. Stukken betreffende het interne overleg

N.B.: Zie ook: 87-97

- 258 Agenda's, bijlagen en notulen van de stafvergaderingen, 1965, 1970 - 1971 en niet gedateerd 1 omslag

b. Stukken betreffende de traditionele K.J.M.V. activiteiten

- 259 Stukken betreffende de organisatie van de bondsdagen, 1949 - 1950, 1952 - 1954; met foto's 1 omslag

N.B.: Bondsdagen waren ontmoetingsbijeenkomsten voor alle leden, welke een maal per jaar werden gehouden

- 260 Stukken betreffende de vergaderingen van voorzitters, later de besturen van plaatselijke K.J.M.-afdelingen, 1961, 1963 - 1966 1 omslag

N.B.: In statutaire zin konden deze vergaderingen de vereniging niet binden

- 261 Stukken betreffende de districtsvergaderingen van de K.J.M.V.-leiders, 1952 - 1959, 1961 - 1964 1 omslag

- 262 Stukken betreffende het interdiocesane vakgroepenwerk, 1960 - 1961, 1963 - 1969 en ongedateerd 1 pak

N.B.: Hierin bevinden zich ook uitnodigingen voor interbranchiale weekenden

- 263 Stukken betreffende de organisatie van weekenden voor leden van afdelingsbesturen, 1952, 1955, 1957, 1961 - 1962, 1964 - 1967
1 pak
- 264 Stukken betreffende de organisatie van retraites en weekenden voor alle leden, 1950, 1953, 1956, 1958 - 1965, 1967 - 1969
1 pak
- 265 Stukken betreffende de organisatie van een inleidingscursus voor alle leden; met cursusteksten, niet gedateerd
1 omslag
- 266 Teksten van een 'Oriëntatiecursus der K.J.M.V.', z.j. (vóór 1949)
1 omslag
- 267-274 Stukken betreffende de organisatie van de jaarlijkse sportdagen, 1959 - 1965, 1969
8 omslagen
267. 1959	271. 1963
268. 1960	272. 1964
269. 1961	273. 1965
270. 1962	274. 1969
- 275 Jaarprogramma van de K.J.M. in Limburg voor 1964/1965, gedateerd 12 juni 1964
1 stuk
- 276-277 Krantenknipsels over activiteiten, 1948 - 1971
1 omslag, 1 deel
276. 1948 - 1964, 1966 - 1971	1 omslag
277. 1965 - 1970	1 deel

c. *Publikaties*

N.B.: De landelijke, later eigen uitgaven vormen de kern van het werk ten behoeve van de aangesloten groepen. Vandaar deze plaatsing

- 278 'Leidersgids', uitgave van de Nederlandse Katholieke Jongerenbeweging, aflevering 2 - 5, 9 - 10, 1947 - 1948
6 afleveringen in 1 omslag
- 279 'Mijn Toekomst', leidersgids van het Nationaal Verbond der K.J.M.V., 1949
1 deel
- 280 'K.J.M.V. in Limburg', 1e-3e jaargang, exclusief 1e jrg. no. 6, 1949 - 1951
11 afleveringen in 1 omslag

- 281 'Mededelingen van de Kath. Jonge Middenstandsvereniging in het Bisdom Roermond aan de Besturen van de plaatselijke afdelingen', 1953 - 1955 14 afleveringen in 1 omslag

N.B.: Uit 1954 zijn waarschijnlijk niet alle Mededelingen voorhanden

- 282-290 'Leidersmappen', uitgaven van het Nationaal Secretariaat van de K.J.M.V. over het jaarthema, dat bij alle aangesloten groepen aan de orde was, 1951/1952 - 1961/1962 9 omslagen

282. 1951/1952	287. 1958/1959
283. 1952/1953	288. 1959/1960
284. 1953/1954	289. 1960/1961
285. 1954/1955	290. 1961/1962
286. 1955/1956	

- 291 'Tips, serviceblad voor jongeren uit de middengroepen', uitgave van het nationaal secretariaat, 1957 - 1963 en ongedateerd 34 afleveringen in 1 pak

- 292 'Espresso-tips voor jongeren uit de middengroepen', uitgave van het Nationaal Verbond der K.J.M.V., 1958 - 1960 1 band

- 293 Stukken betreffende de uitgave van de servicedocumentatiemap van de K.J.M.-nationaal, later van de K.J.M.-Limburg, 1963 - 1965, 1971 - 1972 1 omslag

- 294 De zgn. 'Ringband-uitgave' van de 5 diocesane K.J.M.V.'s gezamenlijk, 1961 1 band

- 295-296 'Servicedocumentatiemappen', een uitgave van het Nationaal Secretariaat van de K.J.M. te Utrecht, 1963 - 1965 2 banden

N.B.: De Servicedocumentatiemappen zijn een voortzetting van Tips voor jongeren uit de middengroepen. Deze mappen werden ook in Limburg verspreid

295. 1963 - 1964
296. 1964 - 1965

- 297-300 'Servicedocumentatiemappen', uitgegeven door het Serviceburo te Venlo, 1966/1967 - 1972 4 banden

297. 1966/1967	299. 1969/1970
298. 1968/1969	300. 1971

- 301 'Servicedocumentatiemap', uitgegeven door de serviceburo's van Sittard en Venlo gezamenlijk, 1972 - 1973 1 band
- 302 'Infoboek', uitgegeven door het Serviceburo te Venlo, 1971 1 band
- 303 'Informatieset 1972', uitgegeven door het Serviceburo te Venlo, 1972 1 band
- 304 'Informatie en Dokumentatie voor Teenergroepen', de zgn. 'tjernermap', uitgegeven door het Serviceburo te Venlo, 1972 1 band
- 305 'Tras-brochure reeks' t.b.v. jongerencentra, uitgegeven door het centrum voor Jeugd- en Jongerenwerk te Sittard, sinds 1971 door de Serviceburo's te Sittard en Venlo, 1969-1972 7 delen in 1 omslag
- 306 'Beslissen, besturen, organiseren', uitgegeven door het Serviceburo te Venlo, 1972 1 deel
- 307 'Zo zou het kunnen'. Een gezamenlijke uitgave van de K.J.M.(V.) in de bisdommen Haarlem en Rotterdam, 1959 - 1963 en niet gedateerd 34 afleveringen in 1 pak
- 308 'Service- en Documentatie ringband', een gezamenlijke uitgave van de diocesen Den Bosch en Breda, 1965 - 1966 1 band

d. Stukken betreffende werkgroepen

d.1 Stukken betreffende de 'Werkgroep K.J.M.-groepen'

- 309 Agenda's en notulen van de bijeenkomsten van de Werkgroep K.J.M.-groepen, 1967 - 1970 1 omslag

d.2 Stukken betreffende de 'Werkgroep J.Z.O./J.M.K.'

- 310 Beleidsplannen van de K.J.M.-Limburg betreffende de Jonge Zelfstandige Ondernemer, later de Jongeren uit het Midden- en Kleinbedrijf over 1967, 1968 en 1970, opgemaakt 1966, 1967, 1970 1 omslag

- 311 Agenda's van de vergaderingen van de diocesane commissie Jonge Zelfstandige Ondernemers, 1965 - 1967, tevens notulen, 1965 1 omslag
- 312 Agenda's, notulen en bijlagen van de vergaderingen van de werkgroep voor Jongeren uit het Midden- en Kleinbedrijf in Limburg, 1967 - 1970 1 omslag
- 313 'Het J.M.K.'tje', blad voor de jongeren uit het Midden- en Klein-Bedrijf in Limburg, met copij, 1968 - 1970 1 omslag
- 314 'Servicedocumentatiemap t.b.v. Jongeren uit het Midden- en Kleinbedrijf', (1969) 1 deel
- 315 Stukken betreffende een hernieuwde aanpak van de J.M.K. in Limburg, uitlopende in de nationale actie tegen de Nota Midden- en Kleinbedrijf 1969 van staatssecretaris L. J. M. van Son, 1969-1970 1 omslag
- N.B.: De Nota is bij de stukken aanwezig
- 316 Werkverslagen van een stageaire over 1969 betreffende de organisatorische opbouw van het werk voor Jongeren uit het Midden- en Kleinbedrijf met bijlagen, 1969 - 1970 1 omslag
- 317 Briefwisseling met individuele jongeren uit het Midden- en Kleinbedrijf over de oprichting van plaatselijke afdelingen, 1965-1967, 1969-1970 1 omslag
- 318 Briefwisseling met de Jonge Aannemers Noord-Limburg te Venlo, 1966-1968, 1970 1 omslag
- 319 Stukken betreffende een cursus ondernemersvorming voor jonge zelfstandige ondernemers, met cursusteksten 1965-1966 1 omslag
- 320 Stukken betreffende de organisatie van weekenden voor jonge zelfstandige ondernemers, vanaf 1967 jongeren uit het midden- en kleinbedrijf, 1965 - 1969 1 omslag
- 321 Ingekomen stukken van de nationale commissie J.Z.O., later de nationale commissie J.M.K., 1967, 1969 1 omslag

- 322 Ingekomen agenda's, notulen en bijlagen van de werkgroep Jongeren uit het Midden- en Kleinbedrijf van het Serviceburo voor Jongerenwerk Noord-Brabant, 1969-1970 1 omslag

d.3 Stukken betreffende de 'Werkgroep K.S.J.-groepen'

- 323 Agenda's en notulen van de werkgroep Noord-Limburg van de Katholieke Studerende Jeugd Limburg (K.S.J.L.), 1965 - 1970 1 omslag
- 324 Stukken betreffende de samenwerking tussen de K.J.M. en de K.S.J.L., 1965 - 1970, 1972 1 pak
- 325 Stukken betreffende de aansluiting van de K.S.J.-Noord-Limburg bij de K.J.M., 1966 1 omslag
- 326 Briefwisseling van de K.J.M. met de plaatselijke studentenclubs in Noord-Limburg, 1964, 1968 - 1972 1 omslag
- 327 Stukken betreffende de activiteiten van de kring Noord-Limburg van de K.S.J.L., aangesloten bij de K.J.M., 1966 - 1970 1 omslag
- 328 Stukken betreffende de deponering van het archief van de kring Noord-Limburg van de Katholieke Studerende Jeugd Limburg in het gemeentearchief van Venlo met overzichtstaat van de archivalia, 1968, 1970 1 omslag

d.4 Stukken betreffende de 'Werkgroep Jongerenverenigingen en Jongerensociëteiten'

- 329 Notulen van de werkgroepvergadering d.d. 13 mei 1968 en stuk betreffende een te houden vergadering, 1968 en ongedateerd 2 stukken
- 330-343 Briefwisseling met de plaatselijke jongerenverenigingen en jongerensociëteiten, 1964 - 1970 15 omslagen
330. Bommel (Gelderland), Jongerensociëteit, 1966
331. Eygelshoven, l'Etoile d'Or, 1966 - 1969
332. Geleen, K. 59, 1964

- 333. Gendt (Gelderland), Apocalyptus, 1967 - 1969
- 334. Gennep, Jongerengroep Gennep, 1965 - 1967
- 335. Helden, Vio '65, 1965 - 1966
- 336. Lottum, Jongerensociëteit Lottum, 1964 - 1965
- 337. Maastricht, Sociëteit Trajectum, 1964 - 1967
- 338. Venlo, instuif Semper Avanti, 1966 - 1967, 1970
- 339. Venlo(-Blerick), Sociëteit I.L. '56, 1965 - 1967, 1969 - 1970

N.B.: Daar de directeur van het Serviceburo Venlo tevens voorzitter was van I.L. '56, bevat dit dossier ook stukken die in beiderlei hoedanigheid zijn ontvangen en opgemaakt

- 340. Venlo, Jongeren Organisatie Venlo en Omstreken (JOVO), 1966
- 341. Venlo, Stichting 'Scorpius '65', 1966, 1970
- 342. Venlo, Stichting Open Ontmoetingscentrum, 1969
- 343. Venray, Jongerensociëteit S.R. '65, 1965 - 1968

e. Stukken betreffende de verschillende takken van dienstverlening

- 344-345 Briefwisseling met jeugd- en jongerenorganisaties over dienstverlening, 1964 - 1972 2 pakken

344. 1964 - 1969

345. 1970 - 1972

- 346 Onderhandse akten van overeenkomst gesloten tussen het Buro Jongerenservice te Venlo en plaatselijke jongerengroepen betreffende service-abonnementen, 1971 - 1972 1 omslag

N.B.: Met kaarten van Limburg waarop zijn ingetekend de gemeenten waar zich aangesloten groepen bevinden

Impressariaat

- 347 Stukken betreffende de organisatie van een artiestenbeurs te Eindhoven op 1 juni 1969 met foto's van kleinkunstenaars, 1969 1 pak

- 348 Onderhandse akten van overeenkomst gesloten tussen jeugdorganisaties en kleinkunstenaars betreffende voorstellingen in Limburg te geven, 1971 - 1972 1 omslag

- 349 Briefwisseling met het Bureau voor Muziek-Auteursrecht 'B.U.M.A.' te Amsterdam, 1961 - 1963, 1967 1 omslag

Filmdienst

- 350 Rapporten betreffende de filmdienst, niet gedateerd
1 omslag
- 351 Overzichtslijsten van de verhuurde films over de periode 1971 -
1972, 1972 - 1973
1 omslag
- 352 Briefwisseling met filmverhuurkantoren, 1962 - 1963, 1965 - 1972
1 pak
- 353 Onderhandse akten van overeenkomst tussen het Buro Jonge-
renservice te Venlo en plaatselijke jongerengroepen betreffende
verhuur van films, 1971 - 1972
1 pak

Begeleiding

- 354 Stukken betreffende de begeleiding van bestuursleden van jon-
gerengroepen, 1971 - 1972
1 omslag

Jongerenreizen

- 355 Briefwisseling met busondernemingen en verenigingen voor
vreemdelingenverkeer over jongerenreizen, met aantekeningen,
1969 - 1970 en ongedateerd
1 omslag
- 356-376 Dossiers van de reizen georganiseerd ten behoeve van de
onderstaande instellingen
21 omslagen

356. Arnhem, Hogere Technische School, 1970
357. Arnhem, Plattelandsjongeren Organisatie 'Jong Gelre', 1969 - 1971
358. Eindhoven, Pedagogische Academie 'Nutsweekschool', 1970
359. Eindhoven, Provinciaal Serviceburo voor Jongerenwerk Noord-Bra-
bant, 1970
360. Geleen, Scholengemeenschap 'St. Michiel', 1970
361. Haarlem, Middelbare Detailhandelsschool, 1970
362. Heerlen, Pedagogische Academies 'Maria Immaculata' en 'Christus
Magister', 1970
363. Heerlen, Opleidingschool voor kleuterleidsters 'Sint Clara', 1972
364. Heerlen, Scholengemeenschap Romboutscollege, 1971-1972
365. Hoogvliet-Spijkenisse, Scholengemeenschap 'Albert Einstein', 1972
366. Maastricht, Jeanne d'Arc Lyceum, 1971
367. Maastricht, M.E.A.O. 'St. Servaascollege', 1971
368. Maastricht, R.K. Pedagogische Academie 'Immaculata', 1971

- 369. Roermond, Katholieke Detailhandelsschool, 1971
- 370. Rotterdam, Katholieke Middelbare Detailhandelsschool, 1971
- 371. Sittard, Bisschoppelijk College, 1971
- 372. Utrecht, Jongeren uit de Middengroepen in Nederland, 1969
- 373. Venlo, Opleiding voor Kleuterleidsters, 1972
- 374. Venlo, Katholieke Studerende Jeugd 'St. Stanislaus', 1969
- 375. Venray, Jeugdsociëteit S.R. '65, 1969
- 376. Zwolle, Christelijke pedagogische academie, 1970

f. Stukken van uiteenlopende aard

- 377 Stukken betreffende een inzamelingsactie ten bate van het Nationaal Rampenfonds voor de watersnood, 1953 1 omslag
- 378 Ingekomen stukken van het Nationaal Secretariaat betreffende het functionarissenoverleg op nationaal niveau, 1967 - 1972 1 pak

III. STUKKEN AFKOMSTIG VAN EX-BESTUURSLEDEN EN EX-MEDEWERKERS

a. Stuk, afkomstig van voorzitter M. Debats (zie bijlage I)

- 379 Tekstuitgave van een dialectspel door H. Loontjens, Wat Limbörg heet en wêlt behawwe, geschreven t.b.v. de bondsdag van de K.J.M.V. in 1940, foutief gedateerd 1939; met aantekeningen
1 deel

b. Stukken behorende tot het persoonlijk archief van directeur J. Duckers (zie bijlage I)

- 380 Stukken betreffende zijn sollicitatie als jongerenwerkleider, 1964
1 omslag
- 381 Aantekeningen van J. Duckers betreffende zijn werkzaamheden als provinciaal jeugd- en jongerenleider van de K.J.M., niet gedateerd
1 omslag
- 382 Stukken ontvangen of opgemaakt als voorzitter van de Commissie Subsidieregeling Venlo van de Stedelijke Jeugdraad Venlo, 1965
1 pak
- 383 Stukken ontvangen of opgemaakt als lid van de Modellen commissie van de Provinciale Jeugdraad Limburg, 1966
1 omslag
- 384 Stukken ontvangen of opgemaakt als lid van de K.V.P., afdeling Venlo, 1966
1 omslag
- 385 Stukken ontvangen of opgemaakt als lid van de Commissie voor

de Strafverordeningen van de gemeente Venlo, 1967

1 omslag

386 Stukken ontvangen of opgemaakt als lid van de Commissie voor Sport-, Recreatie en Jeugdzaken van de gemeente Venlo, 1967
1 omslag

387 Stukken ontvangen of opgemaakt als voorzitter van de parochiële jeugdraad St. Lambertus te Venlo, 1969
1 omslag

c. Stukken ontvangen of opgemaakt door M. te Baerts als voorzitter van de K.J.M.-Limburg, 1968-1973, daarna als voorzitter van de Stichting Serviceburo voor Jeugd en Jongeren in Limburg, 1973-1974

Toelichting: De onderzoeker, die zich een beeld wil vormen van de gebeurtenissen in de woelige overgangperiode 1968 - 1974, dient de informatie uit de archiefbescheiden van het bestuursarchief (secretariaatsarchief) en het buro-archief te combineren met de gegevens uit de stukken van de voorzitter. Deze laatste zijn in het algemeen meer compleet en bovendien overdadig voorzien van kanttekeningen. Derhalve - en bovendien om juridische redenen - heb ik deze stukken niet ingevoegd in het bestuursarchief maar als een aparte groep beschreven. Voor deze stukken moet men er in versterkte mate op bedacht zijn, dat de beschrijvingen elkaar niet uitsluiten, maar op elkaar aansluiten en elkaar soms overlappen.

De serie vergaderstukken vormt de ruggegraat, waarbij veel nota's, rapporten, brieven enzovoorts als bijlagen zijn toegevoegd. Daarenboven zijn een aantal stukken onderwerpsgewijze of functioneel geordend. Waar de archiefstukken, daterende van na 1 april 1973, naar hun inhoud geoordeeld een logische aanvulling vormden op de stukken van vóór 1 april, zijn de jongere stukken tevens opgenomen. In enkele gevallen lopen de bescheiden zelfs tot in 1974 door. Het kwam mij overdreven voor een apart archief te vormen van deze stukken. Daar het hier om een uitzondering gaat is er van afgezien de datering in de titel van de inventaris dienovereenkomstig aan te passen.

388-396 Uitnodigingen, agenda's, verslagen en bijlagen van de door M. te Baerts voorgezeten vergaderingen van de K.J.M., voorzien van zijn aantekeningen, 1968 - 1972
9 omslagen

388. 24 juni 1968 - 26 november 1968

389. 7 januari 1969 - 24 maart 1969

390. 9 mei 1969 - 1 augustus 1969

391. 14 augustus 1969 - 27 december 1969

392. 7 januari 1970 - 27 mei 1970

393. 25 juni 1970 - 29 oktober 1970

- 394. 11 november 1970 - 22 april 1971
- 395. 25 mei 1971 - 13 oktober 1971
- 396. 14 december 1971 - 6 oktober 1972

N.B.: Vanaf medio 1971 gaan steeds meer bijlagen bij de agenda ontbreken. In de meeste gevallen kan men deze stukken evenwel in de fusiedossiers aantreffen.

- 397 Uitnodigingen, agenda's, verslagen en bijlagen van de door M. te Baerts voorgezeten vergaderingen van de (nieuwe) Stichting Serviceburo tijdens de periode van de bestuurlijke constituering, 22 februari 1973 - 24 oktober 1973 1 omslag

- 398-412 Stukken betreffende de totstandkoming en de gevolgen van de fusie tussen de K.J.M.-Limburg en de afdeling Jeugdservice van het Centrum voor Jeugd- en Jongerenwerk te Sittard, 1971 - 1974, met retro-acta 1966 - 1971 11 omslagen, 4 pakken

- 398. Stukken welke handelen over doel en middelen van de K.J.M., van het welzijnswerk en het jeugd- en jongerenwerk en die naar hun inhoud beschouwd kunnen worden als retro-acta tot de fusiebesprekingen, 1966 - 1971 1 omslag

- 399. Uitnodigingen, agenda's en bijlagen voor de besprekingen tussen de besturen van beide buro's, 1971 - 1972 1 pak

- 400. Notulen van de besprekingen tussen de besturen van beide buro's, 1971 - 1973 1 omslag

- 401. Stukken betreffende de verhouding tussen de (nieuwe) Stichting Serviceburo voor Jeugd en Jongeren in Limburg en de Stichting BOWL, 1973 - 1974 1 omslag

- 402. ~~Stukken betreffende de verhouding tussen de (nieuwe) Stichting Serviceburo en de regionale en groot-stedelijke instellingen op het terrein van het jeugd- en jongerenwerk, alsmede de professionele jongerencentra, 1973 - 1974~~ 1 omslag

- 403. Stukken betreffende de verhoudigen met de overige instellingen alsmede stukken betreffende de overige besprekingen, 1971 - 1973 1 omslag

- 404. Stukken betreffende de Commissie van goede diensten, 1973 1 omslag

- 405. Stukken betreffende aanstelling en ontslag van personeelsleden, 1973 1 omslag

406. Stukken voortgekomen uit de relatie van beide buro's met plaatselijke jeugd- en jongerengroepen en het 'Aktiekomitee Jongerenservice Limburg', 1971 - 1972 1 omslag
407. Briefwisseling van beide buro's met de rijksoverheid en de provinciale overheid en met adviserende en uitvoerende organen van beide overheden, 1971 - 1973 1 pak
408. Brieven door M. te Baerts in meerdere hoedanigheden ontvangen, 1972 - 1973 1 omslag
409. Statuten, rechtspositieregeling en reglementen van de te vormen stichting. Niet gedateerd en 1973. Concepten en grosse 1 omslag
410. Nota's en zgn. 'praatpapieren', opgemaakt door de fusiepartners, 1970 - 1973 1 pak
411. Overige nota's en rapporten welke bij de fusie een rol hebben gespeeld, 1970 - 1973 1 pak
412. Stukken betreffende de (mislukte) pogingen tot fusie tussen het Centrum voor Jeugd- en Jongerenwerk te Sittard en de Katholieke Jeugdbeweging te Maastricht, 1971 - 1972 1 omslag
- 413 Lijsten, houdende overzichten van de samenstelling van het bestuur en van de medewerkers van het buro, ongedateerd 2 stukken
- 414 Stukken betreffende de dienstverlening, die ter informatie aan de voorzitter zijn toegezonden, 1970 - 1972 1 omslag
- 415 Stukken ontvangen of opgemaakt als lid van de Commissie 'Vrije Tijd' van de K.J.M.-Nationaal, overgaande in stukken betreffende het algemene beleid van de K.J.M. in de toekomst, 1970 - 1972 1 omslag
- 416 Stukken ontvangen of opgemaakt als lid van het bestuur van de Stichting Stimuleringsfonds Jongerenservice Limburg, 1970, 1973 1 omslag
- 417 Stukken ontvangen of opgemaakt als lid van het bestuur van de Raad voor het Jeugdbeleid Limburg, 1973 - 1974 1 pak

N.B.: Slechts die stukken zijn bewaard welke in relatie staan tot de Stichting Serviceburo.

PLAATSNAMENINDEX

Opmerking vooraf: De cijfers verwijzen naar de inventarisnummers.

<p>Amsterdam 195, 349
 Arnhem 116, 356-357
 Baarlo 120
 Beek 121
 Beesel 159
 Belfeld 159
 België 163-167
 Bemmelen 330
 Bergen 122
 Blerick 123, 339
 Blitterswijk 160
 Breda 115, 308
 Brunssum 124
 Den Bosch 117-119, 308
 Den Haag 112-114
 Dongen 115
 Duitsland 164-167
 Eindhoven 115, 117-119, 347, 358-359
 Essen 161-162
 Eygelshoven 125, 331
 Gelderland 330, 333
 Geleen 126, 332, 360
 Gendt 333
 Gennep 127, 334
 Groningen 116
 Grubbeenvorst 128
 Haarlem 112-113, 307, 361
 Heemstede 112
 Heerlen 129, 191-192, 194, 199, 202, 362-364
 Helden 130, 335
 Heythuysen 131
 Hoensbroek 132
 Hoogvliet-Spijkenisse 365
 Horst 133
 Kerkrade 134</p> | <p>Kessel 135
 Lottum 336
 Maasbree 136
 Maasniel 137
 Maastricht 138-141, 177-178, 181, 187, 203, 337, 366-368, 412
 Meerssen 71, 168-174, 186, 197
 Meyel 142
 Nederweert 143
 Nieuwenhagen 144
 Noord-Brabant 117-119, 322
 Nuth 145
 Reuver 146, 159
 Roermond 24, 29, 147, 168-174, 184, 193, 197-198, 200, 281, 369
 Roggel 148
 Rotterdam 113-114, 307, 370
 Schinnen 149
 Sevenum 150
 Sittard 168-174, 177-178, 185, 194, 254-255, 301, 305, 371, 398-412
 Swalmen 151
 Swolgen 160
 Tegelen 152
 Utrecht 116, 196, 295-296, 372
 Valkenburg 153
 Velden 154
 Venlo 155, 179-180, 188-190, 254-255, 257, 297-306, 318, 328, 338-343, 346, 353, 373-374, 382, 384-387
 Venray 156, 183, 375
 Voerendaal 157
 Wansum 160
 Weert 158, 182
 Zuid-Holland 114
 Zwolle 376</p> |
|---|---|

Gegevens betreffende de administratie.

In deze inventaris werden de volgende eenheidsadministratienummers (EAN) verwerkt:

EAN	Omschrijving en omvang bij binnenkomst:	Ontvangen van:	Datum van binnenkomst:
468	Archief K.J.M.(V.) 5 meter (los)	Stichting Serviceburo, Roermond	20 juli 1973
741	Eerste aanvulling archief K.J.M. 8 port.	dezelfde	17 augustus 1975
760	Tweede aanvulling archief K.J.M. 2 port.	dezelfde	14 januari 1976
767	Derde aanvulling a. archief K.J.M. 1 omslag b. archief voorzitter 3 dozen c. 1 brochure	a. LOZO, Venlo b. M. te Baerts, Brunssum c. M. Debats Maastricht	10 maart 1976 17 maart 1976 5 april 1976

In alle aanwinsten werden in overstelpende mate dubbelen aangetroffen. De dubbelen werden vernietigd. Voorts werd het archief ontdaan van alle drukwerken en stencils waarvan het directe verband met de instelling ontbrak. Reclamefolders, prijsopgaven, adreswijzigingen, routinematige circulaires van het ministerie van C.R.M., invulformulieren en andere bescheiden, welke niet als inhoudelijk belangrijk gekenschetst konden worden, werden eveneens vernietigd. Bij het selectieproces waren de bruikleengevers betrokken. Zij stelden de richtlijnen op. Nadat de resterende stukken opnieuw verpakt waren is het archief thans 50 portefeuelles (4,5 meter) groot.

De respectievelijke EAN's zijn als volgt over de inventaris verdeeld:

EAN 468, 741, 760 en 767a vormen de inventarisnummers 1-378 en 380-387

EAN 767b vormt de inventarisnummers 388-417

EAN 767c is inventarisnummer 379

Het geassembleerde geheel staat voortaan als EAN 771 te boek.

JAARVERSLAG 1975

SOCIAAL HISTORISCH CENTRUM
VOOR LIMBURG

INLEIDING

Op 9 januari 1976 had de feestelijke opening plaats van de Rijksuniversiteit Limburg. Dit feit was aanleiding tot vreugde en voldoening in heel de provincie Limburg, omdat daarmee een historische gebeurtenis plaats vond van het allergrootste belang voor deze provincie, die jarenlang had geijverd voor een betere spreiding van het hoger onderwijs en een verruiming van de wetenschapsbeoefening.

Grote verwachtingen voor de ontwikkeling van nieuwe vormen van kennisoverdracht en doelgericht wetenschappelijk onderzoek zijn gebouwd op deze instelling van hoger onderwijs. Minder vastgeroest in het strakke traditionele keurslijf van de universitaire gewoonten heeft deze Rijksuniversiteit de kans om in samenspraak met de maatschappij nieuwe vormen van onderwijs en research tot ontwikkeling te brengen en een samenwerking tot stand te brengen met reeds bestaande instellingen in Nederland en over de grenzen, die Maastricht een centrale plaats kunnen geven in de vernieuwingsgedachte met betrekking tot het wetenschappelijk onderwijs.

Wij memoreren dit heugelijke feit hier, omdat wij van mening zijn, dat ook voor vakgebieden, die thans nog niet binnen het directe arbeidsveld van de Rijksuniversiteit vallen, zoals b.v. geschiedenis, letteren en sociale wetenschappen, toch een stimulans zullen onder vinden van de uitstralingskracht van deze academie. Het Sociaal Historisch Centrum vertrouwt in staat te worden gesteld iets te kunnen bijdragen aan het programma en de verwezenlijking van die gebieden van wetenschapsbeoefening, waar geschiedenis en sociale wetenschappen samenkomen. Een dergelijke deelname aan wetenschapsbeoefening in breder verband behoeft voorshands niet in een organisatorische vorm te worden gegoten. Zij kan voortvloeien uit een gezamenlijke deelname aan bepaalde projecten en een geleidelijke inten-

sivering van bestaande contacten. Het ligt voorts in het verschiep, dat de samenwerking, die het Centrum kent met een aantal instelling van wetenschappelijk onderzoek in Nederland, België en West-Duitsland geleidelijk uitgebouwd wordt tot contacten met de thans in eigen omgeving opgerichte Universiteit.

BESTUUR

In de loop van de jaren is het aantal bestuursmutaties betrekkelijk beperkt gebleven met het gelukkige gevolg, dat het bestuurscollege een grote mate van stabiliteit en continuïteit vertoonde. In 1975 waren zelfs acht van de tweeëndertig bestuursleden meer dan 25 jaren lid. Dit hing samen met de omstandigheid, dat het enige jaren geleden opgestelde rooster van aftreden in 1974 werd opgeschort om een aantal bestuursleden in de gelegenheid te stellen samen met het jubileum van het instituut hun 25-jarig lidmaatschap te bereiken. Sindsdien traden zes bestuursleden als zodanig af, namelijk de heren H. M. J. Dassen, J. H. Janssen, Drs L. E. M. A. van Hommerich, A. V. H. G. Goossens, J. A. A. G. Winckers en de voorzitter Ir C. E. P. M. Raedts. In hun plaats werden benoemd: Dr Ir J. Stuffken namens de Afdeling Limburg van het Koninklijk Nederlands Geologisch Mijnbouwkundig Genootschap, Drs L. J. C. Horbach namens de Samenwerkende Kamers van Koophandel en Fabrieken in Limburg, P. J. H. Crijns namens de Limburgse Organisatie van Zelfstandige Ondernemers en L. J. Lucassen, die het Centrum in Noord- en Midden-Limburg bijstaat bij de acquisitie van archieven en de belangstelling voor het werk daar helpt verbreiden.

Deze nieuwe bestuursleden werden in de vergadering van 26 mei 1975 geïnstalleerd. Bij die gelegenheid nam Ir C. E. P. M. Raedts afscheid als voorzitter van het Centrum, welke functie hij vanaf het begin had vervuld. Uit erkentelijkheid voor de grote verdiensten, die hij in deze jaren als voorzitter voor het Centrum had verworven, werd hij tot ere-voorzitter benoemd. Als nieuwe voorzitter trad in functie Mr P. M. M. C. Palmen, die aan de aftredende bestuursleden dank bracht voor hun vele activiteiten. Twee nieuwe leden van het Dagelijks Bestuur werden eveneens bij deze gelegenheid geïnstalleerd, namelijk Mr A. A. Rijk en Dr G. C. P. Linssen.

Het Dagelijks Bestuur kwam in vergadering bijeen ter vaststelling van het jaarverslag, de exploitatierekening en de begrotingen en ter

bespreking van de financiële transacties, die onder meer verband hielden met de verbetering van de huisvesting. Met name dit laatste vraagstuk en de financiële positie van het instituut hebben de laatste jaren veel aandacht gevraagd van het Dagelijks Bestuur. Namens het Dagelijks Bestuur nam Pater Remigius Dieteren OFM deel aan de bijeenkomsten van de staf, en was hij ten nauwste betrokken bij het dagelijks beleid.

Voor de samenstelling van het Bestuur wordt verwezen naar de lijst aan het einde van dit jaarverslag.

BUREAU

De verwezenlijking van de gewenste personeelsopbouw op langere termijn kwam een stap dichterbij met de benoeming per 1 augustus 1975 van Mej. Drs E. C. M. Fleré tot bibliothecaresse. Zij behaalde aan de R. K. Universiteit te Nijmegen het doctoraal-examen sociologie. Sedert 1974 volgt zij de opleiding tot wetenschappelijk bibliothecaris, na afsluiting waarvan zij belast zal worden met de leiding van de bibliotheek van het instituut.

Het personeel bestond op het einde van het jaar uit 22 personen, waarvan 7 personen in vaste dienst werkzaam waren; de overigen werkten in tijdelijk verband of in het kader van sociale regelingen; in dit kader waren bovendien in 1975 nog 8 andere personen gedurende enige tijd bij het instituut werkzaam.

Oprechte dank komt toe aan de directeur van het Gewestelijk Arbeidsbureau en de directeur van de Dienst Sociale Zaken van de gemeente Maastricht voor de bereidwilligheid, waarmee zij aan het instituut deze medewerkers ter beschikking hebben gesteld. Zonder deze medewerking zouden tal van werkzaamheden niet tot uitvoering hebben kunnen komen.

Door de dood ontvielen ons plotseling in 1975 twee medewerkers, de heer P. J. Vermeeren op 26 februari 1975 en de heer Th. P. M. Willemsen op 21 mei 1975. In de tijd, dat zij bij het instituut werkzaam waren, schonk het werk hen veel bevrediging en hadden zij zich vele vrienden gemaakt onder hun collega's, die hun heengaan dan ook ten zeerste betreuen.

De opbouw van het bureau was op 31 december 1975 samengesteld volgens bijgaande staat. Bovendien was nog als stageaire een studente

van de Bibliotheek- en Dokumentatieakademie uit Tilburg werkzaam en werkten tijdelijk op het secretariaat een leerling van de M.E.A.O. en een eindexamencandidate van het gymnasium.

Het Bestuur is erkentelijk, dat ondanks de moeilijkheden van verhuizing en inrichting van een depot de verschillende taken in goed samenspel en naar behoren werden uitgevoerd. Vrijwel iedere stagnatie in de dienstverlening kon worden vermeden.

Direktie en sekretariaat

Drs J. F. R. Philips, directeur
Mevr. M. C. Mommers-Bakker, secretaresse
F. G. J. Jacobs
M. J. Rikers
H. E. Monfrance

Bibliotheek

Mej. Drs E. C. M. Fleré
Dr Remigius Dieteren OFM
F. J. N. L. Rasquin
Mej. R. M. van Ierland
Mej. E. J. M. Brouwers
J. A. J. Vrijhof

Archief

Drs Th. P. M. Huijs
M. H. A. I. Schrammen, part-time
M. I. M. A. Wijnen
J. J. G. Luijten
J. Vangangel
M. G. M. Schreurs

Onderzoek

Drs J. C. G. M. Jansen, tevens adjunkt-direkteur
V. Ch. Nederveen
E. J. G. Boshouwers
H. M. Janssen
H. Leclercq, part-time

Opnieuw werd op ruime schaal deelgenomen aan verschillende bijeenkomsten, vergaderingen en studiedagen, die van veel waarde zijn gebleken voor de gedachtenwisseling met vakgenoten. Zij waren te meer van belang, omdat de ontmoetingen met de Nederlandse collega's toch al minder frequent zijn, hetgeen echter vergoed wordt door de contacten met collega's over de grenzen. Door een of meer stafleden werd deelgenomen aan de bijeenkomsten van het Nederlands Historisch Genootschap, de Studievereniging voor Sociale en Economische Geschiedenis, de Vereniging voor Landbouwgeschiedenis en de Historisch-Demografische Kring. Van het Nederlands Historisch Genootschap vervult de directeur thans de functie van penningmeester. Dezelfde functie verricht de adjunkt-direkteur ten aanzien van de Vereniging voor Landbouwgeschiedenis en de Historisch-Demografische Kring. De archivaris onderhield contacten met de Vereniging van Archivarissen in Nederland, de Nederlandse Vereniging van Bedrijfsarchivarissen, de Verein Deutscher Wirtschaftsarchivare e.V. en het Benelim Convent van Archivarissen. In het afgelopen jaar werden ook contacten gelegd met de Vereniging van Archivarissen en Bibliothecarissen van België.

Ook binnen de eigen provincie bleven de goede relaties bestendig o.a. met Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap, Heemkunde-Vereniging Roerstreek, Culturele Raad Limburg, de Kamers van Koophandel, het Departement Limburg van de Maatschappij voor Handel en Nijverheid, de Provinciale Bibliotheek te Hasselt, het Mijnmuseum te Kerkrade en enkele regionale historische kringen. De banden met het Katholiek Documentatie Centrum in Nijmegen werden nauwer aangehaald. De directeur had zitting in de Adviesraad van het Katholiek Documentatie Centrum, die in 1975 wederom bijeen kwam. Ter uitwisseling van wederzijdse informatie vonden ook twee besprekingen plaats tussen de archivarissen van het K.D.C. te Nijmegen, het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis te Amsterdam en het Sociaal Historisch Centrum.

De directeur en de adjunkt-direkteur namen deel aan het congres van de verenigingen op het gebied van de maatschappijgeschiedenis, dat op 11 en 12 april 1975 plaats had en waar de heer Jansen een voordracht hield over de relaties tussen stad en platteland in de 18e en vroege 19e eeuw. Op 19 mei sprak hij over hetzelfde onderwerp voor een groep geschiedenisstudenten. Op 14 maart 1975 hield de

heer Huijs een voordracht tijdens de studiedagen over bedrijfsarchieven. De heer Jansen bezocht een congres in Tübingen, georganiseerd door de Verein für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte over de rol van de energievoorziening bij de economische groei.

Het Sociaal Historisch Centrum leverde een actieve bijdrage in de organisatie van de culturele dag 1975 in Limburg, waar de hoogleraren H. van der Wee (Leuven) en A. van der Woude (Wageningen) spraken over de moderne ontwikkeling in de regionale geschiedenis. Hun bijdragen zijn elders in dit Jaarboek opgenomen.

Incidenteel waren er nuttige contacten met enige hoogleraren van Nederlandse, Belgische en Duitse universiteiten, terwijl bij diverse gelegenheden, waar het Centrum uit representatieve overwegingen aanwezig was, nuttige besprekingen werden gevoerd.

Zoals gebruikelijk werd het Centrum bezocht door een aantal groepen leerlingen van middelbare scholen, meestal in het kader van werkweken of studieopdrachten. Ook de contacten met de amateur-historici werden op de oude voet voortgezet. De stijgende belangstelling in deze kringen voor de geschiedenis van de samenleving doet ons deugd.

De contacten met de communicatiemiddelen waren niet veelvuldig, maar erg positief. Diverse malen werd medewerking verleend aan programma's van de R.O.Z. over historische onderwerpen. Onder meer in het kader van de discussie over de voornemens tot bestuurlijke heropdeling van Limburg vonden gesprekken plaats met journalisten van De Limburger en het Limburgs Dagblad.

FINANCIËN

Hoewel de financiële situatie niet geheel zonder zorgen is gebleven, gaf het jaar 1975 minder reden tot ontevredenheid dan doorgaans het geval was. De jaarrekening kon worden afgesloten met een tekort van f 794,- welk bedrag ten laste van de reserves kan worden gebracht.

De Provincie Limburg droeg met een subsidie van f 214.594,56 een aandeel van 50% van de exploitatiekosten. Het Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen bepaalde het Rijkssubsidie op 7/9 van dit bedrag, zijnde f 166.908,88. In verband met het feit, dat de looninflatie een grotere omvang had aangenomen dan in de begroting was voorzien, hetgeen een onvermijdelijke vermeerdering van personeels-

kosten meebracht, verstrekte het Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen een aanvullende subsidie van f 3.806,88 en de Provincie Limburg van f 4.894,56. De gemeente Maastricht verleende een vestigingsubsidie van f 5.000,- en een subsidie van f 12.875,67 op exploitatiebasis.

De subsidie van de overige Limburgse gemeenten, van het bedrijfsleven, organisaties e.d. hield helaas geen gelijke tred met de inflatie; met een totaalbedrag van f 13.883,69 was deze subsidie nauwelijks gelijk aan de in 1974 ontvangen bedragen. De bijdragen van persoonlijke contribuanten waren met f 9.183,26 ongeveer duizend gulden hoger dan in 1974.

Bijzonder gelukkig mocht het Centrum zich prijzen door de toekenning van een tweetal eenmalige investeringssubsidies van de Provincie Limburg respectievelijk ten bedrage van f 100.000,- en f 99.198,04, die het mogelijk hebben gemaakt, dat een goed geoutilleerd archiefdepot kon worden ingericht en de voorzieningen voor warmte en energie konden worden verbeterd. Daarnaast werd van het Prins Bernhardfonds een bijdrage à fonds perdu van f 10.000,- ter dekking van het tekort op de inrichting van het archiefdepot verkregen. Voor datzelfde doel bleek Wilma Verenigde Bedrijven B.V. in Weert bereid een subsidie in natura te verstrekken. Naar hen allen gaat de grote erkentelijkheid van het bestuur van het Sociaal Historisch Centrum uit.

HUISVESTING

In het vorige jaarverslag werd reeds een uitvoerige uiteenzetting gegeven van de achtergronden en gebeurtenissen, die tot het betrekken van het nieuwe kantoorgebouw en het archief- en bibliotheekdepot hebben geleid, welke gebouwen op 14 januari 1975 in eigendom werden verkregen. Het bestuur prijst zich met deze beslissing gelukkig, omdat met deze aankoop een goed geoutilleerde en doeltreffende ruimte werd verkregen tegen een zeer aantrekkelijke, voor de waardedaling van het geld nauwelijks gevoelige prijs.

Twee belangrijke feiten betreffende de huisvesting zijn over het afgelopen jaar te memoreren. In de eerste plaats werd veel moeite besteed aan de inrichting van een efficiënt depot. Nadat eerst vanwege de draagkracht een nieuwe betonconstructie was aangebracht, werd vervolgens een twee bouwlagen hoge stelling van rekken opgebouwd.

Deze opbouw had plaats met behulp van eigen medewerkers, hetgeen in hoge mate kostenbesparend heeft gewerkt. De eigenlijke verhuizing vanuit de verspreide depots in de stad naar het centrale depot in de Boschstraat had plaats van 2 mei tot 25 juni 1975. Bijzonder veel waardering wil het bestuur uitspreken voor de hulp die het personeel heeft geboden en die zoveel werkzaamheden hebben uitgevoerd, die normalerwijze hadden moeten worden uitbesteed. Op het einde van het jaar waren alle stukken naar het depot overgebracht en was de beschikbare opbergruimte al bijna volledig benut. Het ziet er dan ook naar uit, dat spoedig de bouw van een derde verdieping noodzakelijk zal zijn.

In de tweede plaats dient te worden vermeld, dat in 1975 de ouderwetse stoomverwarming vervangen werd door een moderne C.V.-installatie, hetgeen de aanschaf van twee verwarmingsketels en de vervanging van alle radiatoren meebracht. Het depot werd uitgerust met twee heteluchtinstallaties. Juist voor het begin van het stookseizoen was de aanleg van de nieuwe verwarming gereed. Deze investering werd mogelijk dankzij een daarvoor speciaal verkregen subsidie van de zijde van het provinciaal bestuur van Limburg. Naar verwachting kan een aanmerkelijk deel van de kosten worden terugverdiend, omdat thans door een efficiëntere stookmethode de verwarmingskosten gedaald zijn.

Tenslotte werd in het afgelopen jaar een volledige scheiding doorgevoerd in de energievoorziening en in de aansluiting van water, gas en electriciteit, die voorheen samen met de vroegere eigenaresse op één circuit waren verbonden. Deze scheiding werd nog voor het einde van het jaar doorgevoerd. Gelijktijdig werd de uitvoering van het binnen- en buitenschilderwerk ter hand genomen. Indien uiteindelijk ook in de loop van 1976 het buitenschilderwerk zal zijn voltooid, zal daarmee een voorlopige eindfase bereikt zijn van een vrij omvangrijke investering, die inclusief de aankoop van een pand met een nuttige vloeroppervlakte van 1200 m² een bedrag van f 600.000,- heeft bedragen, zijnde amper 15^{0/0} van de prijs van nieuwbouw. Doordat twee/derde van het geïnvesteerde bedrag gedekt kon worden uit bijzondere bijdragen, belopen de jaarlijkse lasten slechts een zeer gering deel van wat voor een vergelijkbare ruimte in nieuwbouw zou moeten worden betaald. Dit is ook het geval wanneer men er rekening mee houdt, dat bij nieuwbouw door rationelere indeling minder ruimte nodig zou zijn.

Vaker is reeds betreurd, dat steeds meer beknibbeld moet worden op voor research beschikbare tijd, omdat de acquisitie en de ordening van archivalia en literatuur en de opvang en de begeleiding van het toenemend aantal bezoekers meer aandacht vraagt dan aanvankelijk werd verwacht. Onvoldoende tijd kon daardoor worden besteed aan het verzamelen en verwerken van gegevens en aan het voorbereiden van grotere of kleinere publikaties. Desondanks is men er in geslaagd toch tijd te reserveren om tot zelfstandige studies te komen of aan publikaties van anderen medewerking te verlenen.

In de eerste plaats werd medewerking geboden bij de voorbereiding van de geschriften, die in aanmerking komen om binnenkort in de serie Maaslandse Monografieën te verschijnen. Deze werkzaamheden vroegen veel tijd en kritische aandacht.

De grotere studieprojecten, die het Centrum zich voorstelt in de komende vijf jaren tot uitvoering te brengen, werden in volgorde van prioriteit aan het Bestuur en de voornaamste subsidiënten voorgelegd. Ten aanzien van enkele van deze projecten kunnen hier reeds enige concrete mededelingen volgen:

Het onderzoek van Drs J. C. G. M. Jansen betreffende de vestiging van de Joden in Limburg en de invloed van deze maatschappelijke groep op de veranderingen in de 18e-eeuwse samenleving is een zeer uitvoerig en veel omvattend studieobject, dat naar het zich laat aanzien in 1977 gereed zal komen. Op het congres voor maatschappijgeschiedenis, dat op 11 en 12 april 1975 te Oosterbeek werd gehouden, hield hij een voordracht onder de titel 'De relaties tussen stad en platteland rond Maastricht in de 18e en het begin van de 19e eeuw. Een terreinverkenning'. Deze voordracht verscheen in het Sociaal en Economisch Historisch Jaarboek 1975, p. 73-94. Voorts kwam in 1975 het gedeelte, handelend over Overheid en Joden in de 18e en vroege 19e eeuw nagenoeg gereed, waarmede hij reeds vooruit liep op de inhoud, die hij t.z.t. in dit boek hoopt te behandelen.

Onder leiding van Drs J. F. R. Philips werden een aantal gegevens verzameld ter completering van de geschiedenis van de medische zorg en de volksgezondheid in Limburg. Overwogen wordt een aantal artikelen over dit thema te bundelen en uit te geven. Een begin werd eveneens gemaakt met het verzamelen van materiaal betreffende de migratie van en naar Limburg in de pre-statistische periode (1550-1850); ook elders worden publikaties over dit onderwerp voorbereid,

die mettertijd tesamen een licht zullen werpen op de niet geringe migratiestroom naar en vanuit deze gewesten.

In het Jaarboek 1975 verscheen verder een artikel van Drs J. F. R. Philips over de Limburgse bevolkingsontwikkeling in de 17e en 18e eeuw en een bijdrage over de reactie op de plannen, die een eeuw geleden vanuit de twee provincies Limburg werden geopperd tot het sluiten van een Nederlands-Belgische douane-unie. In dit Jaarboek gaf Drs J. C. G. M. Jansen reeds een voorproef op zijn nog uit te geven grotere werk met een artikel over continuïteit en discontinuïteit in de Joodse geschiedenis aan de hand van de maatschappelijke veranderingen, die deze bevolkingsgroep in het Maasdal tussen 500 en 1800 onderging.

In vorige verslagen is terloops aangestipt, dat in het voornemen lag met de voorbereiding te beginnen van de uit te geven correspondentie tussen Henri Poels en Friedrich Muckermann S.J. alsmede met de heruitgave van de redevoeringen van Dr H. Poels. Het eerste van deze projecten, die onder leiding van Dr Remigius Dieteren OFM zouden komen te staan, is echter thans van het programma geschrapt. Tegen het einde van het verslagjaar voltooidde de heer Jansen ten behoeve van de tentoonstelling 'Maastrichts aardewerk uit de collectie van de Sphinx-Céramique' een diaklankbeeld over de rol van de aardewerkindustrie in Maastricht.

Medio november bleek het mogelijk gevolg te geven aan een verzoek van de Ecole Pratique des Hautes Etudes te Parijs en het Centrum voor Economische Studiën te Leuven om deel te nemen aan een gezamenlijk projekt, waarin de samenhang tussen tienden en landbouwproductie wordt onderzocht. In december kon de heer Jansen, die dit onderzoek leidt, vaststellen dat in Zuid-Limburg de langste, vrijwel ononderbroken series relevante rekeningen worden teruggevonden, die in West-Europa bekend zijn. De resultaten van deze studie, waarvan de dataverzameling op 1 april 1976 zal zijn afgesloten, zullen worden meegedeeld op het Internationaal Congres voor Economische Geschiedenis te Edinburgh in 1978.

Verder verdient vermelding, dat het Centrum een geslaagde poging in het werk heeft gesteld om een auteur te vinden, die bereid is de omvangrijke geschiedenis van het Burgerlijk Armbestuur te Maastricht te boekstaven. Minder succes had het instituut met zijn pogingen een auteur te vinden voor de geschiedenis van Maria Auxiliatrix in Venlo en voor een beschrijving van de activiteiten van de achtereenvolgende aalmoezeniers van sociale werken in Limburg.

In het kader van de bestudering van de opkomst van het toerisme in Limburg hield Drs Philips een lezing voor de Historische Kring Valkenburg over de opkomst van het toerisme in deze plaats vóór 1890. Verder besteedde hij zijn aandacht aan de geschiedenis van de oprichting van het I.Z.A.-Limburg, het instituut voor ziektekostenverzekering van ambtenaren, dat in Limburg als eerste werd opgericht en landelijk ten voorbeeld stond. Nu de discussie rond de ziektekostenverzekering aktueel wordt, is overwogen een geschiedenis van het I.Z.A. samen te stellen bij gelegenheid van het 25-jarig bestaan in 1977.

De dokumentatie betreffende het partikuliere bankwezen in Limburg wacht op verdere uitwerking. Enige voortgang werd gemaakt met het overnemen van statistische gegevens en kwantitatief materiaal van macro-economische aard uit de periode 1750-1850. De reconstructie van bevolkingsgegevens vóór 1795 werd tijdelijk onderbroken, maar zal in 1976 worden voortgezet. De collectie documentatiemateriaal over de vennootschappen en associaties in Limburg zal binnenkort volledig zijn afgerond.

Pater Remigius en de heer Jansen schreven enige bijdragen voor het tijdschrift Limburg Vandaag. Voorts werd uitvoerige medewerking verleend bij het samenstellen van enige gelegenheidsartikelen naar aanleiding van de jubilea van de afdelingen Heerlen, Maastricht en Vaals van het N.K.V.

BIBLIOTHEEK

Door de verbeterde huisvestingssituatie werd het mogelijk het bibliotheekbezit te concentreren, dat eerst over een aantal depots in de stad was verspreid. Dientengevolge kunnen de taken van de bibliotheek nu op een doeltreffender manier worden uitgevoerd. Deze taken betreffen de collectievorming, het beheer van de verzamelde werken, het toegankelijk maken hiervan en de beschikbaarstelling.

Wat de collectievorming betreft, kan allereerst worden opgemerkt, dat evenals in vorige jaren het bibliotheekbezit in 1975 aanzienlijk is gegroeid. Het merendeel van de aanwinsten werd verkregen via schenkingen, afkomstig van bedrijven, instellingen, organisaties en particulieren, die ook in het verleden al min of meer regelmatig o.a. tijdschriften, jaarverslagen, rapporten e.d. aan het instituut cadeau deden. Op deze schenkingen wordt hieronder teruggelaten.

De aanschaf moest helaas beperkt blijven in verband met het onvoldoende voorhanden zijn van financiële middelen. De gelden die besteed konden worden voor het aanschaffen van werken ten behoeve van de bibliotheek werden met name benut voor het nemen van resp. het voortzetten van een aantal abonnementen op wetenschappelijke tijdschriften (van demografische, economische, sociologische en historische aard) uit binnen- en buitenland en ter vermeerdering van de verzameling naslagwerken. Er werden o.a. abonnementen genomen op:

- Berichte zur Deutschen Landeskunde hrsg. vom Institut für Landeskunde, Zentralarchiv für Landeskunde von Deutschland (Bonn-Bad Godesberg, Bundesforschungsanstalt für Landeskunde und Raumordnung Selbstverslag);
- Geschichte und Gesellschaft: Zeitschrift für Historische Sozialwissenschaft (Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht);
- Tijdschrift voor sociale geschiedenis, uitgegeven door de Nederlandse Vereniging tot beoefening van de Sociale Geschiedenis (NVSG), als voortzetting van het Mededelingenblad, Orgaan van de NVSG onder auspiciën van het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis te Amsterdam;
- The German Economic Review. An English-Language Quarterly on German Economic Research and Current Developments (Wissenschaftliche Verlagsgesellschaft M.B.H. Stuttgart).

De volgende naslagwerken werden in 1975 aangeschaft:

- Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek (ongewijzigde herdruk van de uitgave van A. W. Sijthoffs. Uitgevers-Maatschappij Leiden 1911-1937). Amsterdam, N. Israel, 1974 (10 delen + register);
- Encyclopaedia Britannica. Chicago London enz. Encyclopaedia Britannica, INC, 1966 (23 delen + register en atlas);
- Katholieke Encyclopaedie. Amsterdam, N.V. Uitgeverij Joost v.d. Vondel 1933-1938 (24 delen + aanvullings- en registerdeel 1939);
- Grote Winkler Prins Encyclopedie, zevende geheel herziene druk Amsterdam Brussel, Elsevier, 1973-1975 (20 delen).

De inrichting van de nieuwe ruimte voor de bibliotheek heeft praktisch het gehele eerste halfjaar van 1975 in beslag genomen. Veel tijd vroeg ook de materiële verzorging van de bibliotheek; met name

de opberging van het bezit aan tijdschriften en jaarverslagen heeft veel aandacht gevergd.

Voor het inbinden van boeken en tijdschriften zijn op het budget slechts geringe middelen beschikbaar. Ook beschikt het Centrum niet over een eigen bindafdeling; wel werden kartonnen omslagen in eigen beheer vervaardigd, die veelvuldig worden gebruikt om kleinere geschriften in portefeuillevorm op te bergen.

Over de ontsluiting van het bibliotheekbezit kan speciaal worden vermeld, dat voortgang werd geboekt met de verdere uitbouw van de alfabetische titelcatalogus van de aanwezige kranten en tijdschriften, van de auteurs- en onderwerpscatalogus, van de brochures en de jaarverslagen.

Tot de schenkers, die in belangrijke mate het bibliotheekbezit van het Centrum hebben verrijkt, behoorden o.m.: Provinciale Planologische Dienst in Limburg, Katholiek Documentatie Centrum, Limburgse Raad voor Samenlevingsopbouw te Hasselt, DSM Heerlen, Consulaat-Generaal van België, Provinciaal Bestuur van Limburg, N. V. Laura en Vereeniging en verder de volgende personen: J. H. Ensink, Maastricht, L. J. Lucassen, Meijel, Drs J. Notermans, Maastricht, Drs C. Aerts, Meerssen, J. Kau, Düsseldorf, Dr F. Lepper, Aken, Prof. Dr E. Hélin, Luik, Dr Kan, Emmerich, Dr G. C. P. Linssen, Roermond, Pater Van Velzen OFM, Kerkrade, Prof. Dr W. Jappe Alberts, Voorst, W. J. Janssen, Horst-Meterik.

Het Bestuur zegt gaarne alle schenkers hartelijk dank voor de bijdrage aan de opbouw van de bibliotheek.

Naast de hier genoemde schenkers ontvangt de bibliotheek van het Sociaal Historisch Centrum jaarlijks een groot aantal jaarverslagen, rapporten, jaarboeken e.d. van instellingen en organisaties op de volgende terreinen:

volkshuisvesting	4
handel, nijverheid en bankwezen	13
arbeidszaken	4
provinciale en gemeentelijke overheid, inclusief openbare nutsbedrijven	16
transport en vervoer	3
land- en tuinbouw	4
onderwijs, vorming	7
cultuur, recreatie	17
maatschappelijke dienstverlening	10
gezondheidszorg	5

Het Bestuur is erkentelijk, dat het Centrum op de verzendlijst staat voor de vaste toezending van zoveel verschillende publikaties. Het hoopt te bereiken, dat nog vele andere instellingen dit voorbeeld zullen volgen.

ARCHIEF

Op 21 mei 1975 overleed de heer Th. P. M. Willemsen, die sedert 1 mei 1972 bij het Sociaal Historisch Centrum werkzaam was. Tot zijn dagtaak behoorde de verwerking van de aanwinsten; aan het overzicht van de archieven leverde hij een wezenlijke bijdrage; zijn werkkraft zette hij geheel in voor de archieftaak. Wij gedenken hem met eerbied.

Tegen het einde van het jaar ving de heer M. G. M. Schreurs zijn werkzaamheden bij het archief aan. Hij is belast met de selectie van archiefbescheiden.

De heer Huijs besteedde in het verslagjaar vrij veel tijd aan de verdere uitwerking en vertaling van de inventaris van de archieven van John en William Law (1715-1734). De publikatie wordt in 1976 verwacht. In oktober 1975 behaalde de heer Huijs het eerste gedeelte van het examen voor de hoedanigheid van hoger archiefambtenaar. Het bestuur betuigt zijn dank aan het Rijksarchief in Limburg voor de verleende medewerking bij de opleiding van de medewerkers van het Sociaal Historisch Centrum.

De aanwinsten en verliezen zijn in de bijlagen I en II gespecificeerd. Onder de aanwinsten bevond zich het archief van het bestuur van de Vereeniging Limburgsche Katholiekendagen (1899-1939). Dit archief werd – op een kleine rest na – sinds het midden van de 50-er jaren als verloren beschouwd. Het verschaft veel informatie over de wijze van opbouw der sociale organisaties vóór 1915, met name over het vraagstuk van de vak- versus de standsorganisatie. Ook het archief van de katholieke Sociale Academie te Sittard moet hier als een zeer belangrijke aanwinst genoemd worden. De academie werd in 1918 gesticht door het Limburgsche Groene Kruis als een school voor maatschappelijk werksters o.a. in bedrijven. Er was een voortdurende wisselwerking tussen het Limburgse bedrijfsleven en de school. Het ar-

chief geeft daar de nodige informatie over. Maar ook de andere archieven die hier niet genoemd zijn, vormden waardevolle aanwinsten. In enkele gevallen werden aangeboden archiefbescheiden niet aanvaard, daar de stukken niet in de kollekties pasten. Gebrek aan tijd beperkte het aantal aanwinsten. Nu werden 34 aanwinsten in het verslagjaar afgewerkt. Op 31 december waren er nog 12 aanwinsten lopende, waarvan er 6 afgewerkt hadden kunnen zijn, wanneer er meer personeel ter beschikking was geweest. Het Bestuur hoopt evenwel dat over enkele jaren betere tijden zullen aanbreken waardoor de acquisitie niet meer beperkt zal blijven tot archieven die op initiatief van derden worden aangeboden, maar waarbij het Centrum een eigen beleid als noodzakelijke aanvulling zal kunnen ontwikkelen.

De inrichting van het nieuwe bibliotheek- en archiefdepot in 1975 maakte aan een jarenlange toestand van decentralisatie een einde. Thans zijn alle archieven in één ruimte bijeengebracht, die voldoet aan de eisen die uit een oogpunt van doelmatig en verantwoord archiefbeheer gesteld mogen worden. Wanneer de onderzoeker eenmaal weet welke stukken hij wenst in te zien, is het mogelijk hem deze binnen 10 minuten voor te leggen. De kosten die met de inrichting van het nieuwe depot gemoeid waren (honderd gulden per strekkende meter planklengte) hebben opnieuw aangetoond van welk gewicht de selectieproblematiek in moderne archieven is. Onder selectie worden alle handelingen verstaan die betrekking hebben op de waardebepaling van afzonderlijke archiefbescheiden. In eerste instantie richt de selectie zich op het behoud van alle archiefbescheiden die om wettelijke of administratieve redenen bewaard moeten worden. Daarenboven wordt er naar gestreefd de stukken te bewaren die voor het economisch-historisch of sociaal-historisch onderzoek van belang geacht kunnen worden.

Algemene regels voor dit selectie-proces waren binnen het Sociaal Historisch Centrum in 1974 in een soort grondwet geformuleerd. Deze algemene regels werden door de heer Huijs verder uitgewerkt in een voordracht op 14 maart 1975 gehouden op de studiedagen over bedrijfsarchieven van de Vereniging van Archivarissen in Nederland onder de titel: 'Bewaring en vernietiging van boekhoudkundige bescheiden in bedrijfsarchieven'. De tekst van de lezing werd gepubliceerd in het Nederlands Archiefblad 79 (1975), 194-301. Daarop aansluitend kwam in juli 1975 de 'Algemene bewaarlijst bedrijfsarchieven' gereed, waarin een overzicht gegeven wordt van die facetten van het ondernemingsgebeuren waarvan de archivaris dient te

zorgen dat de toekomstige onderzoeker hierover gegevens in het bedrijfsarchief aantreft. Hoewel de optie om de noodzakelijke stukken te bewaren centraal stond, was de vernietiging van onbelangrijke stukken meer tastbaar. De verhuizing van alle archieven van de nooddepots naar de nieuwe bewaarplaats werd aangegrepen om de vroeger ontvangen archieven zo veel mogelijk van overtollige ballast te ontdoen. Er werden ongeveer 125 meter overbodige stukken vernietigd. Steeds duidelijker tekende zich de noodzaak af de selectie van archieven te verrichten ten kantore van de instelling die het archief heeft gevormd en beheerd. Alleen op deze wijze kan voorkomen worden dat de zondvloed van papier waaronder de administraties gebukt gaan, zich in exponentiële vorm bij het Sociaal Historisch Centrum gaat voordoen. Het Bestuur betuigt zijn hartelijke dank aan de verschillende bruikleengevers voor de in deze ondervonden medewerking. De inventarisatie van het archief van de R.K. Limburgse Middenstandsbond vond voortgang tegelijk met het daaraan verwante archief van de Katholieke Jonge Middenstands Vereniging. De inventaris van laatstgenoemd archief wordt in dit Jaarboek gepubliceerd. De inventarisatie van de archieven van de coöperatieve zuivelfabrieken werd voortgezet. Het mag verheugend genoemd worden dat ondanks de vele werkzaamheden op de terreinen van studie, verhuizing, acquisitie, diensten en inlichtingen aan de gestelde prioriteit van acquisitie en inventariseren redelijk vorm gegeven werd.

JAARBOEK

In september 1975 verscheen deel XX van de 'Studies over de sociaal-economische geschiedenis van Limburg'. Het Jaarboek bevatte een artikel over de Limburgse bevolkingsontwikkeling in de 17e en 18e eeuw, over de mislukte verwachtingen betreffende de spoorlijn Simpelveld-Kerkrade, over de historie van de Joden in Limburg vóór 1800 en over Beneluxplannen van honderd jaar geleden. Verder bevatte het Jaarboek wederom een literatuurbespreking, het jaarverslag over 1973 en 1974 en een lijst van bestuursleden, begunstigers en contribuanten.

Jaarboek XX had een omvang van 174 pagina's en verscheen in een oplage van 976 exemplaren. De inhoud werd gunstig ontvangen. De verzorging geschiedde op de gebruikelijke manier door Drukkerij H. van der Marck & Zn. te Roermond.

MAASLANDSE MONOGRAFIEËN

In de reeks Maaslandse Monografieën, die door het Sociaal Historisch Centrum voor Limburg in samenwerking met Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap wordt uitgegeven, verschenen in 1975 twee nieuwe delen:

Dr S. Y. A. Vellenga, Katholiek Zuid-Limburg en het Fascisme. Een onderzoek naar het kiesgedrag van de Limburger in de jaren dertig. Assen, 1975, Maaslandse Monografieën deel 19.

Dr P. J. H. Ubachs, Twee heren, twee confessies. De verhouding van Staat en Kerk te Maastricht, 1632-1673.

Assen, 1975, Maaslandse Monografieën deel 20.

Deze twee werken hadden een proefschrift tot basis; Dr Vellenga promoveerde op 2 mei aan de Rijksuniversiteit te Utrecht, Dr Ubachs op 17 december aan de Katholieke Universiteit te Nijmegen. Beide boeken viel een gunstige beoordeling ten deel.

Als nieuwe delen waren in voorbereiding studies over het lager onderwijs in Limburg 1815-1830 en over de waardering van de gemeenschappelijke gronden in het gebied tussen Maas en Rijn. Deze delen zullen nog in de eerste helft van 1976 verschijnen. Daarnaast worden in een verder perspectief nog verschillende andere werken voorbereid, die de voortgang van de reeks verzekeren.

In de samenstelling van Bestuur, Redactie en Raad van Advies kwam geen wijziging. Deze colleges kwamen tesamen tien maal in vergadering bijeen.

De vaste werkzaamheden, verbonden aan de voorbereiding en uitgave van de publikaties, werden wederom verdeeld tussen het Sociaal Historisch Centrum en Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap als uitgevende instanties; de secretariaatswerkzaamheden, de financiële administratie en de verkoop van losse delen vonden normale voortgang.

DIENSTEN EN INLICHTINGEN

Ook in 1975 groeide het aantal onderzoekers, dat een beroep op de kollekties van het Sociaal Historisch Centrum deed. De publikatie van het overzicht van de bij het Sociaal Historisch Centrum gedeponeerde archieven heeft daartoe in zeer aanzienlijke mate bijgedragen. Het aantal gerichte vragen nam toe. De duur van de ten kan-

tore van het Centrum ingestelde onderzoeken groeide. Ook uit vakgebieden, die tot nu toe minder gebruik van het Centrum maakten, nam het aantal onderzoekers toe. Daaronder waren diverse geografen, planologen, technici en theologen.

Statistisch kan het bezoek en de omvang der begeleiding als volgt worden weergegeven:

Jaar	Aantal bezoekers	Duur der begeleiding in werkweken
1973	55	7½
1974	76	12
1975	118	19

De 118 bezoekers uit 1975 bestonden voor 58 personen, d.w.z. bijna 50%, uit studenten en docenten van universiteiten; 24 personen studeerden aan andere inrichtingen van onderwijs, voornamelijk hoger beroepsonderwijs, 22 personen kwamen namens instellingen en bedrijven, terwijl 14 personen uit privébelangstelling onderzoeken instelden. Onder de universiteitsstudenten bevonden zich een zestal buitenlanders, t.w. 2 Duitsers en 4 Belgen, alsmede een tweetal in het buitenland (Cuba en USA) verblijvende Nederlanders met wie uitvoerige correspondentie werd onderhouden. Aan hen werd regelmatig materiaal in fotokopie gezonden.

Een viertal op onderzoek bij het instituut gebaseerde werkstukken werd ingeleverd om in de kollektie manuscripten van het Centrum bewaard te blijven. Zij verdienen hier vermelding:

J. Spijkers, De Bond Jong Limburg 1909-1934.

H. Heyman, Henry van Vorst. Sleutelfiguur in de strijd tussen de 'rooien' en 'blauwen' in de jaren 1908 en 1909 te Maastricht.

H. Heerings, De oostelijke mijnstreek. Een probleemgebied.

M. Hekker, Separatisme in Limburg, 1839-1849.

De onderwerpen, waarop studies betrekking hadden, kunnen in de volgende categorieën worden ingedeeld:

Sociale geschiedenis	30
Geschiedenis van het bedrijfsleven	17
Landbouw en ambacht	5
Arbeidsmarkt	4
Volkshuisvesting en ruimtelijke ordening	5
Politieke partijen en stromingen	8
Verkeer en vervoer	3
Onderwijs en pers	4

Kerkgeschiedenis	4
Herstructurering van Zuid-Limburg	12
Historische demografie	2
Historische geografie	3
Toponymie	3
Lokale geschiedenis	12
Algemene onderwerpen	8

Door 73 bezoekers werd gebruik gemaakt van de bibliotheek, door 88 van het archief, hetgeen een geringe accentverschuiving ten gunste van de archivalische verzamelingen betekent.

BESLUIT

In de loop van de laatste jaren bleken de vraagstellingen, waarmee het instituut geconfronteerd wordt, in toenemende mate van karakter te veranderen. Dit had tot gevolg, dat steeds weer opnieuw naar wegen moest worden gezocht om aan de hand van het aanwezige bronnenmateriaal op deze vragen een antwoord te formuleren.

Verheugend is de grote opleving van de belangstelling voor de geschiedenis en met name voor het evolutieproces van de maatschappelijke veranderingen. Hier schijnt als het ware van een nieuwe trend te kunnen worden gesproken. De grotere aandacht, die het vak geschiedenis krijgt toegemeten, hangt niet in het minst samen met het groter aantal studenten in deze studierichting. Hierbij is opmerkelijk, dat de aandacht van deze studenten – ondanks veler voorkeur voor de wereldwijde problematiek van de ontwikkelingslanden – ook blijft uitgaan naar de historie van stad en streek, zij het soms vanuit een andere dan de traditionele benadering, hetgeen meebrengt, dat vaak andere bronnen en documenten in het onderzoek worden betrokken.

Ook de bestudering van het verleden vanuit beleidsoogpunt of vanuit een min of meer uitgesproken culturele behoefte (als nostalgie naar vervlogen romantiek?) kan beschouwd worden in het licht van de poging om de identiteit van eigen plaats en streek in de historie te verankeren. Al deze overwegingen hebben er toe geleid, dat de geschiedbeoefening een toe te juichen revival beleeft. Dit heeft uiteraard voor een instituut als het Sociaal Historisch Centrum zijn consequenties. Wij hopen in de toekomst het toegenomen beroep op de dienstverlening van het instituut te kunnen blijven honoreren.

LIJST VAN AANWINSTEN, 1975

Hieronder zijn alle aanwinsten van 1975 vermeld volgens de systematische indeling die gehanteerd werd in het archiefoverzicht, dat in het Jaarboek van 1974 is gepubliceerd.

Het nummer dat vóór de aanwinst staat, duidt het eenheidsadministratienummer aan. Tussen haakjes is de bruikleengever vermeld. De omvang van het archief is aangegeven na een eerste schoning, welke meestal tijdens de overnameprocedure heeft plaatsgevonden.

ARCHIEVEN VAN ONDERNEMINGEN

- 715 Archief van de smederij van de gebroeders Lucassen te Leunen, 1915-1964 (Gebr. Lucassen, Leunen) 8 port.
- 716 Eerste aanvulling op het archief van de N.V. Nederlandse Steenkolenmijnen 'Willem-Sophia'/Société Anonyme des Charbonnages Néerlandais 'Willem-Sophia' te Spekkholzerheide (personeelsarchief en loonadministratie), 1902-1969 (Liquidateurs der N.V. Willem-Sophia) 43 meter
- 742 Archief van de firma Winckers-Lamberti, lederwarenimport en detailhandel in lederwaren te Maastricht, 1908-1975 (fa. Winckers-Lamberti, Maastricht) 1,2 meter
- 753 Archief van de firma Van der Griendt & Co, later The Griendtsveen Mosslitter Company Ltd. te Rotterdam en London, voornamelijk betreffende de veenderij te Asten, 1883-1915 (fragm.) (F. Smits, Someren) 1 port.
- 759 Tweede aanvulling op het archief van Henri de Beaumont's

Metaalindustrie N.V. te Maastricht, 1950-1968 (J. M. L. A. de
Beaumont, Maastricht) 1 pak

ARCHIEVEN VAN INSTELLINGEN VAN OVERLEG IN
EN REGULATIE VAN HET ECONOMISCH LEVEN

- 743 Eerste aanvulling op het archief van de vereniging 'De Geza-
menlijke Steenkolenmijnen in Limburg' (G.S.L.), geliquideerd per
31 december 1975, 1950-1975 (Liquidateurs der G.S.L., Heer-
len) 5 meter

ARCHIEVEN VAN VAK- EN STANDSORGANISATIES

- 719 Archief van de Vereniging van Hoger Personeel in de Mij-
nstreek, 1945-1970 (Bestuur van de VHP, Heerlen) 7 dozen
- 721 Archief van de Protestants-Christelijke Vereniging van Beamb-
ten werkzaam in het Mijnbedrijf, 1920-1974 (Bestuur van de
P.C.V.B.M., Heerlen) 21 meter
- 736 Archief van de K.A.B.-afdeling 'St. Pancratius' te Heerlen-Stad,
1953-1963 (J. Hanssen, Heerlen) 1 port.
- 758 Notulenboek van de Ned. R.K. Mijnwerkersbond, afdeling
Heerlen-I, 1923-1939 (J. Hanssen, Heerlen) 1 dl.

ARCHIEVEN VAN JEUGD- EN JONGERENORGANISATIES

- 741 Eerste aanvulling op het archief van de Beweging van Katho-
lieke Jongeren uit de Middengroepen (K.J.M.) in Limburg te
Venlo, 1963-1972 (Bestuur van de Stichting Serviceburo voor
Jeugd en Jongeren in Limburg, Roermond) 3 dozen
N.B. Deze aanvulling is verwerkt in de inventaris die in dit
Jaarboek wordt gepubliceerd.

ARCHIEVEN VAN INSTELLINGEN OP HET TERREIN VAN
ONDERWIJS, STUDIE, CULTUUR, EMANCIPATIE EN POLITIEK

- 717 Archief van de School voor Maatschappelijk Werk te Sittard,

in 1960 voortgezet als Katholieke Sociale Academie Sittard
(K.S.A.), 1919-1974 (Bestuur van de K.S.A., Sittard)
283 archiefzakken

- 737 Eerste aanvulling op het archief van de Volkshogeschool Geerlingshof te Valkenburg, 1946-1969 (Bestuur Stichting Gemeenschapsoord en Volkshogeschool, Roermond) 4 meter
N.B. In dit archief is gedeponereerd het archief van het Limburgs Maandblad 'De Bronk', 1953-1966.

739/747

- Tweede en derde aanvulling op het archief van de Stichting 'Scheppend Ambacht Limburg', 1972-1974 (Voorzitter en secretaris van de Stichting, Maastricht) 4 dozen
- 744 Archief van de 'Vereeniging De Limburgsche Katholiekendagen' en de daarin gedeponereerde persoonlijke archiefbescheiden van de secretaris J. Zeguers te Maastricht, 1899-1939 (Mej. D. P. M. H. Zeguers, Nuth) 13 port.
- 751 Archief van de Vereniging 'Werkgemeenschap Limburg', gevestigd te Maastricht, opgericht 22 januari 1945, met retro-acta, 1943-1953 (H. Hendriks, Nijmegen) 6 port.
- 757 Archief van de redactie van 'Maasland', Algemeen Maandblad, voortzetting van Limburgs Maandblad 'De Bronk', 1963-1970 (Th. van Kessel, Maastricht) 4 port.

ARCHIEVEN VAN INSTELLINGEN OP HET TERREIN VAN
DE VOLKSGEZONDHEID, VERPLEGING, HULPVERLENING
EN BEJAARDENZORG

- 727 Eerste aanvulling op het archief van de vereniging Wijkverpleging der Nederduits Hervormde Gemeente te Heerlen, 1959-1973 (Bestuur van de vereniging, in liquidatie) 1 port.
- 746 Eerste aanvulling op het archief van de Vereeniging 'Zuid-Limburgsch Dankweerd-Comité', 1927-1940 (A. P. Dalm, Heerlen) 1 omslag

ARCHIEVEN VAN OVERIGE INSTELLINGEN

- 726 Notulenboek van de Vereeniging 'Protestantsch Informatiebureau voor de Mijnstreek', opgericht, 1916 (J. Slot, Heerlen)
1 dl.
- 748 Archief van de administrateurs van de Stichting 'Familie-beneficie Graven' te Maastricht, gesticht 1965, 1822-1969, met retro-acta 1695-1821 in afschrift (Administrateurs der Stichting, Maastricht)
1 port.

ARCHIEVEN VAN PERSONEN

- 718 Archief van Dr H. P. M. Litjens, 1935-1970 (H. P. M. Litjens, Roermond)
3,5 meter
N.B. In dit archief is gedeponeed het archief van de St. Gregoriusvereniging in het bisdom Roermond, 1953-1967.
- 722 Documentaire verzameling, genaamd 'Mijnwezen', aangelegd door Mr A. Haex, directeur Oranje-Nassau Mijnen N.V. en secretaris van de Mijnvereniging, opgebouwd uit kranten, krantenknipsels en op persoonlijke titel ontvangen archiefbescheiden, 1900-1949 (Bibliothecaris O.N. Mijnen, Heerlen)
22 port.
- 724 Zesde aanvulling op het archief van J. H. Ensinnck, 1951-1958, 1971-1975 (J. H. Ensinnck, Maastricht)
8 port.
- 728/745
Derde en vierde aanvulling op het ambtelijk archief van Mr Stan Smeets, advocaat en procureur te Weert, 1943, 1958-1972 (Stan Smeets, Weert)
6 port.
- 730/756
Vierde en vijfde aanvulling op het archief van J. A. A. G. Winckers, 1950-1960, 1974-1975 (J. A. A. G. Winckers, Maastricht)
4 port.
- 738 Archief van Mr Dr J. B. Sens, 1933-1962 (Directeur I.Z.A., Sittard)
3 dozen

- 749 Archief van pater Lodewijk Bleijs C.s.s.R., 1942-1945 (Erfgenamen van W. J. Dewez, Sittard) 4 port.
N.B. De stukken beperken zich tot zijn werkzaamheden in de illegaliteit en het basismateriaal voor zijn boek 'Verantwoording'.
- 750 Archief van Ir W. J. Dewez, hoogleraar te Wageningen, 1927-1959 (Erfgenamen van W. J. Dewez, Sittard) 13 port.
- 752 Archief van W. H. Janssen, landbouwonderwijzer te Horst-Meterik, 1914-1960 (W. J. Janssen, Horst-Meterik) 3 port.
- 754 Eerste aanvulling op het archief van M. Gielen, architect-bouwkundige, 1933-1935 en post-acta 1938-1945 (L. J. Lucassen, Meijel) 1 port.
- 755 Archief van pater Meinulf Landman O.F.M. inzake het bedrijfsapostolaat in de mijnstreek, 1944-1970 (Pater Remigius Dieteren O.F.M., Maastricht) 5 dozen

LIJST VAN VERLIEZEN, 1975

De onderstaande archiefbescheiden verlieten de bewaarplaats in 1975.

- 126 Brieven en comptabele stukken ontvangen of opgemaakt door de Ingenieur van de Waterstaat in het Zuidelijk Arrondissement, later genoemd Opzigter van 's-Rijks Waterstaat, 1871-1899, 1916-1917. 10 omslagen
- 504 Archief van de Provinciale Demobilisatie Raad Limburg, 1947-1951, met post-acta tot 1953. 6 port.
- 511 Archief van de Sociaal Hygiënische Commissie, 1918-1924. 5 port.
- 627 Archief van Dr F. J. M. A. Houben, 1947-1963. 49 port.

De eenheden 126, 504 en 511 die in de vijftiger jaren aan het Sociaal Historisch Centrum waren geschonken, werden overgedragen aan het Rijksarchief in Limburg ter toevoeging aan de archieven van het Provinciaal Bestuur van Limburg. Daar deze overdracht reeds voorgenomen was ten tijde van de publicatie van het archiefoverzicht, treft men genoemde eenheden daarin niet aan.

Het archief van Dr F. J. M. A. Houben, oud-Commissaris der Koningin in de provincie Limburg, werd in 1964 gedeponereerd (Overzicht 1974, blz. 158). Op verzoek van de bruikleengever werd het overeenkomstig de bruikleenvoorwaarden teruggegeven.

BESTUUR SOCIAAL HISTORISCH CENTRUM
VOOR LIMBURG

ERE-VOORZITTER

IR C. E. P. M. RAEDTS (1949)

Heerlen

DAGELIJKS BESTUUR

MR P. M. M. C. PALMEN, voorzitter (1968)

Heerlen

DR H. C. W. ROEMEN, vice-voorzitter (1949)

Maastricht

DR REMIGIUS DIETEREN OFM, secretaris (1949)

Maastricht

DRS J. H. A. E. CORNIPS, penningmeester (1954)

Maastricht

P. C. A. 'T HOEN (1961)

Eijsden

DR G. C. P. LINSSSEN (1973)

Roermond

MR A. A. RIJK (1973)

Valkenburg-

Houthem

DRS M. K. J. SMEETS (1968)

Maastricht

DRS J. H. M. WILBERS (1968)

Maastricht

ALGEMEEN BESTUUR

J. BREMMERS (1960)

Sittard

P. J. H. CRIJNS (1975)

Heerlen

M. DEBATS (1972)

Maastricht

J. H. ENSINCK (1965)

Maastricht

DRS L. J. C. HORBACH (1975)

Roermond

DRS A. J. HUTSCHEMAEKERS (1953)

Roermond

DRS P. J. C. LEBENS (1949)

Buchten-Born

L. J. LUCASSEN (1975)

Meijel

G. J. LOOS (1962)

Maastricht

DRS H. R. VAN OMMEREN (1972)

Bunde

DR G. W. A. PANHUYSEN (1949)

Bunde

DRS J. C. M. PONTEN (1962)	Roermond
MR E. G. G. M. RUTTEN (1961)	Tegelen
F. SAMPERS (1965)	Maastricht
PROF. DR M. G. SPIERTZ (1962)	Nijmegen
DR IR J. STUFFKEN (1973)	Heerlen
DR J. G. H. TANS (1972)	Mechelen
PROF. DR TH. L. M. THURLINGS (1958)	Wageningen
DRS P. C. TIELROOIJ (1967)	Sittard
J. M. WEIJERS (1952)	Hoensbroek

BEGUNSTIGERS EN CONTRIBUANTEN

Aannemersbedrijf Gebr. Cremers B.V. (1958)	Maastricht
Adams, G. H. H. (1959)	Zutphen
Adriaens, Drs F. H. M. C. (1960)	Horn
Adviesburo voor Ruimtelijke Ordening E. H. Starren B.V. (1974)	Maastricht
Adviesgroep Partners B.V. (1974)	Maastricht
Akademie van Wetenschappen, Afdeling Siberië (1975)	Novosibirsk (U.S.S.R.)
AKZO Chemie Nederland B.V. (1959)	Herkenbosch
Algemeen Rijksarchief (1972)	's Gravenhage
Algemene Bank Nederland N.V. (1958)	Maastricht
Algemene Bond van Werknemers (1958)	Heerlen
Alphonsianum, Bibliothecaris van het (1959)	Wittem
America, Dr G. G. J. (1973)	Amstenrade
Amro-Bank N.V. (1958)	Maastricht
Amro-Bank N.V. (1961)	Venlo
Architectenbureau Peutz B.V. (1974)	Heerlen
Architectenbureau Schinkel-Benning B.V. (1974)	Sittard
Arts, A. J. M. (1974)	Nijmegen
Augustus, Drs L. (1975)	Heerlen
Backbier, H. A. M. (1974)	Vessem
Baerts, M. W. P. te (1973)	Brunssum
Baeten, Mr A. M. I. H. (1958)	Maastricht
Bakker, Versteegh en Co. Accountants (1974)	Maastricht
Baltis, C. H. J. M. (1974)	Nijmegen
Baltus, C. J. (1975)	Enschede
Banens, Drs J. H. M. (1958)	Maastricht
Bartels' Bouw- en Betonbedrijf, J. C. (1958)	Maastricht
Bates-Cepro B.V. (1958)	Maastricht
Bauduin, Ir H. (1968)	Maastricht
Beckers, J. J. (1974)	Ubach over Worms
Beek, Chr. W. ter (1974)	Venray
Bemelmans, Drs J. V. (1970)	Hulsberg
Berenschot, Th. E. A. (1958)	Maastricht
Berger, Mr E. A. (1974)	Ottersum

Bergmans, N. H. M. (1974)	Roermond
Bertens, Drs J. W. (1975)	Havanna (Cuba)
Bierbrouwerij 'De Leeuw' B.V. (1957)	Valkenb. Houthem
Bischoff, P. J. H. M. (1974)	Maastricht
Bisdóm Roermond (1949)	Roermond
Bisschoppelijk College (1958)	Sittard
Bloemen, H. A. C. (1966)	Delft
Blok, Prof. Dr A. (1974)	Soest
Boekhandel 'Veldeke' (1961)	Maastricht
Boekhandel Winants (1975)	Heerlen
Boelens, F. P. (1966)	Oldenzaal
Bogman, B. (1974)	Brussel (B)
Bönnighausen, Dr Jur. A. Freiherr von (1974)	Willich-Anrath (D)
Boonstra, B. P. A. (1970)	Rosmalen
Bos, Drs R. W. J. M. (1974)	Hilvarenbeek
Bosman, Prof. Dr H. W. J. (1969)	Tilburg
Bosmans, Dr J. L. J. (1974)	Nijmegen
Botman, S. J. G. M. (1974)	Sittard
Bouw- en Aannemings Mij. Vic. Laudy B.V. (1966)	Sittard
Bouwens, J. G. T. (1967)	Simpelveld
Bouwmaatschappij Gebrs. Janssen B.V. (1962)	Venray
Bouwprojekt Melchior B.V. (1961)	Maastricht
Boven, Mr P. M. H. van (1974)	Breda
Brasse, Ch. J. P. (1973)	Ubach over Worms
Brassée, J. H. J. (1958)	Oirsbeek
Bremmers, M. J. (1974)	Roermond
Broens, J. W. (1974)	Roermond
Bronzwaer, Mr N. W. J. G. (1960)	Weert
Brorens, F. M. C. (1960)	Munstergeleen
Brouwers, E. H. (1974)	Klimmen
Brouwers, J. L. A. (1970)	Maastricht
Brouwers, P. C. M. (1975)	Utrecht
Brouwers, P. J. H. (1958)	Maastricht
Brouwerij 'De Ridder' (1957)	Maastricht
Bruine, Drs J. C. de (1974)	Venlo
Bult, C. van de (1974)	Klimmen
Bureau voor Architectuur en Stedebouw Hoen, Ubachs en Roomans (1970)	Maastricht
Campina (1966)	Sittard
Can, Drs A. J. M. L. van (1959)	Roosendaal
Centrale Bibliotheek (1961)	Maastricht
Centrum voor Sociale Woningbouw B.V. (1961)	Heerlen
Chambille, Ing. H. (1974)	Valkenb. Houthem
Chambille-de Beaumont, Mevr. V. M. A. (1958)	Maastricht
Claessens, Drs Th. J. A. H. (1960)	Dommelen
Cluitmans, Drs J. H. (1958)	Swalmen
Coebergh, Drs P. M. (1960)	Maastricht
Coenen, Drs H. L. M. (1973)	Moergestel

Coenen, L. W. (1958)	Hoensbroek
Coerver, H. (1974)	Bocholtz
'Collegium Carolinum' der Paters Oblaten (1961)	Hulsberg
Colsen, J. H. M. (1959)	Venray
Coöperatieve Afzetvereniging voor Eieren, Roveco G. A. (1958)	Roermond
Coöperatieve Centrale Raiffeisen-Boerenleenbank G.A. (1970)	Utrecht
Corten, A. J. A. M. (1960)	Heerlen
Coumans, W. K. (1976)	Maastricht
Courtens, Dr N. G. M. (1974)	Maastricht
Cox, Drs G. W. H. (1958)	Goirle
Creemers, H. A. J. (1974)	Haarlem
Crolla-Baggen, Dhr en Mevr. A. M. G. (1964)	Nijmegen
Crousen, Dr A. M. F. B. (1960)	Venlo
Crijns, Ir A. W. N. J. (1967)	Bunnik
Culturele Raad Limburg (1959)	Maastricht
Daems, J. G. (1973)	Maastricht
Dakpannen- en Kleiwarenindustrie 'De Valk' N.V. (1961)	Echt
Darley, W. (1968)	Maastricht
Dassen, H. M. J. (1964)	Sittard
Debats, M. (1974)	Maastricht
Debets, Drs R. M. C. (1974)	Maarssen
Deckers, D. (1972)	Mönchen- Gladbach (D)
Defesche, Mr H. J. M. (1974)	Baarlo
Delissen, Th. M. J. (1958)	Bocholtz
Delta Lloyd N.V. (1971)	Maastricht
Dewez, Dr J. Th. M. (1960)	Sittard
Diedereren, Drs J. A. M. (1958)	Zaandam
Diederiks, Drs H. A. (1973)	Amsterdam
Dieteren, H. (1971)	Maastricht
Dieteren, J. W. (1964)	Spaubeek
Dittrich, Drs M. J. A. R. (1958)	Meerlo-Wanssum
Dohmen, F. S. (1958)	Heerlen
Donker, Mr J. G. (1974)	Afferden
Dooren, E. E. J. M. van (1974)	Heerlen
Dorenbosch, M. K. W. (1975)	Roermond
Drissen, M. A. W. (1973)	As (B)
Dubois, J. A. (1971)	Utrecht
Dijk-Regout, Mevr. Drs L. van (1965)	Heerlen
E.B.A.D. B.V. en Reisbureau Ebatours (1965)	Beek
Economisch Technologisch Instituut Limburg (1958)	Maastricht
Eerenbeemt, Prof. Dr H. F. J. M. van den (1968)	Tilburg
Eerste Nederlandse Cement Industrie N.V. (1951)	Maastricht
Einig, Drs P. C. A. (1974)	Maasniel
Elisabeth Strouven, Stichting (1958)	Maastricht
Elisastichting (1961)	Venlo

Engelen, J. P. J. (1975)	Klimmen
Engels, G. (1972)	Helden
Ensinck, J. H. (1958)	Maastricht
Erasmus Universiteit (1959)	Rotterdam
Erp, A. F. C. M. van (1974)	Oss
Es, Drs F. N. van (1975)	Capelle a/d IJssel
Evers, Drs L. J. J. (1974)	Roermond
Eijck, Drs F. A. (1958)	Maastricht
Eyck, J. A. D. (1974)	Eijsden
Eijkhagen College (1966)	Schaesberg
Fabry, A. J. E. (1973)	Maastricht
Fanchamps, Ir J. J. (1958)	Kerkrade
Franciscanen, Praeses Paters (1958)	Maastricht
Frantzen, J. W. H. (1959)	Sittard
Frederiks, A. M. M. (1974)	Valkenb. Houthem
Frederiks, Dr P. W. J. M. (1974)	Geleen
Frusch, H. J. M. (1960)	Kerkrade
Gales, B. (1975)	Nijmegen
Geelen, Ch. H. (1974)	Voerendaal
Geelen, Mr J. F. L. (1974)	Kerkrade
Gelissen, Prof. Dr Ir H. C. J. H. (1958)	Wassenaar
Gemeentearchief Eindhoven (1974)	Eindhoven
Gemeentearchief Venlo (1973)	Venlo
Gemeentebestuur Baexem (1973)	Baexem
Gemeentebestuur Beek (1950)	Beek
Gemeentebestuur Beesel (1951)	Beesel
Gemeentebestuur Born (1961)	Born
Gemeentebestuur Brunssum (1951)	Brunssum
Gemeentebestuur Cadier en Keer (1968)	Cadier en Keer
Gemeentebestuur Echt (1957)	Echt
Gemeentebestuur Elsloo (1950)	Elsloo
Gemeentebestuur Eijgelshoven (1950)	Eijgelshoven
Gemeentebestuur Eijsden (1950)	Eijsden
Gemeentebestuur Geleen (1950)	Geleen
Gemeentebestuur Gennep (1952)	Gennep
Gemeentebestuur Gronsveld (1950)	Gronsveld
Gemeentebestuur Gulpen (1951)	Gulpen
Gemeentebestuur Heerlen (1950)	Heerlen
Gemeentebestuur Hoensbroek (1950)	Hoensbroek
Gemeentebestuur Horst (1961)	Horst
Gemeentebestuur Hulsberg (1961)	Hulsberg
Gemeentebestuur Kerkrade (1952)	Kerkrade
Gemeentebestuur Kessel (1962)	Kessel
Gemeentebestuur Maasbracht (1954)	Maasbracht
Gemeentebestuur Maasbree (1973)	Maasbree
Gemeentebestuur Maastricht (1950)	Maastricht
Gemeentebestuur Margraten (1950)	Margraten

Gemeentebestuur Meerlo-Wanssum (1952)	Meerlo-Wanssum
Gemeentebestuur Meerssen (1951)	Meerssen
Gemeentebestuur Merkelbeek (1954)	Merkelbeek
Gemeentebestuur Meijel (1956)	Meijel
Gemeentebestuur Munstergeleen (1953)	Munstergeleen
Gemeentebestuur Nieuwenhagen (1958)	Nieuwenhagen
Gemeentebestuur Nuth (1950)	Nuth
Gemeentebestuur Roermond (1951)	Roermond
Gemeentebestuur Roggel (1972)	Roggel
Gemeentebestuur Schaesberg (1950)	Schaesberg
Gemeentebestuur Schinveld (1951)	Schinveld
Gemeentebestuur Simpelveld (1951)	Simpelveld
Gemeentebestuur Sittard (1951)	Sittard
Gemeentebestuur Stein (1951)	Stein
Gemeentebestuur Stramproy (1955)	Stramproy
Gemeentebestuur Swalmen (1950)	Swalmen
Gemeentebestuur Ubach over Worms (1953)	Ubach over Worms
Gemeentebestuur Urmond (1952)	Urmond
Gemeentebestuur Vaals (1950)	Vaals
Gemeentebestuur Valkenburg-Houthem (1953)	Valkenb. Houthem
Gemeentebestuur Venlo (1950)	Venlo
Gemeentebestuur Venray (1956)	Venray
Gemeentebestuur Voerendaal (1951)	Voerendaal
Gemeentebestuur Weert (1951)	Weert
Gemeentebestuur Wittem (1972)	Wittem
Gemeentebestuur Wijlré (1950)	Wijlré
Gemmeke, Drs Ch. E. A. (1960)	Maastricht
Genders, Drs C. J. A. (1969)	Nijmegen
Gerrits, H. P. A. J. (1958)	Blerick
Geurts, J. H. J. (1974)	Nijmegen
Geux, A. J. (1972)	Helden
Gielen, Mej. G. F. M. (1973)	Meijel
Gieskens, Drs J. H. H. (1960)	Sittard
Goes, Mej. H. M. (1974)	Maastricht
Gool, A. M. A. van (1964)	Venlo
Goossens, G. (1958)	Tegelen
Gootzen, P. J. (1969)	Melick-Herkenbosch
Grimbergen, J. M. (1974)	Sittard
Grotens, A. H. P. (1974)	Nieuwenhagen
Grijsbach, Drs J. P. P. (1964)	Groenlo
Gulpener Bierbrouwerij, Distilleerderij en Aziijnfabriek B.V. (1961)	Gulpen
Gijbels, G. (1968)	Maastricht
Gijsen, Chr. (1958)	Maastricht
Gijsen, Mgr Dr J. M. (1969)	Roermond
Haanen, E. P. H. P. T. (1974)	Amsterdam
Haas, Drs J. A. K. (1963)	Maastricht
Haegen, Prof. Dr H. van der (1971)	Heverlee (B)

Haens, F. P. M. d' (1974)	Nijmegen
Haffmans, Mr F. M. A. (1958)	Helden
Hahmes C. V., Fa. P. (1949)	Maastricht
Hall, J. H. M. van (1960)	Eijsden
Hansen, Drs J. H. W. M. (1958)	Roermond
Hardy, L. V. H. (1958)	Heerlen
Harsin, Prof. Dr P. (1972)	Liège (B)
Heemkunde-Vereniging 'Roerstreek' (1969)	St. Odiliënberg
Heggen-Schils, Mevr. M. B. M. (1960)	Maastricht
Heldens, Drs A. L. (1963)	Halsteren
Hélin, Prof. Dr E. (1975)	Liège (B)
Heltzel, J. J. M. (1974)	Herten
Hendriks, A. J. G. (1975)	Kessel
Hendriks, W. Th. M. (1958)	Venlo
Hennekens, Drs W. J. J. M. (1966)	Maastricht
Henrar, A. F. (1975)	Geleen
Herp, Drs P. J. van (1964)	Treebeek
Herten, Drs J. H. S. van (1975)	Herten
Hesselt van Dinter, Jhr E. J. K. (1970)	Pijnacker
Heus, G. M. de (1974)	Valkenb. Houthem
Heijboer, Drs H. J. (1959)	Heerlen
Heyden, R. P. W. J. M. van der (1974)	Maastricht
Heijen, Drs F. J. (1958)	Kerkrade
Heijtel, P. A. J. M. (1974)	Amsterdam
Historischer Verein für Geldern und Umgegend (1975)	Geldern (D)
Hoebers, P. (1974)	Horst
Hoen, J. (1975)	Maastricht
Hoenderdos, Th. H. A. (1968)	Maastricht
Hogere Technische School (1960)	Heerlen
Hogeschool voor Theologie en Pastoraat (1958)	Heerlen
Hogesteeger, Drs G. (1974)	Rotterdam
Hommerich, Drs L. E. M. A. van (1971)	Heerlen
Hommès, Mej. Mr A. H. M. H. (1958)	Maastricht
Hoof, M. H. J. van (1974)	Maastricht
Höppener, Mr R. G. A. (1958)	Roermond
Houben, Drs C. J. M. (1974)	Roermond
Houben, J. J. M. M. (1975)	Nijmegen
Hout, Ir L. W. M. van (1974)	Zelhem
Hove, J. J. T. van den (1974)	Maastricht
Hove, Mr P. J. J. van den (1975)	Maastricht
Hove-Peters, Mevr. Drs M. J. H. L. van den (1974)	Bunde
Hövell tot Westerfliet, J. G. F. M. G. Baron van (1970)	Ohé en Laak
Hummel, R. P. (1975)	Hoensbroek
Hustinx, Mr F. P. J. (1958)	Maastricht
Huyben, Drs J. J. C. (1975)	Kessenich (B)
Huijts, F. L. (1974)	Cadier en Keer
Industriebank LIOF N.V. (1976)	Maastricht
Industriebond N.K.V., Distrikt I Limburg (1950)	Heerlen

Industrieschap Oostelijk Mijng gebied (1964)	Heerlen
Instituut voor Genealogie en Streekgeschiedenis (1969)	Roermond
Internaat voor Jongens (1967)	Venray
Jacobs, F. G. J. (1976)	Maastricht
Jacobs, H. M. A. G. (1969)	Hellevoetsluis
Jacobs, J. H. M. (1960)	Geleen
Jaegers, A. P. J. M. (1973)	Maastricht
Jamar, Drs J. T. J. (1972)	Munstergeleen
Jammers, M. (1974)	Maastricht
Jans, A. (1975)	Oostrum
Jansen, Drs P. C. (1974)	Amsterdam
Janssen, A. L. W. (1975)	Reuver
Janssen, Mr C. M. J. M. (1958)	Nijmegen
Janssen, Drs H. A. J. (1966)	Willemstad (N.A.)
Janssen, Drs J. A. J. (1974)	Nuth
Janssen, J. H. (1960)	Meerssen
Janssen, J. Th. (1958)	Heerlen
Janssen, Mr J. W. A. M. (1974)	Nijmegen
Janssen S. J., Prof. Dr L. H. (1974)	Tilburg
Janssen, Mr P. F. E. J. (1974)	Leidschendam
Janssen, Mej. P. L. F. (1975)	Meterik-Horst
Jenneskens, Mgr M. (1958)	Imstenrade
Jenniskens, Drs A. H. (1975)	Westervoort
Jong, D. de (1968)	Borkel-Schaft
Jong, Dr Th. P. M. de (1974)	Hilvarenbeek
Jongh, J. W. (1975)	Helden
Jongh, A. de (1974)	Maastricht
Jurriëns, Drs R. (1971)	Hulsberg
Kamer van Koophandel en Fabrieken voor Maastricht en Omstreken (1949)	Maastricht
Kamer van Koophandel en Fabrieken voor Midden-Limburg (1956)	Roermond
Kamer van Koophandel en Fabrieken voor de Mijnstreek (1956)	Heerlen
Kamer van Koophandel en Fabrieken voor Noord-Limburg (1955)	Venlo
Kamm, J. V. P. (1960)	Maastricht
Kath. Openbare Leeszaal en Bibliotheek (1960)	Venray
Kath. Openbare Leeszaal en Bibliotheek Schaesberg (1964)	Eijgelshoven
Kath. Openbare Leeszaal en Bibliotheken Hoensbroek (1970)	Amstenrade
Kerckhoffs, Drs J. H. H. (1974)	Spaubeek
Kerckhoffs, J. H. L. (1974)	Maastricht
Kernkamp, Prof. Dr J. H. (1975)	Bilthoven
Kersten, Mej. A. H. H. M. (1964)	Maastricht
Kesselaer, C. A. F. (1971)	Margraten
Kessels, F. A. H. (1974)	Venlo
Keijsers, P. J. A. M. (1965)	Nijmegen

Klaassen, W. J. M. (1974)	Nijmegen
Kleuters, Mej. M. H. (1959)	Roermond
Kleijnen, H. A. J. (1958)	Roermond
Klomp, J. A. H. M. (1974)	Heerlen
Knaepen, J. G. J. (1975)	Bunde
Knoors, J. A. (1972)	Grevenbicht
Kok, G. (1968)	Borkel-Schaft
Koninklijke Bibliotheek (1974)	's-Gravenhage
Koninklijke Brand's Bierbrouwerij B.V. (1961)	Wijlré
Koninklijke Nederlandse Papierfabrieken N.V. (1949)	Maastricht
Koninklijke Sphinx N.V. (1961)	Maastricht
Korsten, Drs H. S. M. (1974)	Venlo
Koster, J. (1976)	Echt
Kreisarchiv Viersen (1959)	Kempen (D)
Kreijn, M. H. M. (1960)	Brunssum
Kristelijke Vereniging van Mijnbeambten (1949)	Heerlen
Kuis, E. B. J. M. (1975)	Sittard
Kuypers, Drs H. M. M. (1974)	Heerlen
Lammeretz, H. H. (1968)	Heerlen
Lardinois, P. M. J. P. (1975)	Maastricht
Leenarts, J. A. D. (1974)	Roermond
Leenders, Chr. (1973)	Maastricht
Lem, W. F. Th. (1969)	Maastricht
Lemmens, B. M. P. (1974)	Nijmegen
Lemmens, W. L. M. (1976)	Tilburg
Lendfers, J. M. (1972)	Roermond
Leurs, Ing. C. J. P. (1974)	Venray
Leyen, C. J. M. (1974)	Heerlen
Libois, F. J. M. (1970)	Maastricht
Liefdezusters van de H. Carolus Borromeus (1949)	Maastricht
Limburger, N. V. De (1950)	Maastricht
Limburgse Groene Kruis (1950)	Sittard
Limburgse Kaarsenfabriek van de Weyer en Zn. C.V. (1958)	Maastricht
Limburgse Land- en Tuinbouwbond (1951)	Roermond
Limburgse Maatschappij voor Gasdistributie N.V. (1958)	Heerlen
Limburgse Organisatie van Zelfstandige Ondernemers (1951)	Venlo
Limburgse Tramweg Maatschappij N.V. (1958)	Heerlen
Limburgse Werkgeversvereniging (1958)	Roermond
Linden, J. H. J. van der (1974)	Mechelen
Linden, Drs P. R. H. M. van der (1971)	Machelen (B)
Linssen, Mr A. J. C. (1974)	Heerlen
Linssen, Drs C. A. A. (1960)	Zuidhorn
Linssen, Dr G. C. P. (1960)	Roermond
Linssen, H. H. J. (1974)	Weert
Litjens, Dr H. P. M. (1958)	Roermond
Loontjens, H. (1973)	Maastricht
Looyenga, Drs A. J. (1974)	Rijswijk
Lucardie, G. R. E. (1974)	Cuijk

Lucassen, Drs J. M. W. G. (1974)	Leiderdorp
Lucassen, L. J. (1971)	Meijel
Lücker, B. P. L. (1974)	Schaesberg
Luthjens, Ir L. H. (1975)	Delft
Luykx, P. M. (1975)	Nijmegen
Maasgrind- en Zandexploitatie 'Juliana' v/h L. Muyres (1949)	Urmond
Maastrichtse Spaarbank (1958)	Maastricht
Maastrichtse Spijker- en Draadnagelfabriek N.V., v/h Thomas Regout & Co. (1949)	Maastricht
Maastrichtse Verwarmingsindustrie (1958)	Maastricht
Machiniefabriek & IJzergieterij P. Konings B.V. (1949)	Swalmen
Maden, F. J. C. van der (1974)	Nijmegen
Maenen, Dr A. J. F. (1958)	Maastricht
Maenen, J. (1958)	Heerlen
Maison Louis Kledingmagazijnen N.V. (1958)	Maastricht
Manders, W. G. A. (1974)	Horst
Marres, E. C. W. L. (1969)	Helmond
Martens, Ir A. H. W. (1960)	Simpelveld
Mast, Drs E. R. J. van der (1974)	Warmond
Maussen, Drs M. J. (1972)	Schaesberg
Meelfabriek 'Weert' B.V., v/h Gebr. van de Venne (1960)	Weert
Meertens, Mgr L. (1974)	Roermond
Meeuws, J. B. R. G. (1974)	Nijmegen
Mennens, P. G. H. (1974)	Beek
Mertens, C. G. A. (1958)	Blerick
Mertens, Ir P. A. M. (1974)	Hoensbroek
Mestrom, W. H. (1974)	Echt
Meuwissen, Mr M. P. R. (1975)	Maastricht
Meij's Expeditiebedrijf (1959)	Maastricht
Meijer, Ir J. B. M. A. (1961)	Diepenveen
Meyer Viol, Mr P. G. (1974)	Maastricht
Minderbroeders (1960)	Maastricht
Minderbroeders, Provinciaal der Paters (1959)	Utrecht
Minderbroedersklooster (1958)	Heerlen
Ministerie van Landbouw en Visserij (1960)	's-Gravenhage
Mommers, L. (1973)	Maastricht
Monna, Drs A. D. A. (1972)	Utrecht
Montfortanen (1959)	Valkenb. Houthem
Mosmuller, Drs J. M. H. (1972)	Voerendaal
Motké Woninginrichting, L. (1960)	Maastricht
Muisenberg, Mr C. W. F. H. van den (1958)	Goirle
Mulder, Ing. H. E. (1971)	Roermond
Mulken, W. van (1975)	Bunde
Muyres' Aannemingsbedrijven N. V., Marcel (1959)	Sittard
Natronchemie B.V. (1950)	Roermond
Naus, J. H. (1975)	Helden

Nederlands Katholiek Vakverbond Limburg (1961)	Heerlen
Nederlandse Credietbank N.V. (1958)	Maastricht
Neukirch, Dr R. (1967)	Köln (D)
Niessen, H. F. (1974)	Delft
Niessen, Drs L. F. P. (1974)	Oirsbeek
Niessen, J. J. C. M. (1973)	Herten
Nieuwhof, C. (1960)	Hoensbroek
Nillesen, Drs J. H. M. (1974)	Eys-Wittem
NIVE, Nederlandse Vereniging voor Management, Informatiedienst (1974)	's-Gravenhage
Notenboom, Drs H. A. C. M. (1958)	Venlo
Notermans, Drs J. (1960)	Maastricht
Nouwen, A. M. C. (1974)	Stramproy
Nusteling, Dr H. P. H. (1974)	Bemmel
N.V.N. Limburg (1958)	Hoensbroek
Olieslagers, Drs P. J. J. H. (1964)	Maastricht
Olne, A. d' (1974)	Brussel (B)
Ommeren, Drs H. R. van (1973)	Bunde
Ontwikkelingsorgaan Noord-Limburg (1970)	Venlo
Oomen, A. J. M. G. (1975)	Maastricht
Openbare Leeszaal en Bibliotheek (1962)	Maastricht
Openbare Werken (1957)	Maastricht
Op het Veld, A. J. G. (1975)	Helden-Panningen
Opleidingen voor Middelbare Akten (1965)	Tilburg
Oppen, Mr M. A. W. van (1960)	Valkenswaard
Ottenheym, C. J. C. (1958)	Maastricht
Ottenheijm, Dr G. C. J. J. (1974)	Cadier en Keer
Oudenaarden, Drs J. J. C. (1974)	Stramproy
Pagen, Drs J. J. (1974)	Heerlen
Palmen, C. J. M. (1963)	Amstenrade
Palmen, Ir H. M. J. (1974)	Sittard
Palmen, J. C. (1963)	Tervuren (B)
Palmen, Mr P. M. M. C. (1958)	Heerlen
Panhuysen, Dr G. W. A. (1964)	Bunde
Papierfabriek 'Gennep' N.V. (1958)	Gennep
Parren, Drs H. P. C. M. (1974)	Thorn
Paulussen, Mr C. (1958)	Maastricht
Paulussen, J. M. H. H. (1960)	Maastricht
Pedagogische Academie (1960)	Echt
Pedagogische Academie Dr van Gils (1966)	Roermond
Pedagogische Akademie (1958)	Heerlen
Peeters, Drs J. G. H. (1958)	Boxmeer
Pelzer, Dr L. H. (1958)	Maastricht
Penders, L. H. M. (1964)	Nijmegen
Peters, H. W. J. R. (1976)	Beek
Philips' Gloeilampenfabrieken N.V. (1965)	Eindhoven
Pierey, Drs L. J. M. (1974)	Heerlen

Pieters-Dortu N.V. (1958)	Heerlen
Pluymaekers, L. (1974)	Valkenb. Houthem
Poell, Drs W. A. G. (1974)	Ulestraten
Poeth, Mej. Y. G. M. I. (1975)	Tilburg
Pope's Draad- en Lampenfabriek N.V. (1958)	Venlo
Porselein- en Tegelfabrieken 'Mosa' B.V. (1949)	Maastricht
Procuratuur P. P. Augustijnen (1960)	Venlo
Protestants Christelijke Vereniging van Beambten werkzaam bij het Mijnbedrijf (1958)	Heerlen
Provinciale Inspectie Gemeente Archieven (1973)	Maastricht
Provinciale Limburgse Electriciteits Maatschappij N. V. (1949)	Maastricht
Provinciale Vereniging voor Vreemdelingenverkeer in Limburg (1960)	Valkenb. Houthem
Provinciale Waterstaat in Limburg (1962)	Maastricht
Provinzialinstitut für westfälische Landes- und Volkskunde (1967)	Münster i/W (D)
Psychiatrisch Centrum 'St. Servatius' (1962)	Venray
Puijenbroek, Dr F. J. M. van (1974)	Tilburg
Pijls, V. (1970)	Gouda
Raymakers, Drs L. F. M. J. C. (1974)	Helmond
Rensch, T. J. van (1975)	Horst
Roebroek osa, Dr E. J. M. G. (1967)	Utrecht
Roebroeks, J. W. M. (1975)	St. Geerttruid
Romans, L. M. G. (1974)	Hoensbroek
Römkens Autobussenonderneming B.V., W. J. (1960)	Eijgelshoven
Roomans, N. A. J. (1958)	Maastricht
Rooms-Katholieke MAVO Pius XII (1975)	Kerkrade
Rooms-Katholieke Middelbare Landbouwschool (1961)	Horst
Rooms-Katholieke Openbare Leeszaal en Bibliotheek (1958)	Heerlen
Roosen, Ir M. H. (1959)	Maastricht
Roosmalen's Transport en Handel Mij. B.V., Van (1961)	Maastricht
Rouwet, Drs J. P. H. M. (1974)	Kerkrade
Roy, H. van (1975)	Tilburg
Ruys de Beerenbrouck, Jhr Mr G. A. M. J. (1960)	Holtum
Rijk, Mr A. A. (1973)	Valkenb. Houthem
Rijksarchief in Limburg (1964)	Maastricht
Rijksarchief in Noord-Brabant (1976)	's-Hertogenbosch
Saes, Drs J. L. (1964)	Cadier en Keer
Sampers, F. J. W. A. (1960)	Maastricht
Sanders, H. (1960)	Oirsbeek
Santvoord, J. H. M. van (1973)	Jutphaas
Scaf, A. (1964)	Maastricht
Schimmelpenninck van der Oije, Drs C. O. A. Baron (1975)	Ellecom
Schippers, R. M. G. (1968)	Amstelveen
Schlösser, Ir J. C. (1959)	Heerlen
Schmitz, L. J. M. C. (1975)	Roermond

Scholengemeenschap Albert Schweitzer (1975)	Geleen
Schoolmeesters, M. (1975)	Roermond
Schrammen, M. H. A. I. (1958)	Maastricht
Schreuder, P. F. J. M. (1975)	Maastricht
Schreurs, Drs J. J. G. (1958)	Valkenb. Houthem
Schreurs, Drs J. J. M. (1963)	Heerlen
Schreurs, J. W. J. (1976)	Herten
Schreurs, Mej. M. J. J. G. (1973)	Eindhoven
Schrijnemakers, Prof. Dr M. J. H. A. (1974)	New York (U.S.A.)
Schümmer, P. C. H. (1976)	Valkenb. Houthem
Schürmann, F. A. P. (1974)	Maastricht
Schutgens, Drs C. H. G. (1968)	Beek
Schutgens, N. H. J. (1966)	Maastricht
Schwanen, H. M. M. (1975)	Heerlen
Schwartz, G. A. H. de (1960)	Stein
Seelen, Drs Th. L. A. M. (1959)	Venlo
Seems, J. H. B. (1974)	Horn
Sillekens, Drs J. Th. (1972)	Nijmegen
Simons, Ir J. P. J. (1958)	Swalmen
Slangen, L. J. (1960)	Schaesberg
Sleebe, J. C. (1958)	Maastricht
Sliepen, Ing. W. L. A. G. (1960)	Geleen
Smeets, H. M. A. A. (1974)	's-Hertogenbosch
Smeets, Drs M. K. J. (1967)	Maastricht
Smeets, N. H. (1972)	Dommelen
Smeets, P. J. (1974)	Bocholtz
Smeets, Mr. S. H. F. (1971)	Weert
Smeijsters, Drs E. M. A. (1974)	Spaubeek
Snel, H. (1960)	Maastricht
Snoep, Drs I. A. M. (1960)	Eijsden
Spaan, P. J. M. (1968)	Beek
Specker, C. (1968)	Waubach
Speetjens, Mr Dr T. (1958)	Venlo
Spierts, P. J. G. (1968)	Rimburg
Spiertz, L. J. (1974)	Kerkrade
Spiertz, Prof. Dr M. Ph. G. (1972)	Nijmegen
Spitz, E. J. C. (1958)	Maastricht
Stadsarchief en -Bibliotheek (1958)	Maastricht
Stassen, Mr R. J. (1969)	Roermond
Stedelijk Instituut voor Sociaal Werk Maastricht (1958)	Maastricht
Steen, F. M. J. van der (1970)	Helden
Steenbrink, A. J. (1974)	Merum
Steur, A. G. van der (1968)	Haarlem
Stevens, M. J. (1975)	Venray
Steijvers, J. L. (1974)	Paterswolde
Stouthart, Drs L. G. M. (1964)	Maastricht
Strada B.V. (1966)	Horst
Stratmans, H. (1974)	Geldern (D)
Stratum, Drs J. C. M. van (1965)	Rosmalen

Stroom, A. M. G. G. (1974)	Maastricht
Stuurman, J. A. G. M. (1967)	Hoensbroek
Swinkels-Lucassen, Mevr. E. J. J. A. (1958)	Maastricht
Swinnen, C. (1974)	Hasselt (B)
Technisch Bureau Vromen N.V. (1958)	Amstenrade
Teewen B. V. (1958)	Tegelen
Telefoondistrict Maastricht (1958)	Maastricht
Theelen, J. E. (1974)	Roermond
Theelen, Drs R. C. C. (1964)	Maastricht
Thiel, Drs G. G. M. van (1964)	Maastricht
Thurlings, Prof. Dr T. L. M. (1960)	Wageningen
Thijs, Drs P. (1975)	Maastricht
Tomlow, G. G. P. M. (1960)	Heerlen
Tonnaer, J. J. G. (1958)	Schinveld
Trier, Dr W. G. J. M. van (1974)	Venray
Tummers, Drs A. A. V. (1974)	Nijmegen
Tummers, Drs P. M. J. E. (1971)	Nijmegen
Tunissen, Drs P. C. (1975)	Weert
Uitgeversmaatschappij De Limburger B. V. (1949)	Roermond
Université Catholique de Louvain, Bibliothèque Centrale (1969)	Louvain (B)
Universiteitsbibliotheek Economisch Historisch Seminarium (1973)	Amsterdam
Universiteitsbibliotheek Katholieke Universiteit Leuven (1972)	Leuven (B)
Vaessen, J. W. (1972)	Sittard
Valk, J. C. de (1967)	Roermond
Velzen OFM, Drs M. J. van (1974)	Kerkrade
Venner, Drs G. H. A. (1975)	Roermond
Verbeet, Drs G. J. B. (1960)	Maastricht
Verheggen, H. A. J. A. (1974)	's-Gravenhage
Verheijen, G. F. (1973)	Horst
Verhoeven, L. M. H. (1974)	Venlo
Vermeulen, L. P. (1975)	Heerlen
Versteeg, J. H. W. (1974)	Maastricht
Veugelers, G. M. (1965)	Heerlen
Vinckenroye, Dr F. van (1974)	Hasselt (B)
Vissers, Drs F. A. (1975)	Haarlem
Vissers' Wegenbouw- en Aannemingsbedrijf C.V. (1961)	Drunen
Vlerken, Drs J. P. van (1974)	Aarle-Rixtel
Volkshogeschool Valkenburg (1958)	
Volvo Car Produktie Born B.V. (1969)	Born
Voragen, J. (1974)	Weert
Vorbach, A. H. J. (1975)	Venlo
Vredestein Radium B.V. (1949)	Maastricht

Vries, Prof. Dr J. de (1974)	Tilburg
Vromen, G. J. (1975)	Nijmegen
Vroomen, R. J. P. M. (1971)	Geleen
Vrije Universiteit (1974)	Amsterdam
Wagemans, J. M. J. (1958)	Roggel
Wagemans en Van Tuinen N. V., Artifort N.V. (1958)	Maastricht
Waltmans, Dr H. (1958)	Oosterhout
Wanders, Mr J. W. M. (1968)	Hoensbroek
Wanders, Mr R. M. H. (1971)	Venlo
Warenburg, W. F. M. van de (1974)	Nederweert
Waterleiding Maatschappij Limburg N.V. (1958)	Maastricht
Welter, Mej. S. (1975)	Nijmegen
Wennekers, F. H. A. (1960)	Thorn
Werf, W. L. E. van der (1974)	Heerlen
Wessem, Mr J. J. van (1960)	Heerlen
Westerhuis, W. A. A. (1968)	Venlo
Westland-Utrecht Hypotheekbank N.V. (1958)	Maastricht
Wetering, J. L. H. van (1964)	Maastricht
Wetzels, Mr Drs N. J. (1958)	Kerkrade
Wetzels, P. J. M. (1975)	Nijmegen
Widdershoven, Drs G. M. J. (1965)	Maastricht
Wiel, Mr M. H. J. S. van de (1958)	Heerlen
Wilbers, Drs J. H. M. (1972)	Maastricht
Willems, J. J. S. (1966)	Heerlen
Wilma Weert B.V. (1962)	Weert
Win, J. T. H. (1964)	Maastricht
Winckers, J. A. A. G. (1964)	Maastricht
Wolf en Hertzdahl Beheer B. V. (1958)	Maastricht
Wijers, Drs J. J. M. (1959)	Brunssum
Wijngaard, Th. (1974)	Maastricht
Wijnhoven, J. J. T. (1970)	Rijswijk
Zanders, Drs H. L. G. (1969)	Lage Mierde
Zedelijk Lichaam 'De H. Ursula' (1960)	Sittard
Zeekaf, J. G. M. E. H. (1962)	Well
Zeguers, Mej. D. P. M. H. (1975)	Nuth
Ziekenhuis 'De Goddelijke Voorzienigheid' (1960)	Sittard
Zilverzand Exploitatie N.V., v/h Fa. H. Beaujean-Voncken (1958)	Heerlerheide
Zinkwit Nederland B.V. (1953)	Eijsden
Zwanikken, Dr W. A. C. (1958)	's-Hertogenbosch